Ministerul Educaţiei şi Cercetării

Proiectul pentru învăţământul rural

Program postuniversitar de conversie profesională pentru cadrele didactice din mediul rural

Specializarea ISTORIE

Forma de învăţământ ID - semestrul III

ISTORIA ŞI TRADIŢIILE MINORITĂŢILOR DIN ROMÂNIA

Toader NICOARĂ

2005

Ministerul Educației şi Cercetării

Proiectul pentru Învățământul Rural

ISTORIE

Istoria şi tradițiile minorităților din România

Toader NICOARĂ

2005

ISBN 973-0-04229-2

Cuprins

INTRODUCERE

Motivația cursului

Acest modul îşi propune să abordeze relația complexă dintre națiunea română ca produs al unei evoluții istorice complexe şi de durată şi raporturile sale cu minoritățile naționale care trăiesc şi conviețuiesc în statul român contemporan.

O Românie modernă şi democratică care se construieşte pe sine, şi aspiră la o dezvoltare armonioasă, prosperitate şi emancipare pentru toți cetățenii săi nu poate ignora minoritățile naționale, cetățeni diferiți prin origine, limbă, istorie şi tradiții, dar egali în demnitate, drepturi şi îndatoriri cu cetățenii români majoritari. La ora democratizării şi integrării în marea patrie a tuturor națiunilor europene, rolul minorităților naționale se cuvine în egală măsură cunoscut mai bine, recunoscut şi reevaluat, de-oarece ceea ce în anumite epoci a putut părea unora o povară şi o problemă dificilă, uneori imposibil de rezolvat, a devenit astăzi o bogăție şi un vehicol spre o mai bună integrare în marea simfonie a națiunilor europene, o punte de legătură între români şi popoarele continentului european.

Din acest punct de vedere, cursul de față îşi propune cunoaşterea şi revalorizarea minorităților care trăiesc astăzi în România, prin istoria lor, prin tradițiile lor istorice, religioase, culturale şi naționale.
Evident pe teritoriul României de-a lungul secolelor a existat o conviețuire dificilă. Nu în toate timpurile şi regimurile politice, relațiile dintre ro-mâni şi minoritari au fost guvernate de înțelegere şi conviețuire paşnică. La fel cum şi statutul juridic al diverselor comunități etnice sau naționale n-a fost acelaşi. În timp ce unii au avut o condiție privilegiată (maghiarii, saşii şi secuii în Transilvania evului mediu şi la începutul timpurilor moderne), alte popoare s-au găsit în situația de tolerați (românii în aceiaşi Transilvanie medievală), iar alții au avut un statut marginal, atunci când n-au avut un statut degradant (robia țiganilor) sau de tolerați (evrei, țigani), suferind uneori aspre şi nedrepte persecuții.

După ce a traversat regimuri politice totalitare şi conjuncturi istorice marcate de vicisitudini şi intoleranță, anul 1989 aduce în istoria contemporană a românilor înlăturarea comunismului, a terorii şi discriminărilor de orice fel. Noua Românie democratică, împreună cu minoritățile sale, pe care le consideră cetățeni demni ai unei patrii comune, a hotărât eliminarea oricăror discriminări şi persecuții, oferind tuturor cetățenilor săi şanse şi drepturi egale, speranța propăşirii economice, sociale şi culturale, în respectul deplin al tradițiilor istorice, lingvistice, spirituale şi religioase.

Concepția curriculară

Problematica modulului îşi propune să evidențieze caracterul integrator al civilizației româneşti contemporane, rezultat al unor interferențe istorice între români şi naționalitățile care de-a lungul istoriei au conviețuit pe acelaşi pământ. Evidențiază de asemenea faptul că naționalitățile sunt o bogăție pentru națiunea română, iar prezența lor

etnică, istorică şi culturală reprezintă un elogiu adus diversităţii şi diferenţei, fiecare contribuind cu valorile sale la marea simfonie românească. Minorităţile oferă de asemenea punţi şi legături strânse între români şi naţiunile mamă ale acestor naţionalităţi.

Modulul prezintă minorităţile din România contemporană, din perspectiva statului de drept care asigură aceleaşi drepturi şi obligaţii tuturor cetăţenilor săi indiferent de origine etnică, limbă maternă, credinţe şi convingeri religioase.

Populaţia majoritară şi diversitatea minorităţilor

România contemporană reprezintă un stat omogen, din punct de vedere al populaţiei majoritare. Dar nu-i mai puţin adevărat că în România trăiesc un important număr de minorităţi etnice sau naţionale, care oferă o varietate de tradiţii istorice şi culturale, constituind o bogăţie pentru civilizaţia românească în ansamblul său. Toate aceste minorităţi naţionale sunt rezultatul unei lungi istorii, dar sunt în egală măsură rezultatul complexităţii fenomenelor de cultură şi civilizaţie care au obligat să trăiască împreună populaţii şi etnii de o mare diversitate, uneori în armonie şi înţelegere, alteori în situaţi de concurenţă şi chiar adversitate.
Constituţia României democratice oferă minorităţilor un statut juridic la standardele prevăzute de convenţiile internaţionale şi de documentele CSCE-OSCE.

Statutul juridic al cetăţenilor aparţinând minorităţilor în România

Articolul 4, titlul I al Constituţiei României aprobată prin referendum menţionează printre principiile generale, egalitatea în faţa legilor şi nediscriminarea nici unuia dintre cetăţenii săi. „România este patria comună şi indivizibilă a tuturor cetăţenilor săi, fără diferenţă de rasă, naţionalitate, origine etnică, religie, sex, opinie, apartenenţă politică, avere sau origine socială. (articolul 4, aliniatul 2.)
Cu privire la originea etnică constituţia prevede la articolul 6 că „statul român recunoaşte şi garantează persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale drepturile de a-şi conserva, dezvolta şi exprima identitatea etnică, culturală, lingvistică şi religioasă."

Dimensiunea demografică a minorităţilor în România

Minorităţile etnice au reprezentat întotdeauna un procent semnificativ din populaţia României. În anul 1930, populaţia României Mari era puţin peste 18 milioane de locuitori. Românii reprezentau 73% după limba maternă şi 71,9% după etnie, din populaţia ţării. Peste şase decenii, conform ultimului recensământ, procentul minorităţilor din totalul populaţiei României (de circa 22 milioane de locuitori) reprezintă circa 12%. Minorităţile etnice cele mai importante au fost – şi sunt şi acum – cele reprezentate de maghiari, rromi, germani, ucraineni, ruşi lipoveni, evrei, turci, tătari, armeni, bulgari, sârbi şi croaţi, cehi şi slovaci, polonezi, greci, albanezi, italieni. La ora actuală în România sunt recunoscute oficial 18 minorităţi etnice, fiecare dintre acestea (cu excepţia celei maghiare) fiind reprezentate automat în Parlamentul României. Lor li se mai adaugă organizaţii deja constituite ale slavilor macedoneni (de asemenea, cu un reprezentant în Camera Deputaţilor), şi ale rutenilor etc.

În general, cu unele excepții tragice, minoritățile etnice s-au bucurat în România modernă de drepturi şi libertăți care le-au permis să-şi conserve şi promoveze specificul etnic sau cultural. Nu trebuiesc trecute totuşi cu vederea unele momente triste din istorie, precum perioada de robie a rromilor, masacrarea a numeroşi evrei şi țigani în anii ’40, politicile de deznaționalizare a maghiarilor sau cele de favorizare a plecării din țară a germanilor şi evreilor în timpul regimului comunist. După 1990, chestiunea ocrotirii minorităților s-a pus cu mai multă pregnanță. Crearea şi menținerea condițiilor pentru păstrarea, dezvoltarea şi afirmarea identității minorităților naționale au devenit – din păcate, uneori doar la nivel retoric - politici de stat. Principala idee care rămâne este că minoritățile naționale, prin contribuția lor la viața culturală, ştiințifică şi economică a țării, prin spiritul de conviețuire şi acceptare reciprocă pe care-l generează, reprezintă un atu şi o bogăție pentru România. În acest context, protecția şi valorizarea lor poate însemna o îndatorire şi un titlu de onoare.

Unitățile de învățare

Scopul

Problematica modulului îşi propune să evidențieze caracterul integrator al civilizației româneşti contemporane, rezultat al unor interferențe istorice între români şi naționalitățile care de-a lungul istoriei au conviețuit pe acelaşi pământ. Evidențiază de asemenea faptul că naționalitățile sunt o bogăție pentru națiunea română, iar prezența lor etnică, istorică şi culturală reprezintă un elogiu adus diversității şi diferenței, fiecare contribuind cu valorile sale la marea simfonie românească. Minoritățile oferă de asemenea punți şi legături strânse între români şi națiunile mamă ale acestor naționalități.

Modulul prezintă minoritățile din România contemporană, din perspectiva statului de drept care asigură aceleaşi drepturi şi obligații tuturor cetățenilor săi indiferent de origine etnică, limbă maternă, credințe şi convingeri religioase.

Tematica

Temele sunt următoarele:
Unitatea de învățare 1 – Introducere
Unitatea de învățare 2 – Albanezii, armenii, bulgarii, croații, cehii, slovacii şi germanii sin România
Unitatea de învățare 3 – Evreii, grecii, italienii, maghiarii, ucrainienii şi ruşii lipoveni din România
Unitatea de învățare 4 – Polonezii, rromii, tătarii şi turcii, sârbii din România
Anexe

Sarcinile de lucru

Obiectivele sarcinilor de lucru

Sarcinile de lucru au fost astfel structurate încât să promoveze două competențe pe care le considerăm a fi fundamentale pentru cursanți: o bună abordare a conținuturilor la disciplina şcolară istorie care sunt susceptibile de a stimula o abordare multiperspectivală asupra istoriei româneşti; capacitatea de a utiliza elementele din propria experiență a cursantului în cadrul orelor de istorie; capacitatea de a stimula o atitudine pozitivă şi proactivă față de minoritățile naționale din România.

Structura sarcinilor de lucru

Sarcinile de lucru vizează în special verificarea asimilării elementelor de conținut precizate în textul modulului. Ele sunt ierarhizate în exerciții simple (care verifică asimilarea de cunoştințe), exerciții cu un grad ridicat de complexitate (axate pe compararea situației diferitelor minorități etnice din România) şi, în sfârşit, exerciții de sinteză (sub forma eseurilor nestructurate).

Lucrările de verificare

Lucrările de verificare

Există sarcini de lucru (de regulă la nivelul lucrărilor de verificare) care obligă pe cursanți să folosească toate cunoştințele acumulate de-a lungul unității de învățare – acestea sunt eseuri (structurate şi libere). Cursanții sunt încurajați să utilizeze literatura suplimentară care, din motive de acordare cu celelalte module, a fost limitată la maxim.

Modulul conține 3 lucrări de verificare, ce se găsesc la paginile 26, 48, 73.

Instrucțiuni privind testul de evaluare

- dacă este posibil, tehnoredactat, Arial 12, 1,5 rînduri, max. 5 pagini
- se trimite prin poştă tutorelui.
- se foloseşte în primul rând cursul dar pentru obținerea unui punctaj ridicat este necesară parcurgerea bibliografiei indicate.

Criterii de evaluare

Evaluarea va fi axată pe următoarele criterii:

- reproducerea unei părți reprezentative din conținuturile prezentate (50 %);
- claritatea formulărilor utilizate (20 %);
- coerența argumentației şi capacitatea de a selecta şi utiliza cele mai semnificative argumente şi conținuturi (20 %).

În cazul în care întâmpinați probleme

În cazul în care rezultatele nu sunt pe măsura aşteptărilor, recomandarea noastră este de a relua textul unității de învățare şi apoi de aprofundare a bibliografiei prezentate în notele de subsol sau la sfârşitul unității. O altă recomandare este reformularea de către cursanți a sarcinilor de lucru sub forma unor eseuri structurate.

Bibliografie generală

Viorel Achim, *Ţiganii în istoria României,* Buc., Ed. Enciclopedică, 1998.

F. Anghel, Câteva date despre polonezii din România.., în Revista istorică, 1997, nr.7-7, p. 533-538.

Florin Anghel, *Studiu preliminar al evoluţiei minorităţii poloneze din România mare*, *1918-1940,* în „Revista Istorică”, tom VIII, 1997, nr. 1-2, p. 25-51.

Florin Anghel, *Câteva date despre polonezii din România. Minoritatea polonă şi refugiaţii, 1939-1940,* în „Revista Istorică”, tom VIII, nr. 7-8, 1997, p. 533-538.

Aşezările evreieşti din România. Memento statistic, Bucureşti, 1974.

M. Bărbulescu, D.Deletant, S.Papacostea, P. Teodor, *Istoria României*, Bucureşti, 2004.

Nicolae Bocşan, Stelian Mândruţ, *Istoria şi cultura sârbilor din România,* în Tribuna, 1991, 3, nr. 20, p. 12.

Lya Benjamin, *Definiţia rasială a calităţii de evreu în legislaţia din România (1938-1944),* în Anuarul Institutului de istorie Cluj, XXXIV, 1995, p.125-135.

Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Bucureşti, 1999.

Moshe Carmilly-Weinberger, *Istoria evreilor din Transilvania (1623-1944)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994.

Giuseppe Cossuto, *Storia dei Turchi di Dobrugea*, Istambul, 2001.

Ion Chelcea, *Tiganii din România. Monografie etnografică*, Bucureşti, 1944.

St. Delureanu, *Germanii din România înainte şi după 1945,* în “Revista istorică”, 1997, 8, nr. 1-2, p. 5.24.

Ion Diaconu, *Minorităţile în mileniul al treilea, între globalism şi spirit naţional*, cu un cuvânt înainte de Adrian Năstase, Bucureşti, 1993, 352 p.

Nicolae Edroiu, Vasile Puşcaş, *Maghiarii din România*, Cluj-Napoca, Centrul de studii Transilvane, 1995,

Ekrem, Mehmed Ali, *Din istoria turcilor dobrgogeni*, Bucureşti, 1994

Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România,* Bucureşti, Humanitas, 1990.

C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, I-III, Bucureşti, 1997.

Nicolae Gazdovitz, *Armenii în Transilvania*, Bucureşti, 1996.

A. Golopenţia, D.C.Georgescu, *Populaţia Republicii Populare Române la 25 ianuarie 1948, Rezultatele provizorii ale recensământului*, în Probleme economice, 1948, nr. 2.

M. Ghitta, *Între ideologie şi mentalitate: problema minorităţilor din România în primul deceniu interbelic,* în “Identitate şi alteritate. Studii de imagologie”, 1998, vol. 2, p. 333-347.

Ladislau Gyemant, *Evreii din România - destin istoric*, în Anuarul Institutului de istotie Cluj, XXXIV, 1995, p. 73-87.

Istoria României, compendiu, coordonatori, Ioan-Autel pop, Ioan Bolovan, Cluj –Napoca, Institutul Cultural Român, 2004.

Dim. G. Ionescu, *Relaţiile ţărilor noastre cu patriarhia din Alexandria*, Bucureşti, 1935.

Gh. Ionescu-Gion, *Patriarhi, mitropoliţi şi episcopi greci la Bucureşti*, Bucureşti, 1897.

N. Iorga, *Domnii români Vasile Lupu, Serban Cantacuzino şi Constantin Brâncoveanu în legătură cu patriarhii Alexandriei*, Bucureşti, 1932.

Nicolae Iorga, *Două pagini din istoria fanarioților*, în Analele Academiei Române-Nicolae Iorga, *Bizanț după Bizanț*, Editura enciclopedică română, Bucureşti, 1972.

Adrian L. Ivan, *La Roumanie et ses minorités entre les deux guerres*, în "Studii de istorrie a Transilvaniei,"1999, p. 139-143, RB, 1999, 12-13, p. 139-143.

Gheorghe Iancu, *Informații privind problema minorităților din România în documentele Societății Națiunilor,* 1923-1926, în Transilvanian Revue 1992, 1, nr. 2, p. 60-86.

Carol Iancu, *Evreii din România 1866-1919. De la excludere la emancipare*, Bucureşti, 1998.

Carol Iancu, *Emanciparea evreilor din România, 1913-1919*, Bucureşti, 1998.

Kopi Kycyku, *Istoria Albaniei*, Corint, Bucureşti, 2002.

B. Mihoc,. Minoritățile naționale din România între anii 1930-1933, în Familia, 1998, 34, nr. 2, p. 94-98.

Cristia Maksutovici, *Comunitatea albaneză din România*, în „Revista Istorică", 1997, 8, nr. 1-2, p. 81.93.

Gelcu Maksutovici, *Istoria comunității albaneze din România*, Bucureşti, Kriterion, 1992, 103 p.

Mehmed Mustafa Ali, *Istoria turcilor*, Bucureşti, 1978.

Gheorghe Platon, *Pentru o metodologie a analizei "problemei evreieşti" în secolul al XIX-lea,* SAHIR, 1997, 2, p. 28-47.

George Potra, *Contribuțiuni la istoria țiganilor din România*, Bucureşti, 1939.

Alexandru Radocea, *Structura etnică a populației României şi evoluția ei în ultimele decenii,* în „Revista română de statistică", 1995, nr. 11, p. 1-15.

A. Rădulescu, I. Bitoleanu, Dobrogea. *Istoria românilor dintre Dunăre şi mare*, Bucureşti, 1979.

Recensământul populației şi al locuințelor din 7 ianuarie 1992, I, Populație-Structura demografică, Bucureşti, 1994.

Aurel Răduțiu, *Concepte şi terminologie, Unele considerații privind majoritate, minoritate-elite şi marginali de-a lungul istoriei,* în AIICN, 1993, 32, p. 13-17.

Cătălin Turliuc, *Naturalizarea evreilor în România, 1918-1924*, în Anuarul Institutului de istorie Cluj, XXXIV, 1995, p.89-97.

Țiganii între ignorare şi îngrijorare, coordonatori Elena Zamfir şi Cătălin Zamfir, Bucureşti, 1993, Editura Alternative, 1993, 254p.

Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii habsburgice*, Chişinău, 2003.

Cătălina Vătăşescu, *Activitatea intelectuală şi culturală a albanezilor din România (1844-1912),* în *Intelectuali din Balcani în România (sec. XVII-XIX),* Bucureşti, Editura Academiei, 1984.

Unitatea de învățare Nr. 1

ALBANEZII, ARMENII, BULGARII, CROAȚII, CEHII, SLOVACII ŞI GERMANII DIN ROMÂNIA

Cuprins

1.1. Obiective

- Descoperirea reperelor istorice proprii istoriei specifice minorităților respective.
- Identificarea principalelor evoluții în plan social, economic şi cultural.
- Analizarea particularităților comunităților respective.
- Familiarizarea cu bagajul conceptual specific istoriei minorităților.
- Utilizarea şi interpretarea surselor istorice.

1.2. Albanezii

Despre originea poporului albanez

Albanezii constituie unul dintre popoarele europene care pot revendica una dintre cele mai ilustre genealogii. În secolul al II-lea după Christos geograful Ptolemeu din Alexandria Egiptului pomeneşte prima dată tribul Albanoi, cu oraşul Albanopolis, undeva în Albania centrală de astăzi, între Durres şi Dibra. Ştiri mai bogate despre albanezi oferă istoricii bizantini.

Urmaşi ai ilirilor, albanezii au o glorioasă istorie în timpurile antice, medievale şi moderne. O istorie turmentată şi bulversată ca a tuturor popoarelor din Europa sud-estică, care a născut o puternică diasporă. Faptul face ca astăzi cei mai mulți albanezi să trăiască în diasporă decât între granițele Albaniei.

În evul mediu sub conducerea lui Gheorghe Castriotul Skandemberg, albanezii opun o dârză rezistență invaziei otomane, reuşind o vreme să-şi mențină statul independent cu capitala la Kruja. Ocuparea Albaniei de

către otomani de-a lungul multor secole a provocat un puternic curent de emigrare, care-i va conduce peste tot în Balcani şi în Europa.
Albania îşi câştigă şi proclamă independenţa la 28 noiembrie 1912, şi graţie poziţiei adoptată de România în cadrul războaielor balcanice, încheiate cu pacea de la Bucureşti.

Albanezii în Ţările române

Albanezii sunt prezenţi în ţările române începând cu secolul al XVI-lea, exercitând diverse ocupaţii, ca militari, negustori, dând un important număr de personalităţi politice şi culturale istoriei româneşti. Un grup masiv de albanezi (circa 15 000 de suflete) se stabileşte la nord de Dunăre la 1595. De amintit ca exemplu domnitorul Vasile Lupu, albanez de origine, grecizat cultural, unul din principii de mare anvergură ai Moldovei la mij-locul secolului al XVII-lea, sau lungul şir de principi din familia domnitoare în Moldova şi Valahia, Ghica şi ei albanezi la origine. În epoca fa-nariotă un important număr de albanezi au servit ca militari în serviciul prinţilor fanarioţi de la Iaşi şi Bucureşti. Unii dintre ei au jucat roluri im-portante în revoluţia condusă de Tudor Vladimirescu ca şi în Eteria grecească.

Secolul al XIX-lea

În secolul al XIX-lea numeroase personalităţi politice şi culturale au desfăşurat activităţi politice şi culturale pentru emanciparea culturală şi naţională. Astfel la 1844 la Brăila Naum Penajot Veqilhargi a publicat primul abecedar în limba albaneză din România iar Elena Ghica cunoscută şi sub numele de Dora d’Istria, va populariza prin scrierile sale năzuinţele de libertate şi independenţă a albanezilor.

În România interbelică numărul albanezilor se ridica la circa 10000 (1930), iar în preajma celui de-al doilea război mondial numărul albanezilor sau a persoanelor de origine albaneză era de aproximativ 40 000. Numărul lor a crescut şi datorită prezenţei unui număr relativ mare de tineri studioşi. Au fost numeroase personalităţile culturale albaneze care au activat în România. Scriitori precum Asdren, Lasgush Poradeci, Mitrush Kuteli, Ali Asllani, Victor Eftimiu, ziariştii Foquion Micaco, Nik Pemma, medicul Ibrahim Temo, pictorul Vangjush Mio, cântăreţii Mihăilescu-Toscani şi Kristaq Antoniu.

În timpul celei de-a doua conflagraţii mondiale, albanezii din România s-au organizat într-un Comitez Antifascist Albanez, devenit ulterior Uniunea Populară a Albanezilor din România.

Situaţia după 1989

În 1990, după căderea comunismului, s-a format Uniunea Culturală a Albanezilor din România, organism reprezentativ care şi-a stabilit drept scop al activităţii sale” promovarea intereselor culturale ale etniei albaneze din România, aprofundarea cunoaşterii culturii, limbii şi istoriei poporului albanez.” Ulterior a luat fiinţă şi o a doua organizaţie numită Liga Albaneză. În alegerile din 1996, UCAR a devenit organizaţie parlamentară, desemnând conform prevederilor constituţionale un deputat în Adunarea Deputaţilor.

Aceiaşi organizaţie desfăşoară multiple activităţi culturale care au drept scop menţinerea şi promovarea tradiţiilor istorice şi culturale ca şi limba albaneză. Publică o revistă lunară cu titlul „Albanezul”. România menţine

astăzi bune relaţii de colaborare cu statul albanez, dovadă vie, fiind cei peste o mie de elevi şi studenţi care se pregătesc în şcolile şi universităţile din România.

În România de astăzi trăiesc doar câteva mii de albanezi sau persoane de origine etnică albaneză.

1.3. Armenii

Schiţă despre istoria armenilor

Încă din antichitate, inscripţii akkadiene, asiriene şi elamite menţionează numele Armeniei în diferite variante: Arme, Urme, Armani, Armina. Un stat naţional armean se înfiinţează foarte devreme, în anul 301, Armenia devenind primul stat creştin din lume. Limba vorbită este o ramura distinctă a familiei lingvistice indo-europene.

În secolul al V-lea, odată cu crearea unui alfabet armean de către Mesrop Mastoth (între 392-406), o cultură proprie începe să se dezvolte foarte rapid. Totodată, şi în urma unei vecinătăţi ostile, armenii capătă o conştiinţă naţională mult mai devreme decât celelalte naţiuni europene. Nu întâmplător regele Levon II al Armeniei Ciliciene bate moneda cu inscripţia "Levon, Regele Armenilor". Aceasta dovedeşte că în secolele XI-XII există deja o solidă conştiinţă a identităţi armeneşti pe care au conservat-o şi armenii strămutaţi în Cilicia. Această conştiinţă identitară a făcut ca armenii să-şi păstreze fiinţa naţională de-a lungul a secole întregi de oprimare, fie din partea stăpânirii turce din Balcani, fie a turcilor şi perşilor musulmani, fără a mai aminti politica de grecizare şi asimilare dusă de Bizanţul creştin.

Armenii în Evul Mediu

Începând cu secolul al V-lea d. Hr., împăraţii bizantini au strămutat populaţia armeană în provincii din afara Armeniei, îndeosebi în Balcani. În secolul al IX-lea, împăratul Vasile a deportat importante mase de oameni din Armenia în părţile nord-vestice ale imperiului, în special în Macedonia. În această perioadă s-au întemeiat colonii armeneşti în Bulgaria, Grecia sau Transilvania de astăzi.

Mult mai târziu, în secolele XVI-XVII, teritoriul Armeniei este împărţit între Imperiul Otoman, care deţinea cea mai mare parte, şi Imperiul persan. Acesta din urmă va stăpâni peste partea estică a Armeniei până în 1828, când va urma anexarea Armeniei de către Rusia.

Stăpânirea otomană

Sub stăpânirea otomană, armenii - populaţie creştină fiind - vor fi supuşi unui regim discriminatoriu, fără drepturi civile sau politice. Punctul culminant al acestei politici va fi atinsă în 1915, când regimul de la Istanbul decide deportarea întregii populaţii armeneşti în deşerturile Siriei, Mesopotamiei şi Arabiei. În urma acestui masacru (sau prim genocid al secolului trecut) vor pieri peste 1,5 milioane de oameni. Înfrângerea turcilor în primul război mondial şi destrămarea Imperiului ţarist, crează condiţiile pentru crearea - la 28 mai 1918 - a unui stat armean independent. Acesta nu va exista însă decât doi ani, până când - în urma intervenţiei Armatei Roşii - Armenia este declarată republică sovietică.

La 21 septembrie 1991, poporul armean votează în mare majoritate pentru desprinderea din URSS şi crearea unei Armenii independente.

Figura 1.1. Reşedinţa episcopiei armene din Suceava (imagine din secolul XIX)

Armenii în România

Numărul estimat al armenilor din România este de 2 023, ceea ce reprezintă 0,01% din populaţie. Dintre aceştia cei mai mulţi trăiesc în Bucureşti şi în Constanţa (circa 1 400), iar restul in Transilvania, fiind consideraţi armeni catolici.

Armenii în Moldova medievală

Primele colonii armene din Moldova au fost anterioare formării Principatului Moldovei, datând cel mai probabil din secolul XII. Negustorii armeni foloseau calea de tranzit din Polonia de sud, prin Moldova, spre Marea Neagră, iar voievozii Moldovei i-au invitat să contribuie la dezvoltarea economică a oraşelor moldoveneşti, oferindu-le în acest scop drepturi şi privilegii. În urma scutirii de impozite şi taxe vamale, în Suceava s-au stabilit 700 de familii de armeni. În 1418, au mai fost aduse 3 000 de familii armeneşti, care s-au stabilit îndeosebi în 7 oraşe din Moldova: Suceava, Iaşi, Botoşani, Dorohoi, Vaslui, Galaţi, Hotin.

Sub domnia lui Ştefan cel Mare au venit în Moldova circa 10.000 de armeni. Din 1400 până în secolul al XVII-lea, întregul comerţ al Moldovei era concentrat în mâinile armenilor, oferind statului moldovean o importantă sursă de venituri. În centrele cu număr ridicat de armeni, ei aveau dreptul să-şi aleagă primar propriu. Oraşul Botoşani era administrat în comun de români şi armeni, la început în număr egal, apoi proporţional. Dintr-o populaţie preponderent negustorească, unii armeni s-au transformat în moşieri, alţii au devenit mesteşugari şi proprietari de manufacturi.

Armenii în Muntenia medievală

În anii 1840-1850, colonia armeană s-a reorganizat. Astfel consiliul eparhial, compus din cinci membrii laici, avea atât atribuţii bisericeşti, cât şi laice: deschiderea de noi şcoli, rezolvarea litigiilor dintre armeni, administrarea bunurilor coloniei etc. În Muntenia, armenii au apărut în a doua parte a secolului al XIV-lea, stabilindu-se la Bucureşti, Piteşti, Craiova. În Bucureşti s-a înfiinţat o şcoala armeană în anul 1800.

Lupta armenilor din Moldova şi Muntenia pentru a obţine drepturi cetăţeneşti a fost încununată de succes în 1858, când Conferinţa de la

Paris a prevăzut ca Principatele Unite să recunoască egalitatea în drepturi a cetățenilor de diferite confesiuni. Începând de la această dată, mulți armeni au primit titluri boiereşti, dreptul de a cumpăra în proprietate veşnică pământuri, dreptul de participare la viața politică.

Armenii în Transilvania

Prezența armenilor în Transilvania este atestata din perioada creştinării Ungariei (sfârşitul secolului X, începutul secolului XI). Regele Ludovic al IV-lea al Ungariei menționează în 1281 o "Terra Armenorum", cât şi o mănăstire armeană în Transilvania. Din cauza prigonirii armenilor de către Ştefan Rareş (1551-1552) în Moldova, o parte a acestora au emigrat în Transilvania. Ei s-au stabilit la Gheorgheni (1654), Bistrița, Dumbrăveni (1658). Armenilor li s-a dat dreptul la autonomie şi comerț liber, la practicarea meşteşugurilor, la alegerea unor judecători proprii. Astfel, în Gheorgheni şi alte oraşe, armenii aveau primari proprii, separat de cei maghiari.

Pentru a nu avea conflicte cu ceilalți comercianți, armenii au fondat oraşe proprii autonome: Gherla (Armenopolis) şi Dumbrăveni (Elisabethpolis). Întemeierea acestor oraşe coincide cu extinderea dominației habsburgice asupra Transilvaniei. Întrucât pentru obținerea de pământuri şi a dreptului de a avea oraşe proprii autonome, guvernul austriac condiționa trecerea la catolicism, armenii au cedat (cei din Dumbrăveni au încercat în 1690 să revină la vechea credință gregoriană). Cele două oraşe armene au fost declarate oraşe libere regale în 1711 (Gherla), respectiv în 1733 (Dumbrăveni). Acestea aveau dreptul să se autoadministreze, să aibă tribunale armeneşti, să folosească legi proprii, să întrețină în mod neîngrădit relații comerciale cu state străine, să organizeze târguri, fiind supuse principelui Transilvaniei doar din punct de vedere militar şi fiscal. Privilegiile şi drepturile erau acordate exclusiv armenilor catolici.

La începutul secolului al XVIII-lea, în Transilvania trăiau aproximativ 15 de mii de armeni, iar în ajunul revoluției de la 1848, numarul lor a ajuns la 20 000. Treptat, autoritățile austriece au trecut însă la restrângerea drepturilor acordate armenilor. În urma reprimării revoluției, populația armeană a avut mult de suferit: Dumbrăveniul a fost jefuit şi pustiit de trupele imperiale, iar Gherla obligată să plătească despăgubiri de război.

Încercarea de redeşteptare națională din perioada 1850-1870 nu a avut succes; în urma dispariției şcolilor armene, a retragerii privilegiilor acordate oraşelor armeneşti, politicii de deznaționalizare dusă de guvernul austriac, ulterior austro-ungar, toate acestea au condus la maghiarizarea armenilor din Transilvania. S-au păstrat doar unele tradiții pe plan religios. Liturghia în bisericile catolice armene continuă şi astăzi să se țină în limba armeană, deşi credincioşii nu o mai înțeleg. În 1931 a fost reînființată Eparhia bisericii armene din România, cu sediul la Bucureşti.

Uniunea Armenilor din România

În 1990, după răsturnarea regimului comunist, la Bucureşti ia ființa Uniunea Armenilor din România (UAR), organizație politică şi culturală, a cărui prim preşedinte a fost Varujan Vosganian. Sub administrarea UAR se afla acum o editura şi o tipografie care au publicat peste

patruzeci de titluri de carte scrisă de sau despre armeni, urmând ca în scurt timp să se editeze primele manuale de limba armeana, de istorie şi reli-gie armeană. Doua periodice, "Nor Ghiank" şi "Ararat", apar, de zece ani, fără întrerupere. Uniunea a dezvoltat un sistem de asigurări sociale, în care în decursul anilor peste 100 de pensionari şi 150 de studenți au primit pensii sau burse. După o întrerupere de peste 30 de ani, şcoala armeană şi-a redeschis porțile şcolarizând anual 120 de copii. UAR a organizat totodată numeroase evenimente culturale, serbări şcolare, sărbătoriri comunitare.

Uniunea Armenilor din România a avut un rol important, în comisia pentru minorități a Frontului Salvării Naționale, în decizia privind reprezentarea în CPUN a fiecărei minorități naționale legal constituite cu trei reprezentanți. Rolul UAR în dezbaterile parlamentare a fost foarte important în includerea în Constituție şi apoi în legea electorală a oportunității ca organizațiile minorităților naționale să poată fi reprezentate în Parlament. UAR a avut, de asemenea, un rol semnificativ în includerea în buget, începând cu anul 1992, a unor sume pentru activitățile culturale şi organizatorice ale minorităților naționale. Ca recunoaştere a acestor merite ale UAR, din 1992 şi până în prezent, deputatul armean este, în acelaşi timp, liderul grupului parlamentar al minorităților naționale din Camera Deputaților, asigurând astfel reprezentarea politică pentru circa un milion de cetățeni ai României.

Test de autoevaluare 1.1.

1.1.1. Enumerați cel puțin trei personalități politice şi culturale albaneze cu rol important în istoria şi cultura românească. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

1.1.2. Precizați cel puțin trei evenimente importante din istoria armenilor din România. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

Răspunsul poate fi consultat la pagina 34

1.4. Bulgarii

Figura 1.2. Negustor ambulant bulgar (1908)

Scurt istoric al prezenţei bulgarilor în România

Numărul estimat al bulgarilor din România este de 9.935, ceea ce reprezintă 0,04% din populaţia României. Dintre aceştia, 6 466 trăiesc în judeţul Timiş, 1 122 în Arad, 809 în Dâmboviţa, 477 în Bucureşti, 184 în Constanţa şi 127 în Tulcea.

Majoritatea etnicilor bulgari din România sunt urmaşi ai diasporei bulgare, care s-a format prin emigrarea din ţinuturile bulgare la nord de Dunăre, în timpul stăpânirii otomane. Acestora li s-au alăturat şi acei bulgari din Dobrogea care nu au emigrat conform prevederilor acordului de la Craiova, din 1940, care a reglementat statutul Cadrilaterului, precum şi cetăţenii bulgari care au fost naturalizaţi.

Astăzi, această populaţie se compune din două comunităţi, distincte din punct de vedere istoric şi organizatoric - cea a bulgarilor bănăţeni, care sunt catolici şi cea a bulgarilor din Sudul României (Oltenia, Muntenia şi Dobrogea), care sunt ortodocşi. Aceste grupări ale diasporei bulgare au în comun originea etnică, graiul, unele asemănări în cultura tradiţională şi, în special, caracterul lor agrar. Ele se deosebesc însă prin aşezare geografică, religie, particularităţi culturale şi dialecte specifice, soarta istorică şi gradul de menţinere a caracterului lor etnic.

Bulgarii din Banat

Bulgarii din Banat sunt cea mai veche comunitate etnică bulgară din România. Ea apare după emigrarea, în masă, la nord de Dunăre, a populaţiei catolice bulgare din Ciprovti, oraş aflat în fostul spaţiu iugoslav, după înfrângerea răscoalei din 1688. Acestora li s-a adăugat, puţin mai târziu, şi "pavlikenii" - bulgari catolici din satele de pe malul Dunării, dintre Sistov şi Nicopole. După stabilirea lor în Banat, în 1738-1741, această populaţie rămâne în graniţele Imperiului habsburgic (din 1868 - Austro-Ungaria) pentru ca, după reglementarea chestiunii Banatului între Bucureşti şi Belgrad, la sfârşitul primului război mondial, să rămână, în

marea sa majoritate, în cadrul statului român. Structura demografică eterogenă şi gradul ridicat de dezvoltare economică şi culturală a regiunii, privilegiile speciale pe care le-au avut în timpul habsburgilor, mai slabă presiune de asimilare la care au fost supuşi precum şi acţiunea bisericii catolice au favorizat prosperitatea şi păstrarea caracterului micii comunităţi etnice a bulgarilor bănăţeni. Ritul catolic şi cultura originală, care conţine şi o formă scrisă, i-au transformat pe aceştia într-un grup etnic care manifestă o puternică dorinţă de păstrare a propriei identităţii. Expresia a acestui fapt o reprezintă etnonimul "pavlikeni" sau "bulgari - pavlikeni".

Bulgarii din Oltenia şi Muntenia

Mult mai diferită este soarta populaţiei de origine bulgară din regiunile Oltenia şi Muntenia. Aceasta a emigrat la nord de Dunăre în special la sfârşitul sec. XVIII şi începutul sec. XIX, după războaiele ruso-turce, pentru a scăpa de represiunile autorităţilor otomane şi a căuta mai bune condiţii economice. Potrivit datelor oficiale, în Tara Românească erau înregistrate, în 1838, 11 652 de familii de imigranţi bulgari, adică până la 100.000 de persoane. Principatele Romane au jucat un rol extrem de important în mişcarea de eliberare naţională a bulgarilor. Eroii naţionali ai Bulgariei, Vasil Levski, Hristo Botev, Liuben Karavelov şi Gheorghi Rakovski au locuit multă vreme la Bucureşti şi Brăila, unde au editat publicaţii în limba bulgară şi au organizat grupări armate care au fost trimise la sud de Dunăre, pentru a lupta împotriva autorităţilor otomane. Primul abecedar bulgăresc este editat, la 1824, la Braşov, iar la 1869, la Brăila, sunt puse bazele Societăţii Literare Bulgare, viitoarea Academie Bulgară.

Procesul de asimilare naturală al bulgarilor din Muntenia şi Oltenia este mult mai pronunţat decât la bulgarii bănăţeni, astfel că la recensământul din 1992, doar 2 000 de persoane şi-au declarat apartenenţa la această minoritate.

Dintre personalităţile de origine bulgară care s-au remarcat în România amintim pe doctorul Marin Marinov, care are importante contribuţii în combaterea tuberculozei, şi pe poetul Panait Cerna (născut Stanciof).

Situaţia bulgarilor din România după 1990

Potrivit recensământului din anul 1992, numarul total al celor care au declarat că sunt de naţionalitate bulgară este de 9 935 de persoane, ceea ce reprezintă 0,04% din totalul populaţiei. Majoritatea acestora - 7 737 de persoane - locuieşte în zona Banatului. După răsturnarea regimului comunist în România, ţinând cont de prezenţa celor două grupuri distincte ale etnicilor bulgari, s-au format două organizaţii. În Banat a apărut Uniunea Bulgară Banat-România, cu sediul la Timişoara, iar la Bucureşti a fost înregistrată, iniţial, Asociaţia Culturală Bulgară, transformată, mai târziu, în Comunitatea "Brastvo" a bulgarilor din România. Limba bulgară se studiază facultativ de către copii de origine bulgară, în satele bulgarilor bănăţeni şi în câteva şcoli din Bucureşti şi din judeţul Giurgiu. În anul şcolar 1992/1993, numărul acestora era de 461.

În toamna lui 1999, la Bucureşti a fost redeschisă, în paralel cu Liceul român din Sofia, vechea Scoală bulgară, cu limba de predare bulgară.

Redeschiderea acestei şcoli reprezintă o problemă parțial rezolvată pentru comunitatea bulgarilor din România.
Limba bulgară se studiază facultativ de către copii de origine bulgară, în satele bulgarilor bănățeni şi în câteva şcoli din Bucureşti şi din județul Giurgiu. În anul şcolar 1992/1993, numărul acestor şcolari era de 461. Comunitatea "Brastvo" solicita ca şcoala să fie amplasată pe locul vechii clădiri, de pe Calea Moşilor, dărâmată de regimul comunist la mijlocul anilor '80. Cu sprijinul financiar al statului român, cele două asociații ale bulgarilor din România editează două publicații - "Nasa glas" (Glasul nostru), care este organul Uniunii Bulgare din Banat şi este redactat în limba literară a bulgarilor bănățeni, precum şi "Luceafărul bulgar/ Balgarska zornita", publicație bilingvă (în bulgară şi română), organ al Comunității "Brastvo".

Conform prevederilor constituționale, minoritatea bulgarilor participă activ, după 1990, în viața politică din România. În perioada 1990 - 1996, reprezentantul minorității bulgare în Camera Deputaților a fost preşedintele Uniunii Bulgare din Banat, Carol Ivanciov. La alegerile din 1996, locul minorității bulgare în Parlamentul României a fost câştigat de repre-zentantul Comunității "Brastvo", Florin Simion. În aceste alegeri, Comunitatea "Brastvo" a obținut 5 359 de voturi, iar Uniunea Bulgară din Banat - 4 115 voturi. La alegerile din noiembrie 2000, reprezentant al minorității bulgare în Camera Deputaților a fost ales Petru Mirciov, din partea Uniunii Bulgare din Banat.

În cadrul organelor locale ale administrației din diferite localități au fost aleşi şi reprezentanți ai minorității bulgare, care au candidat din partea altor formațiuni politice decât cele două organizații menționate anterior.

Figura 1.3. Basarabia – paraclis închinat voluntarilor bulgari în războiul din 1877-1878

1.5. Croaţii

Scurt istoric

Primul şi cel mai vechi val de croaţi aşezat pe actualul teritoriu al României, în secolele XIII şi XIV, este cel mai cunoscut sub denumirea de caraşoveni. Caraşovenii sunt grupaţi în jurul localităţii Caraşova (judeţul Caraş Severin), unde se găsesc cei mai mulţi croaţi din România. Alte localităţi în care se întâlnesc croaţi caraşoveni sunt: Lupac, Clocotici, Nermed, Rafnic, Vodnic şi Iabalcea. Al doilea val de croaţi, emigrat în secolul al XVI-lea, a ajuns in localităţile Lipova (judeţul Arad) şi Rekas (judeţul Timiş), dar acum numărul lor a scăzut foarte mult. Alţi et-nici croaţi au ajuns în România în apropiere de Jimbolia, în anul 1801, în localităţile Checea şi Cenei. Veniţi din zona Turopolje, aceşti croaţi proveneau îndeosebi din familii de nobili, fiind nevoiţi să-şi părăsească zonele natale deoarece aşa cereau interesele militare ale Imperiului Austro-Ungar.

Dialectele croaţilor din România

Croaţii din România vorbesc trei tipuri de graiuri. Cei din grupul croaţilor caraşoveni păstrează cele mai arhaice forme ale limbii croate vorbite. Grupul din Rekas are la baza un grai stokavian cu puternice influenţe bănăţene, iar în Checea se foloseşte pronunţia kaikaviana.

Croaţii caraşoveni au un port a cărui specificitate îi deosebeşte atât de celelalte grupuri, cât şi de alte etnii care convieţuiesc în spaţiul balcanic. Având la bază o variantă veche a portului croat din Bosnia, cel al caraşovenilor este bogat în floră şi forme izomorfe, specificitatea lui rezidând în contrastul alb-negru, cu coloratura discretă. Religia croaţilor este cea creştină de confesiune romano-catolică, cu o pronunţată venerare a Maicii Domnului. Primele scoli au fost înfiinţate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, prin grija călugărilor iezuiţi. Cu mici excepţii, învăţământul în limba croată a funcţionat până în 1960 şi a fost reluat trei decenii mai târziu, când la Caraşova se reînfiinţează secţii în limba croată iar la ora actuală funcţionează un liceu bilingv.

Numărul estimat al croaţilor din România, conform recensământului din anul 1992, este de circa 4 200 de persoane, ceea ce reprezintă 0,02% din populaţia României. Dintre aceştia 3 682 trăiesc în judeţul Caraş Severin iar restul în Timiş. La începutul anului 1992, ca o consecinţă a evenimentelor ce au dus la destrămarea Iugoslaviei, etnicii croaţi îşi constituie propria organizaţie - Uniunea Croaţilor din România - al cărui re-prezentant în parlament este dl. Mihai Radan.

1.6. Cehii şi slovacii

Comunităţile slovace din România

Numărul estimat al slovacilor din România este de 20.672, iar cel al cehilor de 5.800, ceea ce reprezintă circa 0,12% din populaţia ţării. Cei mai mulţi dintre aceştia trăiesc în judeţele Bihor, Arad, Timiş, Caraş-Severin etc.

Migrarea slovacilor pe teritoriul actual al României s-a făcut în mai multe valuri în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi mai ales în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Au fost colonizate mai multe regiuni ale României vestice - zonele de câmpie din judeţul Arad şi Banat, ţinuturile muntoase, împădurite ale Bihorului şi Sălajului, unele aşezări de câmpie şi miniere din Satu Mare şi Maramureş, precum şi unele localităţi din Bucovina nord-estică. Primii slovaci care s-au stabilit pe aceste meleaguri în anul 1747, au fost aşezaţi în localitatea Mocrea din judeţul Arad. În anul 1803 un grup mare de slovaci din Totkomlos (Ungaria) mai ales, dar şi din Bekescsaba şi Szarvas (localităţi din Ungaria cu popu-laţie majoritară slovacă), se stabileşte la Nădlac.

Secolul al XIX-lea

În anul 1813 slovacii din regiunile Orava şi Nitra, dar şi din Backa şi Voivodina se stabilesc în localităţile bănăţene Butin şi Semlacul Mare, în anul 1819 slovacii din Bekescsaba, dar şi din regiunile Orava şi Nitra se aşează la Semlac (judeţul Arad), în anul 1827 numeroşi slovaci din Velky Krtis se stabilesc în localitatea bănăţeană Vucova, în anul 1828 slovacii din regiunile Novohrad, Trencin şi Nitra, iar mai târziu din Bekescsaba (in anul 1847) se aşează la Brestovat (în Banat).

Tot la începutul secolului al XIX-lea, într-un număr mai mic însă, slovacii se stabilesc în localităţile bănăţene Teiş, Scăiuş şi Berzovia, în anul 1853 slovacii din regiunea Sariş se aşează în localitatea arădeană Peregul Mare şi, în sfârşit, în anul 1883, slovacii din Bekescsaba dar şi din Orava şi Nitra se aşează în localitatea Tipar (judeţul Arad).

Majoritatea slovacilor aşezaţi în judeţul Arad şi în Banat sunt de confesiune evanghelică luterană, deşi slovacii colonizaţi în Brestovat şi parţial în Tipar erau de confesiune romano-catolică. Datorită mişcărilor antireformiste oficiale în parte, dar şi din cauza faptului că de la colonizarea primară din secolul al XVIII -lea cu pronunţat caracter confesional a trecut deja multă vreme, motivele migrării pe aceste meleaguri au avut şi un caracter vădit economic.

Zonele de câmpie ale Aradului şi Banatului, depopulate în urma războaielor cu turcii, deci şi insuficienţa forţei de muncă, i-au obligat pe proprietarii de pământ să colonizeze muncitori agricoli cu un anumit nivel de avuţie (proprietari de unelte agricole şi de animale de tracţiune - boi şi cai) şi să acorde acestora mai multe avantaje (pentru o perioadă scutirea de robotă şi dări, acordarea de materiale de construcţie pentru biserici şi şcoli, dreptul de a înfiinţa şi gospodări morile de vânt şi cele de apă etc.). Astfel, pe lângă slovaci au mai fost colonizaţi şi românii din zonele de munte, şvabii, bulgarii, cehii şi alte etnii.

Natalitatea ridicată a populaţiei nou aşezate, afluxul neîntrerupt de noi colonişti, şi apariţia unei diferenţieri sociale au fost cauza unor alte migraţii şi înfiinţări de noi localităţi slovace. Deja în anul 1815 slovacii din Nădlac înfiinţează localitatea Pitvaros, în anii 1843-1844, localităţile Albertka şi Ambrozka, apoi Nagybanhegyes (toate în Ungaria), iar în anul 1897 numeroase familii migrează în Bulgaria, mai ales în localitatea Gorna Mitropolija.

Pentru slovacii aşezaţi în judeţul Arad şi în Banat este semnificativ şi faptul ca ei s-au stabilit în localităţile unde trăia deja o populaţie de altă naţionalitate şi n-au înfiinţat localităţi noi. Acest fapt a avut o influenţă importantă asupra procesului firesc de aculturaţie. În cadrul fiecărei comunităţi nou înfiinţate a avut loc nu doar un proces de nivelare culturală a slovacilor proveniţi din zone etnografice diferite şi bine definite, ci şi un proces de formare a unor manifestări specifice, mai ales în domeniul culturii populare materiale, sub influenţa spaţiului multicultural în care le-a fost dat să trăiască şi în care s-au înrădăcinat.

Rezultatul acestor procese de omogenizare şi autodefinire a comunităţilor slovace din judeţul Arad şi Banat se manifestă deplin în perioada interbelică. Ele s-au manifestat mai ales prin consolidarea socială şi economică a comunităţilor mari (Nădlac, Tipar, Peregul Mare, Butin, Vucova, Brestovat) şi prin apariţia dimensiunilor naţionale la manifestările lor culturale. În această perioadă Nădlacul începe să aibă un caracter urban, nu doar prin arhitectura, dar şi prin viaţa socială, politică şi culturală. Aici apare simbioza culturii urbane cu cea rurală, oraşul asumându-şi tot mai pregnant rolul de centru spiritual şi naţional al slovacilor din România.

Mijlocul secolului XX şi perioada comunistă

Schimbări importante în viaţa comunităţilor slovace din această zonă au loc după numeroase reemigrări în Cehoslovacia, în perioada 1946-1948, şi după instaurarea regimului comunist. În această perioadă, peste o treime dintre slovaci pleacă de pe actualul teritoriu al României. După instaurarea regimului comunist sunt desfiinţate instituţiile naţionale existente (protopopiatul evanghelic slovac, societăţile culturale), şcolile slovace din România sunt părăsite de cadrele didactice detaşate din Slovacia.

Aceste schimbări au atins în mod nefast mai ales comunităţile mici, unde tocmai şcolile au generat o revigorare a vieţii culturale şi naţionale ale slovacilor (Brezovia, Pecica, Scăiuş, Semlac, Semlacu Mare, Teis, Vermes), deşi pe de altă parte, prin înfiinţarea în anul 1945 şi prin dezvoltarea liceului slovac din Nădlac, care până în anul 1956 functionează ca liceu pedagogic, învăţământul în limba slovacă din celelalte localităţi se consolidează.

În această perioadă, dintre absolvenţii şi cadrele didactice ale liceului din Nădlac se formează autori de manuale şcolare de limba şi literatura slovacă, traducători de manuale din limba română şi numeroase cadre didactice calificate pentru toate şcolile cu limba de predare slovacă din România. Tot din Nădlac provin şi iniţiativele îndreptate înspre comunicarea reciprocă între comunităţile slovace, mai ales prin intermediul turneelor formaţiilor artistice din Nădlac în Butin, Vucova, Brestovat şi în zona Bihorului. În anii '70 apar la Nădlac şi primele creaţii intelectuale slovace, apar primii scriitori slovaci şi imediat dupa aceea şi cărţi în limba slovacă, care propulsează grupul de scriitori slovaci din Nădlac în contextul cultural din România dar şi internaţional.

Figura 1.4. Piaţa centrală din Lugoj în perioada interbelică

Perioada regimului comunist

După instaurarea regimului comunist, prin colectivizarea forţată a pământului şi naţionalizarea proprietăţilor mai mari, prin dărâmarea sălaşelor la Nădlac, prosperitatea economică a comunităţilor slovace din această zonă se deteriorează. Totuşi, cooperativele agricole de câmpie îi atrag în anii '60 pe slovacii din Bihor-Salaj. Cei mai mulţi se aşează în localitatile unde este prezent elementul slovac (Nădlac, Butin, Vucova), fapt prin care se consolidează aceste comunităţi slovace, dar şi în localităţi ca Fântânele, Mănăştur (judeţul Arad), Topolovăţul Mare şi Iosifalau (judeţul Timiş).

Tot din motive profesionale în această perioadă, creşte şi numărul slovacilor în oraşe ca Arad, Timişoara, Reşiţa. Insă în localităţile cu număr scăzut de slovaci, unde după 1945 au dispărut şcolile cu predare în limba slovaca (Semlac, Mocrea, Teis, Semlacul Mare, Vermes şi altele) populaţia slovacă se asimilează într-o măsură tot mai mare.

După 1989

După anul 1989 viaţa naţională a slovacilor din această zonă capătă dimensiuni noi. La Nădlac apare Uniunea Democrată a Slovacilor şi Cehilor din România (UDSCR), se înfiinţează noi societăţi culturale, se reînfiinţează protopopiatul evanghelic slovac şi tot în aceeaşi localitate încep să apară patru reviste în limba slovacă. În celelalte localităţi din zonă sunt înfiinţate organizaţiile locale ale UDSCR, prin intermediul cărora locuitorii de naţionalitate slovacă dezvolta nu numai activităţi culturale, dar şi prin intermediul consilierilor proprii ei sunt reprezentaţi în consiliile locale, participând astfel şi la viaţa social-politică a ţării. Concomitent, din cauza reducerii activităţii economice, se înregistrează o scădere a populaţiei slovace, cauzată mai ales de plecarea familiilor tinere şi a tineretului la muncă în străinătate, mai ales în Slovacia, dar şi în Cehia.

Comunităţile bisericeşti slovace

Viaţa publică a slovacilor atât de rit romano-catolic, cât şi de rit evanghelic luteran s-a format şi s-a dezvoltat în toate comunităţile slovace în jurul bisericii. Până pe la sfârşitul secolului al XIX-lea biserica a fost cea care a iniţiat şi dezvoltat învăţământul şcolar dar şi diferite forme de asociere pe baze economice, a unor societăţi de întrajutorare, iar la sfârşitul secolului trecut şi a diferitelor asociaţii naţional-culturale. În zona Bihorului şi Sălajului, care au fost şi sunt subordonate din punct de vedere bisericesc

episcopiei romano-catolice din Oradea, comunitățile slovace nou înființate au funcționat mai ales ca filiale ale celor existente. În scurtă vreme, comunitățile mai mari şi-au format parohii proprii. Astfel s-a întâmplat în cazul Budoiului, unde parohia independentă a început să funcționeze din anul 1829 şi în cazul Sinteului, unde parohia independenta a început să funcționeze din anul 1844, comunitate în care localnicii şi-au ridicat şi biserici proprii (în anul 1831 la Budoi şi în anul 1840 la Sinteu).

În celelalte comunități slovace din zonă, parohii independente au apărut mult mai târziu: la Făget în anul 1891 şi la Borumlaca abia in anul 1939 (biserica proprie în anul 1972). Comunitățile slovace mai puțin numeroase au rămas să funcționeze până în prezent ca filiale, chiar dacă în unele dintre ele s-au construit biserici proprii. Datorită faptului că episcopia romano-catolică din Oradea era maghiara, şi şcolile bisericeşti din localitățile slovace din zonă au fost până în anul 1921 - anul naționalizării şcolilor bisericeşti de către guvernul României Mari - în marea lor majoritate cu limba de predare maghiara. Aşa ca până atunci nu se poate vorbi nici despre implicarea bisericii în activitățile național-culturale şi nici despre implicarea ei în activitățile economice locale.

Cazurile singulare când limba slovacă a fost folosită în procesul de învățământ se pot consemna numai atunci când şcolile au fost înființate şi administrate de anumite comunități, şi când în acestea au funcționat, în calitate de dascăli, gospodari autohtoni de naționalitate slovacă ştiutori de carte.

Relațiile Bisericii romano-catolice în mişcarea de emancipare națională

Cazurile singulare de implicare a bisericii romano-catolice în activități de emancipare națională apar în această zonă pentru prima dată în perioada interbelică la Budoi, unde preotul local Vladimir Hribik cu mari obstacole a încercat să introducă cântatul bisericesc în limba slovacă în timpul serviciului divin, însă despre caracterul slovac al comunităților religioase din regiune se poate vorbi abia în anii '60, în timpul funcționării preoților Vavrinec Ferencik, Alexander Bohac şi, mai târziu, Jan Mucha, şi, în sfârşit, odată cu apariția noilor preoți de naționalitate slovacă născuți în zonă: Peter Kubalak, Augustin Albert, Martin Rolnik, Josef Svejdik şi Jan Maskara.

Evoluția şi viața comunităților evanghelice nou înființate în zona Ardealului şi Banatului au fost determinate atât de autonomia relativă a acestei biserici în cadrul Ungariei, precum şi de condițiile economice mai favorabile în comparație cu zona Bihorului şi Sălajului, a comunităților evanghelice luterane slovace mult mai mari. În fiecare dintre comunitățile slovace nou înființate a fost construită imediat o casa de rugăciune şi la scurt timp după aceea şi o şcoală bisericească. În cazul Nădlacului, slovacii colonizați şi-au adus cu ei atât un preot, cât şi un învățător. La fel s-a întâmplat şi în cazul celorlalte comunități evanghelice, aşa ca aceste comunități religioase au apărut concomitent cu apariția comunităților slovace.

Acolo unde aceste comunități au fost numeroase, în scurtă vreme au fost ridicate şi biserici proprii (Mocrea - 1791, Butin - 1818, Nădlac - 1822, Vucova - 1858, Tipar - 1892), iar comunitățile mai mici fie că au

frecventat bisericile evanghelice germane existente, fie au trăit confesional în casele de rugăciuni. Preoții care au funcționat în aceste comunități au fost, cu mici excepții, personalități marcante în contextul slovac al epocii.

Situația comunităților evanghelice slovace după 1918

Dupa anul 1918 comunitățile evanghelice slovace s-au afiliat la biserica evanghelică a saşilor din România, adică la episcopia germană din Sibiu, cu toate că episcopia evanghelică maghiară se străduise să-i aducă sub tutela sa. Încă în timpul acordului de afiliere la episcopia din Sibiu, inițiatorul căruia a fost preotul Ludovit Boor, s-a convenit şi înființarea ulterioară a unui protopopiat evanghelic slovac. Insă din cauza decesului preotului, dar şi unor confruntări interne cât şi a strădaniilor de a înființa o episcopie evanghelică independentă slovacă în România, protopopiatul slovac a luat ființă abia in anul 1933, şi primul său protopop a fost ales preotul din Nădlac, Jan Kmet.

Situația în a doua jumătate a secolului XX

După venirea la putere a comuniştilor, o parte din averea comunităților evanghelice slovace (toate terenurile agricole, iar la Nădlac şi o parte din averea imobilă) a fost naționalizată şi imediat dupa aceea autoritățile comuniste, în anul 1953, au desființat şi protopopiatul evanghelic a.c. slovac. Comunitățile biserceşti evanghelice slovace au fost imediat incluse în episcopia evanghelică maghiară din Cluj. Protopopiatul slovac a fost reînființat abia în anul 1994. Sediul acestuia este la Nădlac şi protopopul său devine preotul Dusan Sajak.

Pe la sfârşitul secolului al XIX-lea, la Nădlac au fost colonizate mai multe familii din Slovacia răsăriteană de confesiune greco-catolică, consolidând astfel comunitatea greco-catolică de naționalitate română din localitate. Când, odată cu venirea la putere a comuniştilor, biserica greco-catolică a fost desființată, o parte dintre credincioşi au trecut la ritul ortodox, în mare parte asimilându-se, iar o parte la biserica evanghelică luterană. Dupa anul 1989 unii dintre aceştia, mai ales cei trecuți la ortodoxism, revin la biserica greco-catolică.

După cel de-al doilea război mondial o parte dintre slovacii evanghelici trec la biserica penticostală, constituind in prezent o comunitate religioasă stabilă.

În comunitatea evanghelică slovacă din Nădlac, în secolul trecut au apărut şi primele societăți de întrajutorare. Prima apare în anul 1869: Societatea de îngropăciune, a cărei activitate încetează abia în anii '50 ai secolului XX. În anul 1865 ia ființă aici Grânarul bisericesc, care în anul 1876 se preschimbă în Societatea de ajutor reciproc. Această societate se transformă în anul 1876 în Casa de economii din Nădlac, din care apoi în anul 1903 ia ființă Banca populară din Nădlac, la vremea respectivă una dintre cele mai puternice instituții financiare slovace din monarhia austro-ungară şi care a funcționat până la instaurarea comunismului.

Viața asociativă a comunităților slovace

Activitățile național-culturale ale slovacilor din România sunt strâns legate de comunitatea slovacă din Nădlac. Prima reprezentație de teatru în limba slovacă, din anul 1899, a demonstrat că la Nădlac existau

condiţii pentru organizarea unor activităţi culturale de anvergură. În anul 1904 ia fiinţă, tot la Nădlac, Cercul popular slovac (Slovensky ludovy kruh), al cărui preşedinte devine preotul evanghelic Ludovit Boor. Aceasta este de fapt prima asociaţie slovacă de pe aceste meleaguri. Cercul popular slovac dezvoltă activităţi culturale - în anul 1904, în cadrul său ia fiinţă o orchestră de tamburine, iar în anul 1905 o trupă de teatru, care în perioada 1913-1926 funcţionează independent - are o bibliotecă proprie şi o sală de lectură. La scurtă vreme după înfiinţare, Cercul popular slovac devine membru al prestigioasei Societăţi muzeale slovace din Slovacia. Deşi după înfiinţarea Societăţii culturale slovace în anul 1924, în activitatea cercului se înregistrează un oarecare declin, el dispare de abia în anul 1947.

Asociaţiile după 1918

În anul 1919, tot la Nădlac, ia fiinţă Societatea economică (Hospodarsky spolok), care reunea gospodarii cu stare din localitate şi activitatea căreia era îndreptată mai mult pe probleme gospodăreşti şi profesionale. O activitate asemănătoare avea şi Clubul meseriaşilor (Remeselnicka domovina), care îi reunea pe meşteşugarii nădlacani, în cadrul căreia majoritatea au deţinut-o mult timp meşteşugarii maghiarizaţi şi abia în anii '40 au început să fie folosite în cadrul clubului limbile slovacă şi româna. Această asociaţie şi-a încetat pentru scurtă vreme activitatea la sfârşitul anilor '50, dar ea funcţionează în prezent.

De o mai mare anvergură a fost activitatea Societăţii culturale slovace, înfiinţată în anul 1924. Si această societate s-a orientat înspre activităţi culturale şi educaţionale. Într-o perioadă scurtă, societatea a reuşit să înfiinţeze filiale în tot mai multe comunităţi slovace. Membru colectiv al Societăţii culturale a devenit Cercul de tenis al tineretului studios slovac din Nădlac "Slavia", înfiinţat în anul 1925, iar în anul 1937 în cadrul acesteia se înfiinţează şi orchestra de mandoline Zora.

Independent de asociaţiile de mai sus, în anul 1927 Matei Radix înfiinţează asociaţia sportivă Sokol şi cu puţin înainte de începerea celui de-al doilea război mondial apare Societatea femeilor evanghelice slovace. Si aceste două asociaţii aveau sediul la Nădlac.

În anul 1930 apar şi primele strădanii de a reuni activitatea asociaţiilor slovace existente. Apare astfel Uniunea Cehoslovacilor din România, care după o activitate mai mult sporadică, îşi schimbă denumirea, în anul 1938, în Uniunea Cehilor şi Slovacilor din România, care reuneşte Societatea culturală ceho-slovacă din Arad, Societatea culturală ceho-slovacă din Peregul Mare, Societatea Economică Slovaca din Nădlac, Societatea culturală slovacă din Nădlac şi filialele acesteaia. Cel mai mare succes al acestei uniuni poate fi considerat înfiinţarea Gimnaziului Cehoslovac de Stat din Nădlac în anul 1945.

Dupa 1947, toate aceste asociaţii au fost desfiinţate. Tradiţia existentă a activităţii de teatru de amatori a fost continuată însă în nou înfiinţatele cămine culturale. În anul 1976, la Nădlac, ia fiinţa Cenaclul literar "Ivan Krasko", care reuneşte persoanele aparţinând minorităţii naţionale slovace active literar. Acest cenaclu nu numai că a generat apariţia şi dezvoltarea literaturii slovace din România, apariţia activităţii editoriale în

limba slovacă, dar a mai inițiat şi activități de cercetare ştiințifică şi, mai târziu, în anul 1989, membrii săi au devenit inițiatorii unei alte organizații, angajată si politic, Uniunea Democrata a Slovacilor şi Cehilor din România. În anul 1993, cenaclul literar şi-a schimbat denumirea în Societatea "Ivan Krasko" ca, dupa aceea, în anul 1994 să devină persoana juridică sub denumirea de Societatea Culturala şi Ştiințifică "Ivan Krasko", axată pe activități lite-rare, de cercetare ştiințifică, consultanță culturală şi activitate editorială. În anul 1991, ia ființa la Nădlac şi Clubul tineretului slovac, axat mai ales pe activități teatrale şi activități sportive şi tot la Nădlac ia ființă în anul 1993, Clubul pensionarilor slovaci.

Uniunea Democrată a Slovacilor şi Cehilor din România

Uniunea Democrată a Slovacilor şi Cehilor din România (UDSCR) a apărut în 1990 ca forum tutelar al minorității cehe şi slovace din România. Chiar dacă pe 31 decembrie 1992, Cehoslovacia s-a divizat, Uniunea a continuat să existe ca atare, având autonomie zonală atât pentru minoritatea slovaca cât şi pentru minoritatea cehă.

Activitățile organizate pe plan național sunt coordonate de UDSCR, dar filialele zonale îşi au propria autonomie. Chiar şi organizațiile locale sunt autonome, în cadrul filialelor regionale. Filiala Bucureşti a UDSCR are 31 de membrii şi este afiliată la zona Arad. UDSCR se defineşte ca fiind, în primul rând, o organizație cultural-socială. Totuşi una din activitățile de bază ale Uniunii este şi asigurarea activității politice. UDSCR este reprezentată în Parlament de Florea Ana. De asemenea, slovacii din România au şi reprezentanți în organismele de autoritate locala: primari (un primar în Nădlac, aflat la a doua legislatură, şi un primar în localitatea Sinteu, județul Bihor), viceprimari (un viceprimar la Nădlac şi unul la Sinteu), un consilier județean în Bihor şi peste zece consilieri locali.

Activitatea civică

Principala publicație a Uniunii Democrate a Slovacilor şi Cehilor din România este "Strădaniile noastre" ("Nase snahy"), publicație care şi-a reluat activitatea în 1990, după o întrerupere de peste 50 de ani. "Strădaniile noastre" este o publicație lunară, în care sunt publicate articole în limba cehă sau slovacă. Numai actele normative şi documentele emise de Uniune sunt traduse atât în limba cehă cât şi în limba slovacă. Revista cuprinde o rubrică a parlamentarului, articole de interes general, precum şi scurte povestiri, poezie şi studii. Revista are şi un supliment al Organizației de Tineret: "My" (Noi), supliment mult mai avangardist.

Anual, apar aproximativ 6 cărți aparținând comunității slovacilor din România. "Fondul Literar Slovac" asistă financiar editarea lucrărilor poeților şi scriitorilor slovaci, acorda granturi pentru proiecte culturale, mai ales dacă acestea vizează teme regionale care includ zonele locuite de slovaci din Iugoslavia, România şi Ungaria. În 1991, în România a fost adusă o tipografie completă din Cehoslovacia.

În ceea ce priveşte scriitorii de expresie slovacă, şase dintre aceştia sunt membri în Uniunea Scriitorilor din România, opt sunt membri de onoare ai Asociației Scriitorilor din Slovacia şi doi ai Societății Scriitorilor din Slovacia.

Societatea culturală "Ivan Krasko" desfăşoară şi o activitate de cercetare. Societatea a editat de curând "Atlasul Cultural al Slovacilor din România", album etnografic şi cultural care conține peste 1 000 de pagini şi 600 de hărți. Lucrarea a fost catalogata de Institutul de etnografie din România ca fiind primul atlas de acest fel editat in România. Tot in cadrul societății "Ivan Krasko" se desfăşoară şi activitate de traducere, atât din literatura slovacă în limba română cât şi din literatura română în limba slovacă. În acest context, revista "Oglinzi paralele" care apare de patru ori pe an, îşi propune să prezinte texte din literatura contemporană slovacă şi română.

În Nădlac se poate vorbi şi despre o stagiune teatrală în limba slovacă. Aici se prezintă aproximativ cinci premiere pe an, din dramaturgia slovacă, română şi universală. Tot la Nădlac există şi muzeul slovacilor din "Tarile de Jos" (Tarile de Jos fiind numite teritoriile sudice ale fostului Imperiu austro-ungar: Transilvania, Voivodina), aici desfăşurându-şi activitatea un muzeograf şi un etnograf. Pe plan național, UDSCR organizează din doi în doi ani "Festivalul folcloric slovac" şi "Festivalul folcloric ceh", alternativ, în localitățile locuite de aceste minorități.
În ceea priveşte proiectele educaționale, statul slovac acordă anual 10-20 de burse integrale în Slovacia pentru absolvenții din cele două licee din România cu predare în limba slovacă, liceul "Josef Gregor Tajovsky" din Nădlac şi liceul "Josef Kozacek" din Budoi. De asemenea, există un program al Ministerului Culturii din Slovacia care vizează reciclarea periodică a cadrelor didactice de limbă slovacă din România.

✍ Test de autoevaluare 1.2.

1.2.1. Enumerați cel puțin trei circumstanțe ale aşezării pe teritoriul locuit de români a cehilor, slovacilor, croaților şi bulgarilor. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

1.2.2. Enumerați care sunt principalele căi de manifestare a acestor minorități după 1989. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
Răspunsurile pot fi consultate la pagina 34

1.7. Germanii

Figura 1.5. Biserica săsească din Cristian

Colonizarea populaţiilor germanice în spaţiul românesc

Germanii care trăiesc în România contemporană au un trecut istoric de secole care se împleteşte cu istoria frământată a acestui spaţiu istoric şi cu istoria românilor deopotrivă. Germanii de azi nu sunt deloc urmaşii populaţiilor germanice care au trecut peste teritoriul Daciei în epoca migraţiilor, ci sunt rezultatul unor procese istorice şi evenimente care au adus în zorii evului mediu şi în epoca modernă importante comunităţi germane în acest spaţiu al Europei central-orientale.

Unul din aceste procese este cel al aşezării saşilor în Transilvania, începută în timpul regelui ungur Geza al II-lea (1141-1162), şi care durează până în secolul XIV. Deşi erau franconi de origine în cea mai mare parte această populaţie germanică a fost numită în documente saxones, saşi, ei au fost colonizaţi în părţile Sibiului, Bistriţei şi Braşovului. Ei s-au aşezat pe fundus regius, pământul regesc şi au primit din partea regalităţii largi privilegii. În anul 1224 regele Andrei al II-lea le oferă un nou privilegiu, Diploma de aur, care le oferea jurisdicţie proprie şi autonomie administrativă, făcându-i dependenţi de persoana regelui. Aceste drepturi şi privilegii au fost apoi în secolele XIV-XV extinse şi asupra altor două scaune (Seica şi Mediaşul) ca şi asupra districtelor Bistriţa şi Braşov. Regele Matia Corvinul reuneşte, la 1486, toate aceste teritorii într-o structură juridico-administrativă, numită Universitatea Săsească, ce va dăinui vreme de secole până în epoca modernă.

Rolul saşilor în crearea civilizaţiei urbane în spaţiul locuit de români

Saşii au manifestat de timpuri predilecţie pentru civilizaţia citadină fondând şi dezvoltând un important număr de aşezări urbane în spaţiul transilvan şi contribuind la fondarea altora în afara arcului carpatic, Sibiu, Braşov, Cluj, Sebeş, Orăştie Bistriţa, Sighişoara, Mediaş.

Urmare a revoltelor şi răscoalelor ţărăneşti, la 1438 fruntaşii saşilor participă alături de cei ai nobilimii şi secuilor la realizarea lui *Unio trium nationum*, punând bazele în Transilvania a unei societăţi tritipatite care excludea de la viaţa publică pe ceilalţi locuitori ai Transilvaniei.

Odată cu dezvoltarea Reformei, saşii transilvăneni au adoptat ideile luterane. Johannes Honterus, a impus la 1543 ideile luterane în cadrul comunităților săseşti din Transilvania, în Braşov şi în Tara Bârsei. La 1547 toți saşii deveniseră aderenți ai luteranismului. La 1572 comunitățile săseşti religioase au adoptat confesiunea augustană. Dezvoltând o importantă dimensiune politico-administrativă saşii şi-au elaborat de timpuriu dispoziții juridice şi statute, tipărind la 1583 un codice numit *Eigen-Landrecht der Siebenburger Sachsen*, cod ce a rămas în uz până la 1853 la introducerea în principat a Codului civil austriac.

Secolele XVII-XVIII

Pe tot parcursul secolului al XVII-lea, saşii transilvani au continuat să-şi desfăşoare viața urmând vicisitudinile şi momentele faste ale țării. În a doua jumătate a secolului, mai ales după înfrângerea turcilor sub zidurile Vienei la 1683, Habsburgii se apropie şi apoi se instalează în Transilvania. Prin Diploma Leopoldină saşii îşi văd recunoscute vechile libertăți şi privilegii sub noua putere Habsburgică care-şi adjudecă Transilvania prin Pacea de la Carloviț (1699).

În continuarea ofensivei pe valea Dunării, austriecii ajung în urma unor importante lupte, desfăşurate sub comanda prințului Eugeniu de Savoia să cucerească Banatul în anii 1716-1718. Ca domeniu al coroanei, Banatul timişan s-a bucurat de o deosebită atenție din partea curții vieneze. Una din caracteristicile acestei politici a fost popularea noii provincii cu colonişti în majoritate de neam germanic şi de confesiune catolică.

Se desfăşoară astfel ce-a de-a doua etapă a procesului de colonizare a unor elemente germanice în spațiul românesc. Primul val de colonizare al şvabilor a durat până la războiul dintre anii 1736-1739. Aceştia au fost de regulă țărani, meseriaşi lucrători silvici sau mineri, veniți din Stiria, Tirol, Saxonia şi Boemia. Alături de ei au fost colonizați în Banat şi alte grupuri de populație formate din spanioli, francezi, italieni. Războiul deranjează însă noile colonii, unii mor în urma epidemiilor.

Al doilea şi cel mai important val colonizator se desfăşoară în epoca Mariei Tereza. Banatul este colonizat acum pe baza unui plan sistematic şi minuțios întocmit. Întreaga activitate este orientată de stat. Au fost emise patente de colonizare la 1763, 1772. Au fost create noi localități şi s-au delimitat casele şi parcelele de pământ. O curte țărănească tip avea 24 de iugăre de pământ arabil, 6 iugăre de fânaț 6 iugăre de păşune şi un iugăr curtea. Întreg teritoriul provinciei este amenajat, desecat, canalizat, iar suprafețe întinse au devenit roditoare. În 1782 a fost inițiată a treia colonizare, în cursul căreia în Banat au fost aduse şi populații protestante. În 1787 colonizarea oficială organizată de stat se consideră a fi încheiată.

Cei mai mulți colonişti nu erau şvabi adevărați din sud-vestul Germaniei, ci franconi de pe Rin şi Mosela, dar numele de şvabi s-a generalizat în secolul al XVIII-lea pentru toți germanicii din Europa orientală.

Germanii în spațiul maramureşean

Tot în secolul al XVIII-lea a existat şi o colonizare privată. În anul 1712, contele Karoly a adus pe domeniile sale din comitatul Satu Mare colonişti germani, ca şi numeroşi şvabi. În acelaşi mod au procedat şi

alte familii de magnaţi transilvani. Coloniştii nou veniţi se aşează sau întemeiază peste 130 de localităţi.

Din secolul XIV încoace elemente germanice au fost colonizate şi în Maramureş. Veniţi din Zips, din Salzburg şi din Tirol. Ei erau tăietori de lemne, lucrători la joagăre, dulgheri, plutaşi, mineri.

După 1774, după ce partea de nord a Moldovei, Bucovina este predată austriecilor, aici sunt de asemenea colonizate elemente germanice. La mijlocul secolului al XIX-lea elemente germanice au fost de asemenea colonizate în Dobrogea, iar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea la Bucureşti trăiau numeroşi germani.

Contribuţia germanilor la cultura română

Toate grupurile de germani de pe teritoriul României au adus o contribuţie deosebită la dezvoltarea societăţii, culturii şi artelor. Saşii din Transilvania au avut un sistem de şcoli elementare încă din secolul al XIV-lea, iar gimnaziile lor sunt primele din spaţiul românesc. În secolul al XVIII-lea învăţământul primar al saşilor devine obligatoriu, saşii fiind în această privinţă primii în Europa. Din perioada romanicului, goticului şi a Renaşterii în Transilvania şi din epoca barocului în Banat se păstrează numeroase monumente şi opere de artă care se numără printre operele însemnate ale culturii germane şi europene. Cele peste 200 de cetăţi ţărăneşti şi biserici săseşti fortificate reprezintă o realizare de excepţie. Bibliotecile şi muzeele din oraşele României păstrează apoi opere de valoare inestimabilă care indică contribuţia deosebită a germanilor din România la patrimoniul cultural românesc şi european.

Saşii au constituit apoi un element dinamic şi înnoitor în toate domeniile vieţii. În Banat şi în teritoriile locuite de saşi şi şvabi s-a dezvoltat urbanismul, industriile prelucrătoare, un sistem de case de economii şi de bănci care au făcut să prospere economic şi social provinciile respective.

Evoluţii politice din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu tendinţele neoabsolutiste, liberale şi mai ales instalarea dualismului austro-ungar, în rândul populaţiei de şvabi şi saşi se accelerează tendinţa de organizare în partide politice moderne. Şvabii din Banat au înclinat mai degrabă spre o acomodare cu maghiarii, dar în Transilvania odată cu desfiinţarea Universităţii săseşti la 1876, saşii şi-au constituit Partidul poporului Volkspartei, spre a rezista tendinţelor de maghiarizare.

În 1906 şvabii au creat Partidul popular german din Ungaria, sub conducerea lui Edmund Steinaker, ducând o luptă acerbă pentru păstrarea şi conservarea limbii materne în administraţia locală, biserică şi şcoală. Dacă saşii şi populaţia germană din Bucovina au reuşit conservarea identităţii lingvistice şi culturale nu acelaşi lucru se poate spune despre şvabii bănăţeni şi sătmăreni care au suferit un proces de maghiarizare şi de pierdere a limbii şi identităţii.

Figura 1.6. Costume populare săseşti la începutul secolului XX

Germanii din România în perioada interbelică

Sfârşitul primului război aduce destrămarea monarhiei austro-ungare şi cea mai mare parte a acestor populații germanice se regăsesc cetățenii noului stat România. Politic cei mai mulți dintre germani au aprobat actul de autodeterminare a teritoriilor care s-au unit cu România.

Germanii din Bucovina au votat prin cei 7 reprezentanți ai lor unirea Bucovinei cu România în Congresul General al Bucovinei. La fel au procedat şi germanii din Basarabia, care întruniți într-un congres extaordinar la 7 martie 1919, hotărăşte în unanimitate să recunoască unirea Basarabiei cu România. În ce-i priveşte pe saşii din Transilvania, ei decid prin Consiliul național german săsesc, la 30 decembrie 1918 să recunoască hotărârile adunării de la Alba Iulia. Hotărârea este reiterată la 8 ianuarie 1919 în adunarea de la Mediaş, aprobată de o mare adunare săsescă la Sighişoara. În ce-i priveşte pe şvabii din Banat, după pendulări şi ezitări afirmă dorința de a trăi în cadrul noului stat românesc.

Populația germană din noul stat român creat la 1918 număra în jur de 750.000 de membri, reprezentând 4,1% din populația noului stat. Pe provincii aceştia erau repartizați după cum urmează. În Transilvania 237.416, în Banat 275.369, în Satu Mare 31.067, în Basarabia 81.089, în Bucovina 75.533, în vechiul regat 32.366 şi în Dobrogea 12.581 de persoane.

Cadrul democratic al noului stat a permis germanilor să-şi conserve interesele economice şi să-şi dezvolte limba şi tradițiile culturale şi religioase.
Minoritatea germană din România a avut la dispoziție în România interbelică un important număr de publicații, circa 70 de ziare şi reviste în limba germană, în 1922, numărul acestora crescând la 176 în 1934.

Evoluții politice interbelice

Din punct de vedere economic, reforma agrară realizată de statul român la 1921 au adus avantaje şi dezavantaje germanilor din România, în sensul că o parte a saşilor a obținut noi pământuri, în timp ce o alta mai bine dotată a pierdut o seamă de avantaje şi proprietăți. Nemulțumiți la

început deoarece Constituţia din 1923 nu a acordat drepturi colective, decolajul economic din anii 1924 au refăcut o relaţia pozitivă a germanilor cu statul român. Din punct de vedere organizatoric ei erau organizaţi în grupări şi partide politice.

Din punct de vedere politic germanii din România interbelică se organizează spre a-şi promova şi apăra interesele politici. În urma primelor alegeri din 1919, ei trimit în parlamentul României întregite un număr de 25 de mandate de deputaţi şi senatori. În noiembrie 1919 aceştia constituie Partidul naţional german din România Mare. (Deutsche Volskpartei in Grosenrumanien). Mai târziu el se organizează în Partidul Parlamentar german. La 1921 se naşte Uniunea Germanilor din România ca autoritate centrală a naţiunii germane din România în frunte cu Rudolf Brandsch. În general germanii au colaborat cu guvernele liberale sau naţional-ţărăniste, unii dintre reprezentanţii săi ocupând funcţii administrative în guvernele interbelice.

În condiţiile ascensiunii fascismului în Germania, o nouă generaţie de politicieni din cadrul populaţiei germane din România abandonează concepţia culturală despre naţiune şi valorile regionalismului, orientându-se spre ideologia pangermanistă şi spre valorile promovate în Germania de naţional socialism. În anul 1932 Fritz Fabritius crează la Sibiu o organizaţie de orientare naţional-socialistă NSDR, ce milita pentru unitatea culturală a germanilor de sânge din întreaga lume. Fabritius şi adepţii săi reuşesc să se impună la conducerea Uniunii Germanilor din România şi la cea a Partidului German.

Stimulaţi şi de imixtiunile şi influenţele reprezentanţilor din Germania a acestei ideologii, populaţia germană din România a aderat la ideologia fascistă. În România interbelică o parte a reprezentanţilor germanilor din România aderă la ideile şi influenţele fascizante, intrând sub influenţa unora dintre liderii germani fascişti, constituind Grupul etnic german din România, în frunte cu Andreas Schmidt.

După declanşarea celui de-al doilea război mondial, o parte a germanilor din România au fost transferaţi în Germania. La 20 noiembrie 1940 Ion Antonescu recunoaşte oficial Grupul Etnic German iar Partidul Naţional Socialist German al Muncitorilor din România era socotit exponentul voinţei naţionale a grupului etnic. Germanii din România beneficiau de personalitate juridică, fiindu-le recunoscută autonomia culturală. Un important număr de germani s-au înrolat în armata germană, iar în anul 1943 aparţinând Grupului Etnic German de pe teritoriul României erau obligaţi să satisfacă stagiul militar în trupele SS. Circa 60 000 de bărbaţi au participat în Germania în industria de război sau în trupele SS, dând un im-portant număr de victime.

Germanii din România după al doilea război mondial

După 23 august 1944, populaţia germană din România este obligată să suporte alte vicisitudini. O parte a fost transferată în Germania, o altă par-te a fost deportată la muncă în Uniunea Sovietică. În noaptea de 10 ianuarie 1945 bărbaţii între 17 şi 45 de ani şi femeile între 18 şi 30 de ani au fost deportate, obligate să ducă o viaţă dură în lagăre, mine sau întreprinderi sovietice.

Instaurarea la 6 martie 1945 a guvernului condus de Petru Groza a însemnat accelerarea instalării comunismului în România. Germanii din România au fost obligați la dure persecuții. Prima măsură a fost cea a deportărilor, urmată de reforma agrară prin care pământurile şi proprietățile agrare de orice fel aparținând germanilor care au colaborat cu Germania hitleristă, au trecut în proprietatea statului. Circa 70.000 de familii germane au fost astfel deposedate de pământuri şi case, şi-au pierdut tot inventarul agricol. Prin naționalizarea de la 11 iunie 1948 germanii proprietari din mediul urban pierd toate întreprinderile şi afacerile pe care le dețineseră. Prin legea electorală din 1946 germanii pierd dreptul de vot, acesta fiindu-le redat abia la 1950. Sunt naționalizate bunurile bisericilor, şcolilor, învățământul în limba germană fiind organizat de către statul comunist, puternic ideologizat.

Urmare a acestor importante pierderi, populația germană din România este puternic diminuată. După Recensământul din 1948, trăiau în România 343.913 germani, reprezentând 2,2% din populația țării. Sub comunism situația se „normalizează”, în sensul că reapar ziare şi reviste, şcoli şi licee, dar toate acestea ideologizate şi controlate de statul comunist. Constituția din 1948 prevede formal egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii, indiferent de naționalitate. Nenorocirile nu se terminaseră în-că. Între 1951 şi 1956 un număr de circa 45000 de şvabi din Banat sunt deportați în Bărăgan. În acest context, începând cu 1956 România şi Republica Federală Germania încep să încheie acorduri în vederea repatrierii în Germania a unor germani din România. Odată cu „liberaliza-rea” din anii 1960 comunitatea germanilor din România se reorganizează, o parte a populației germane devenind membrii PCR, şi trimițând deputați în Marea Adunare Națională. Se organizează acum Consiliul oamenilor muncii de naționalitate germană.

În paralel Germania federală a încheiat acorduri secrete cu România, astfel că pentru fiecare etnic repatriat, România comunistă primea între 4000 şi 10.000 de mărci germane. Până la 1977 se pare că au plecat circa 25.000 de etnici germani. Conform statisticilor oficiale în ultimii ani au comunismului au plecat din România un însemnat număr de germani. 1985 - 12.809, 1986 - 11.034, în anul 1987 - 11.639, în anul 1989 - 14.598 de persoane. La căderea comunismul mai trăiau în România o populație germană de circa 260.000 de persoane.

Germanii din România după 1989

Căderea comunismului n-a oprit acest proces de emigrare masivă a etnicilor germani din România, ba dimpotrivă, în primii ani postrevoluționari cifrele cunosc o creştere explozivă. Astfel în 1990 un număr de 60.072 de germani părăsesc România, ca apoi procesul emigraționist să se stabilizeze în anii următori. În 1991 au plecat 15.567, la 1997, 1.273. Recensământul din 1992 constată astfel scăderea drastică a populației germanilor din România la 119.462 de persoane.

Imediat după căderea regimului comunist populația de origine germană a început să se organizeze politic. A luat naştere Forumul democratic al germanilor din România care reunea organizațiile regionale ale germanilor din toate provinciile istorice. Au fost revigorate instituțiile culturale şi de învățământ, iar biserica evanghelică de confesiune

augustană şi cea catolică s-au implicat activ în activităţi socio-culturale. Unul din fenomenele caracteristice pentru germanii din România este cel al migraţiei spre Germania. La 1999 se estima că numărul etnicilor germani era de circa 90.000 de persoane.

Comunitatea germanilor din România dispune astăzi de o largă reţea de organizaţii politice şi economico-sociale la nivel local şi regional. 127 de foruri locale şi centrale, 141 asociaţii agricole, un însemnat număr de fundaţii şi asociaţii non profit în vederea consolidării coeziunii şi a menţinerii identităţii. Remarcăm Casa Adam Muler – Guttembrunn din Timişoara, centrul cultural şi căminul spital pentru bătrâni Dr. Carl Wolff din Sibiu. Invăţământul cu predare în limba germană s-a consolidat într-un sistem de unităţi şi secţii. Astfel în anul şcolar 1999-2000 funcţionau un număr de 167 grădiniţe şi secţii cu limba germană, cu circa 5 700 de copii, 115 şcoli cu secţii germane şi şcoli germane cu 14 500 elevi, 14 specializări universitare în limba germană cu 1600 studenţi. O reţea de licee germane de mare tradiţie funcţionează în zonele şi oraşele cu populaţie germană mai numeroasă. Liceul Johannes Honterus din Braşov, Liceul Herman Oberth din Bucureşti, Deutsches Theoretisches Lyzeum în Satu Mare, Samuel Brukenthal la Sibiu, Liceul N.Lenau la Timişoara, iar licee cu secţii de predare în limba germană la Arad, Bistriţa, Cisnădie, Cluj, Mediaş, Reşiţa, Deva, Sibiu, Mediaş, Sighişoara, Tg. Mureş, Bucureşti.

După căderea comunismului şi-a reluat activitatea o presă cotidiană şi culturală în limba germană, dintre care amintim Allgemeine Deutsche Zeitung fur Rumanien, Banater Zeitung (Timişoara), Karpatenrundschau (Braşov), Hermanstadter Zeitung (Sibiu), etc. Televiziunile de stat oferă un important număr de emisiuni culturale şi de informare în limba germană.

Deşi, după înlăturarea comunismului, comunitatea germanilor din România a cunoscut un proces de revigorare, istoricii şi analiştii germani din România estimează că suntem undeva la un sfârşit de ciclu istoric, deoarece numărul germanilor din România se diminuează datorită emigrărilor şi declinului demografic natural. După ce a participat de-a lungul secolelor şi deceniilor împreună cu românii, maghiarii şi alte naţionalităţi la o creaţie istorică şi culturală de excepţie, rămâne în seama germanilor din România să-şi accepte sau să schimbe un destin istoric în acest spaţiu de la Carpaţi şi la Dunăre, la ora integrării europene a României.

Test de autoevaluare 1.3.

1.3.1. Enumeraţi care au fost zonele de origine ale coloniştilor germanici instalaţi în Transilvania şi ale celor aşezaţi în Banat. Folosiţi spaţiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………...

Răspunsul poate fi consultat la pagina 26.

1.8. Răspunsuri la testele de autoevaluare

1.1.1. Naum Penajot Veqilhargi, Victor Eftimiu, Mihăilescu-Toscani
1.1.2. Venirea a 10.000 de armeni în Moldova în timpul lui Ştefan cel Mare, declarare oraşelor Gherla (1711) şi Dumbrăveni (1733) ca oraşe libere (regale), reînființarea Eparhiei Bisericii armene la Bucureşti (1931).

1.2.1. Politica de colonizare dusă de către regalitatea maghiară şi, mai târziu, de către habsburgi, refugierea în fața presiunii otomane, evoluțiile economice (interesele comerciale şi oportunități pentru activități meşteşugăreşti).
1.2.2. Activitate politică (prin reprezentarea în parlament), activitate publicistică şi culturală (reviste şi ziare, asociații culturale, dezvoltarea relațiilor culturale cu statul națiune), activitate educațională şi de formare a tineretului.
Notă: ***În cazul în care nu ați răspuns corect la întrebările ultimului test, re-studiați capitolul 1.6. şi bibliografia indicată.***

1.3.1. Franconia, Stiria, Tirol, Saxonia şi Boemia, zona renană

1.9. Lucrare de verificare 1

Pe baza textului de mai sus şi al bibliografiei, alcătuiți un eseu structurat în care să comparați evoluțiile post 1989 ale minorităților etnice din România (prezentate în această unitate de învățare). Punctele de atins sunt următoarele: cauzele şi contextul general al venirii acestor populații pe teritoriul actual al României, compararea ocupațiilor, compararea dintre situația demografică a diferitelor minorități, prezentarea principalelor modalități de activitate publică.

Instrucțiuni privind testul de evaluare:

a. dacă este posibil, tehnoredactat, Arial 12, 1,5 rânduri, max. 5 pagini

b. se trimite prin poştă tutorelui.

c. se foloseşte în primul rând cursul dar pentru obținerea unui punctaj ridicat este necesară parcurgerea bibliografiei indicate.

Criteriile de evaluare sunt:
- claritatea exprimării şi absența formulărilor nesigure,
- şirul logic al argumentelor,
- identificarea elementelor de conținut solicitate,
- utilizarea bibliografiei precizate

1.10. Bibliografie

1. Thomas Nagler, *Istoria germanilor de pe teritoriul României*, în *Convergențe transilvane,* 3, Sibiu, 1995, p. 1-15.
2. Sorina Paula Bolovan, Ion Bolovan, *Germanii din România. Perspective istorice şi demografice,* Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2000.
3. *Buletinul informativ al Forumului Germanilor din România,* nr. 1-8, Sibiu, 1998-2000.
4. *Deportarea etnicilor germani din România în Uniunea Sovietică*, culegere de Hanelore Baier, Sibiu, 1994.
5. Anelli Ute Gabany, *Exodul germanilor din România: cauze, fapte, consecințe,* în Xenopoliana, 5, 1997, nr. 1-4, p. 226.236.
6. Ernest Hauler, *Istoria nemților din regiunea Sătmarului,* Satu Mare, 1998,
7. Edit Szegedi, *O minoritate pe cale de dispariție: germanii din România*, în vol. *Modalități de prevenire a conflictelor interetnice prin cunoaşterea multiculturală a etniilor din Transilvania,* Cluj, 1997, p. 25-32.
8. Johann Wolf, *Din istoria şvabilor din Banat,* în *Studii de istoria a minorității germane şi a înfrățirii ei cu națiunea română*, II, Bucureşti, 1981, p. 37-86.

Unitatea de învăţare Nr. 2

EVREII, GRECII, ITALIENII, MAGHIARII, UCRAINIENII ŞI RUŞII LIPOVENI DIN ROMÂNIA

Cuprins

2.1. Obiective

- Descoperirea reperelor istorice proprii istoriei specifice minorităţilor respective.
- Identificarea principalelor evoluţii în plan social, economic şi cultural.
- Analizarea particularităţilor comunităţilor respective.
- Familiarizarea cu bagajul conceptual specific istoriei minorităţilor.
- Utilizarea şi interpretarea surselor istorice.

2.2. Evreii

Figura 2.1. Templul coral din Bucureşti

Începuturile istoriei evreilor din România se pierd învăluite între istorie şi legendă. Primele atestări documentare ale prezenţei lor le avem din perioada Daciei romane, când cu siguranţă printre coloniştii sau trupele aduse în Dacia „din toată lumea romană” avem şi evrei din provincia Palestina.

Originile şi prezența evreilor în spațiul românesc

Dovezi palpabile atestă prezența evreilor în spațiul românesc începând cu secolele evului mediu. În țările române evreii vin dinspre vest, din Germania, Boemia, Ungaria, dinspre Polonia, dar şi dinspre sud, din imperiul otoman. Mai ales după expulzarea lor din Spania de către regii catolici Ferdinand şi Isabela, ei se răspândesc peste tot în Europa unde pot găsi o atmosferă de toleranță. Ei se regăsesc în activitățile comerciale, ca intermediari ai marelui comerț cu Orientul şi dinspre nordul Baltic spre imperiul otoman. De asemenea de timpuriu îi identificăm în activitățile cămătăreşti, drept creditori ai domnilor şi principilor, sau ai altor pretendenți, la Stambul sau în alte oraşe din întreg spațiul Europei central-sud-estice. Sunt prezenți de asemenea ca exercitând profesii liberale, medici, dascăli, etc.

Chiar de la începutul prezenței lor atitudinea societății româneşti a fost ambiguă. Un cunoscut istoric român (Şerban Papacostea), consideră că societatea românească a avut o atitudine de „toleranță ostilă”. Toleranța s-a manifestat prin posibilitatea de a se aşeza în țările române, prin libertatea de mişcare şi de acțiuni economice. Libertatea cultului, construirea de sinagogi şi înființarea de şcoli. De cealaltă parte, ostilitatea s-a manifestat pin condiția de marginalitate şi prin prejudecățile care i-au înconjurat, ca şi prin atitudini uneori violente şi intolerante. Conform creştinismului evreii au avut mereu imaginea unei responsabilități colective pentru răstignirea lui Isus.

Statutul juridic şi dimensiunea demografică

În legiurile bizantine, în primele coduri juridice româneşti *Pravila de la Govora*, *Îndreptarea Legii* şi *Cartea românească de învățătură*, consacră o inegalitate dintre creştini şi evrei, se opreşte convertirea la iudaism şi se stimulează creştinarea. Statutul marginal se accentuează pe măsura avansului spre modernitate.

În planul vieții curente, evreii au fost considerați concurenți redutabili ca negustori sau cămătari, bancheri, şi erau mereu percepuți ca agenți au puterilor străine (otomane, etc). În istoria țărilor române au existat principii sau regimuri care le-au acordat un statut privilegiat, în activități comerciale sau altele, Alexandru Cel Bun, Ştefan Tomşa, Constantin Brâncoveanu, etc), dar au existat şi situații când ei au fost persecutați sau extorcați (Petru Şchiopul, Eustratie Dabija, Petru Rareş, etc).

În Transilvania evreii sunt şi ei prezenți cam în aceiaşi perioadă, dovedindu-şi utilitatea ca negustori sau creditori, dar şi ca medici la curtea u-nor principi precum Stefan Bocskay, Gabriel Bethlen sau Gh. Rakoczi. La 1623 Gabriel Bethlen le-a acordat un act de privilegii prin care se reglementează un statul favorabil. Ei aveau libertate de aşezare şi mişcare în principat, practicarea neîngrădită a comerțului, liberul exercițiu al cultului, lipsa discriminărilor. Deşi amendate de acte ulterioare, aceste privilegii au consacrat un statul favorabil evreilor din principatul Transilvaniei.

În ce priveşte prezența cantitativă a comunităților de evrei în spațiul românesc, situația este neclară pentru secolele evului mediu. Odată cu primele statistici lucrurile se limpezesc. În Transilvania, în 1779

conscripțiile atestă 221 familii evreieşti cu 461 copii. Iar primul recensământ modern realizat sub Iosif II la 1785-1786 identifică în principatul Transilvaniei 394 de familii evreieşti cu 20 92 de persoane, reprezentând 0,14% din totalul populației. În părțile vestice şi în Banat numărul evreilor era la aceiaşi dată de 6 884 persoane. Evoluția este lentă, astfel că la mijlocul secolului al XIX-lea, 1850-1851 numărul evreilor ajunge la 15.000. Este vorba de o creştere naturală dar şi de venirea prin emigrație a unor noi contingente de evrei din Galiția, Bucovina, Ungaria.
La 1867 evreii sunt emancipați din punct de vedere juridic, ceea ce conduce la o creştere accelerată a numărului lor. Aceasta face ca până la primul război mondial numărul evreilor din Transilvania şi Banat să se ridice la 223 082 persoane.

În cele două principate situația se prezentă cam la fel. Astfel la 1774 în Moldova recensământul efectuat de autoritățile ruseşti atestă un număr de 1300 familii evreieşti, cu prezențe mai importante la Iaşi, Suceava, Cernăuți, Hotin, Botoşani. La 1838 populația evreiască crescuse destul de mult, sursele atestând 79 164 de persoane. Spor natural, dar şi o puternică emigrație din Galiția şi teritoriile poloneze şi Rusia. La 1860 nu-mărul evreilor din Moldova este de 124 897 de persoane şi doar de 9234 în Tara Românească. În Basarabia, devenită rusească, numărul evreilor era la aceiaşi dată de 78 751. Până la sfârşitul secolului numărul evreilor din România se dublează, ajungând la cifra de 269 015, ca să regreseze în preajma primului război mondial la 239 967 de persoane, datorită emigrărilor şi dezbaterilor aprinse cu privire la obținerea cetățeniei şi naturalizarea lor.

Figura 2.2. Casa iudaică din Cernăuți

De la excludere la emancipare

Epoca modernă aduce noi atitudini şi comportamente față de evrei. Epoca a fost animată de vii dezbateri cu privire la emanciparea, dobândirea drepturilor cetățeneşti, dar şi de momente dificile.

Astfel în Transilvania, în epoca Mariei Tereza atitudinile față de evrei se înăspresc, este introdusă o taxă specială de toleranță, iar printr-o

reglementare din 1776 numită Judeonordnung, în Banat se limitează numărul familiilor evreieşti admise, şi libertatea de mişcare, dreptul de a practica unele activități comerciale, restricții sociale. La 1779-1780, o dispoziție cerea concentrarea tuturor evreilor la Alba Iulia şi interzicerea altor ocupații cu excepția comerțului, oprirea venirii altor evrei dinafară.

Prima jumătate a secolului al XIX-lea

Dar, in deceniul josefin situația se schimbă radical, Iosif II la 1783, prin edictul de toleranță operabil în părțile vestice şi în Banat deschide evreilor accesul la bresle şi învățarea meseriilor, şcoli publice, înlătură însemnele distinctive. În marele principat, măsuri similare uşurează condiția evreilor. În prima jumătate a secolului XIX se dezvoltă o vie dezbatere privind emanciparea totală a evreilor şi acordarea drepturilor cetăţeneşti. Dar anumite măsuri de emancipare alternează cu momente dificile, (revoluția de la 1848-1849) şi chiar cu restrângerea unor prevederi favorabile în epoca neoabsolutistă şi neoliberală. Dualismul aduce la 1867 emanciparea totală a evreilor din Ungaria modernă.

În cele două principate şi apoi în România modernă, evoluția lucrurilor a fost oarecum paralelă, dar achizițiile pozitive în sensul emancipării au fost mai târzii şi obținute cu eforturi mai mari. Rezultat al dezbaterilor din epoca paşoptistă, programele revoluționare de la 1848 propun „emanciparea israeliților şi drepturi politice pentru toți concetățenii de alte credințe" (proclamați de la Islaz), sau „emanciparea graduală a israeliților" (Dorințele partidei naționale din Moldova). Codul civil a lui Cuza oferă evreilor posibilitatea naturalizării individuale după o şedere de 10 ani în România.

Constituția din 1866

Constituția din 1866 reduce însă drastic şansele evreilor de naturalizare şi emancipare, condiționând cetățenia română de apartenența la o confesiune creştină. Chiar şi guvernele liberale iau măsuri antievreieşti severe, precum interzicerea instalării altor evrei sau expulzarea altora, iar creşterea demografică a populației evreieşti şi manifestarea ei în ocupa-ții specifice clasei de mijloc, conduce la atitudine intolerante din partea populației autohtone. Conservatorii se vor dovedi mai moderați cu privire la măsurile antievreieşti, dar climatul nu este unul foarte favorabil emancipării.

Datorită faptului că în Europa condiția evreilor devenise una emancipată, problema evreiască din România devine una europeană. La Congresul de pace de la Berlin, care încheie războiul ruso-româno-turc, recunoaşterea unui statut de independență a României este condiționată de modificare punctului 7 din Constituția României şi de emanciparea populați-ei evreieşti. La presiunile marilor puteri europene se impune o soluție „surogat", în sensul că se refuză emanciparea în bloc a tuturor evreilor ci la 1879 se oferă posibilitatea naturalizării individuale, prin lege specială a evreilor cu o vechime de locuire de peste 10 ani în România. În fapt pe această cale s-au naturalizat un număr relativ mic de evrei până la 1913.

În jurul acestei probleme se naşte o dezbatere intensă în opinia românească până la primul război mondial, pe de o parte evreii organizându-se în asociații care luptau pentru naturalizare, (Uniunea

evreilor pământeni), dar şi un climat ostil emancipării care va da naştere şi atitudinilor antisemite.

Rezultatul acestor dezbateri a condus la 1919 în urma primului război mondial la decretele-legi de emancipare şi naturalizare a evreilor din România. Naturalizarea a fost apoi consacrată prin prevederi cuprinse în Tratatul Minorităților, şi în Constituția din 1923.

Evreii din România în perioada interbelică

Perioada cuprinsă între cele două războaie mondiale au oferit evreilor din România posibilitatea afirmării elementului evreiesc în toate domeniile vieții economice şi sociale, în învățământ şi cultură, în presă, ca şi în activități economice, industrie, bănci, etc.

Existau mai multe tendințe în cadrul comunităților evreilor din România, în contextul constituirii unei conştiințe de sine şi a unei identități etno-culturale distincte. O parte adoptă ideologia şi modul de acțiune al naționalismului modern, sub forma sionismului, privind edificarea unui stat modern în Israel, cu limbă, cultură şi instituții naționale. Este tendința ca-re se bucură de mare trecere, mai ale în deceniile care au precedat primul război mondial.

Curente de gândire cu privire la “problema evreiască”

O altă tendință s-a orientat spre mişcările de stânga şi extrema stângă, vizând rezolvarea problemei evreieşti în cadrul unei reorganizări generale a întregii societăți, odată cu eliminarea tuturor inegalităților. În ultimele decenii ale secolului XIX, o elită intelectuală evreiască a adoptat ideile socialiste (C. Dobrogeanu-Gherea), iar după război, unii s-au regăsit în mişcarea socialistă, iar alții în cea comunistă.

O a treia soluție viza mai degrabă tendința de integrare în societatea românească, dar prin menținerea individualității culturale şi spirituale pro-prii şi a deplinei egalități în drepturi. S-a creat o *Uniune a evreilor români*, din mai vechea *Uniune a evreilor pământeni* care a participat la viața publică democratică din România interbelică, în coaliție cu marile partide democratice româneşti PNL şi PNȚ. În Transilvania după emancipare, tendințele spre asimilare în națiunea maghiară au fost puternice, o parte din evrei s-au integrat politic după război în Partidul Maghiar, în timp ce o alta au format Uniunea națională a evreilor din Transilvania, de orientare sionistă.

Problemele comunității evreieşti la sfârşitul perioadei interbelice

Dar acest curs firesc al lucrurilor se schimbă, odată cu ascensiunea fascismului în multe țări din Europa. În România interbelică grupuri politice ca legionarii au asumat ca ideologie părți din antisemitismul modern, promovând idei exclusiviste, şi susținând chiar eliminarea fizică brutală a evreilor. Din aproape în aproape, unele guverne româneşti propun o legislație discriminatorie, cum ar fi restrângerea angajaților neromâni din întreprinderi, iar guvernul Goga-Cuza adoptă la sfârşitul anului 1937 o legislație antievreiască ce viza revizuirea cetățeniei. Anul 1940 aduce în condițiile războiului o escaladare a măsurilor antievreieşti, iar perioada guvernării mareşalului Antonescu şi a legionarilor (septembrie 1940-ianuarie 1941), aduce o legislație antievreiască ce anula drepturile şi libertățile cetăţeneşti, decreta exproprierea bunurile evreieşti, introduce-rea lui *numerus clausus* în învățământ şi profesiunile

liberale. În paralel atitudinea față de evrei capătă dimensiuni violente, totul culminând cu rebeliunea legionară din ianuarie 1941, în care legionarii au provocat asasinarea la Bucureşti a 120 de evrei şi distrugeri de bunuri aparținând populației evreieşti.

Persecuții şi progromuri

Izbucnirea războiului în iunie 1941 a transformat măsurile violente într-o practică de masă. Au loc persecuții şi pogromuri ca cel din Iaşi (iunie 1941), şi deportarea în masă în Transnistria a evreilor din Basarabia şi Bucovina, considerați „evrei străini" şi declarați elemente favorabile „duşmanului bolşevic". Protestul unei părți a societății civile, fruntaşi politici, oameni ai bisericii, etc., precum şi acțiunea monarhiei a salvat viața a circa 300 000 de evrei români, care în ciuda unor măsuri vexatorii n-au fost deportați.

În schimb, în Transilvania de nord, cedată Ungariei prin arbitrajul de la Viena, cei 151 125 de evrei înregistrați de recensământul din 1941 sunt supuşi legislației antievreieşti cu caracter rasial din Ungaria hortistă iar din martie până în iunie 1944, are loc ghetoizarea şi deportarea în masă a 131 633 de evrei spre lagărele de exterminare. Populația evreiască a trăit astfel calvarul Holocaustului şi persecuțiilor de tot felul.

Toate aceste măsuri fac ca după război populația evreiască a României să se reducă la jumătate față de perioada interbelică. În 1947 existau în România 428 312 evrei care au supraviețuit şocului Holocaustului. Ei au îmbrățişat noul regim şi au contribuit la edificarea noului sistem comunist sperând în rezolvarea inegalităților de ordin național şi social. În prima etapă a comunismului, cea stalinistă, o parte a evreilor din România s-au manifestat în structurile de conducere ale partidului comunist la toate nivelele.

Dezamăgirea față de noua dictatură, ca şi apariția după război a statului Israel au determinat reorientarea evreilor din România spre emigrare, ceea ce conduce la o scădere drastică a numărului lor. La 1956 avem 146 264 de persoane, iar în 1977 cifra se reduce drastic la doar 24 667 de persoane.

Figura 2.3. Cimitirul evreiesc din Iaşi

Ultimele două decenii ale regimului ceauşist de sorginte național-comunistă impune evreilor rămaşi privațiuni de tot felul, iar ei devin o sursă de obținere a valutei forte necesare regimului, ceea ce stimulează emigrarea. La recensământul din 1992 comunitatea evreilor din România mai număra circa 9 000 de membri.

După căderea comunismului, comunitățile evreieşti din România au re-venit la o viață normală care-i recunoaşte ca cetățeni egali în drepturi şi le permite conservarea identității cultural-religioase şi interesele specifice.

2.3. Grecii şi italienii

2.3.1.Grecii

Numărul estimat al grecilor din România este de 3.897, ceea ce reprezintă 0,02% din populația României. Cei mai mulți dintre ei trăiesc în Bucureşti, Tulcea, Constanța, Brăila, Galați, Hunedoara, Bacău, Dolj.

Scurt istoric al prezenței populației greceşti

Prezenta unor puternice comunități proto-greceşti pe actualul teritoriu al României este atestată începând cu secolul al VII-lea i.Hr. pe țărmul vestic al Mării Negre. Aici se instalează primele colonii greceşti, la Histria, Tomis şi Calatis, aflate toate pe actualul teritoriu al județului Constanța. Ulterior, în timpul existenței Imperiului roman şi apoi a celui romano-bizantin, prezența unui element grecesc în granițele de astăzi ale României este mai puțin vizibilă, fără a lipsi însă cu desăvârşire.

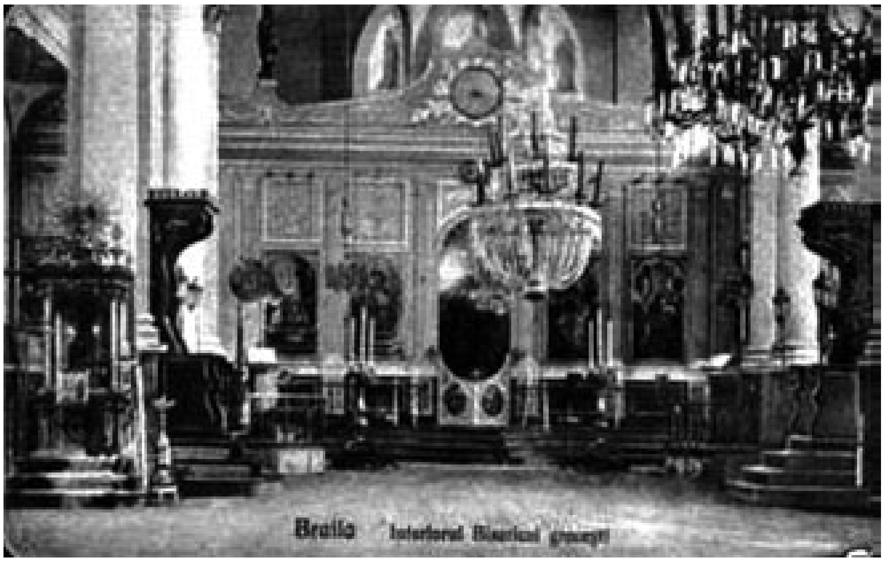
Lucrurile se vor schimba destul de mult în Evul Mediu şi îndeosebi începând din secolul al XVII-lea când Poarta Otomană va decide să guverneze Tara Romanească şi Moldova prin intermediul unor slujbaşi aleşi special dintre grecii din Fanar. Moştenitori ai patrimoniului spiritual bizantin, cultivați şi bogați, fanarioții vor juca un rol important - adesea contradictoriu - în istoria țărilor române. Mulți istorici văd în fanarioți nişte "agenți activi ai civilizației" (pentru toleranța religioasă manifestată, promovarea ideilor iluministe, modernizare legislativă), dar nu e mai puțin adevărat că aceştia, în calitate de domni ai țărilor române, îşi vor urmări propriul interes, obținând beneficii materiale substanțiale. Merită subliniat faptul că din lungul şir al domnilor fanarioți, Ipsilanti, Ghica, Moruzi, Mavrocordat, Callimaki sau Suțu au susținut integritatea statală românească, chiar dacă acest lucru a fost o modalitate de a-şi apăra privilegiile şi sursele personale de venit.

Situația după 1821

După 1821, în urma mişcării de eliberare națională a grecilor din Imperiul Otoman (şi care a pornit de pe teritoriul Țărilor Române), fanarioții sunt înlăturați de la conducere şi înlocuiți cu domni pământeni. Dar grecii din Țările Române nu au fost reprezentați doar de fanarioți, istoricii pomenind şi de tendințele unor greci din Principate, anume levantinii, ajunşi aici de-a lungul vremii cu diverse rosturi şi avându-l în frunte pe mitropolitul Dosithei Filitti. Ei doreau o confederație balcanică multinațională sub suzeranitatea turceasca, o modalitate de apărare a fiecărei națiuni. În România Mare, dupa 1918, comunitățile elene erau extrem de puternice. Grecii aveau şcolile lor, bisericile, cinematografele,

lăcaşele de ocrotire socială, băncile lor. Toleranța autorităților şi a românilor simpli era maximă, între români şi greci nefiind cunoscute în istorie conflicte de nici un fel. Un numar mare de greci sosesc în România imediat dupa al doilea război mondial, plecați fiind din țara lor de origine din cauza persecuțiilor politice. Dacă la început se bucură de sprijin din partea autorităților române, la scurt timp, la începutul anilor '50, multor greci români li s-a confiscat totul - averi personale şi comunitare - sute dintre ei fiind deportați la Canal, unde nu puțini au şi murit.

Figura 2.4. Interiorul Bisericii greceşti din Brăila

Situația de după 1990

Organizația cetățenilor români aparținând minorității elene din țara noastră este Uniunea Elenă din România (UER). Uniunea a fost fondată la Bucureşti în ziua de 28 decembrie 1989 şi a dobândit personalitate juridică la data de 26 februarie 1990. UER, care este compusă din 20 de comunități teritoriale constituite în municipii, oraşe sau comune, îşi propune să apere "dreptul la păstrarea, dezvoltarea şi exprimarea identității etnice, culturale, lingvistice şi religioase a membrilor săi".

Pentru aceasta, Uniunea a înființat clase sau secții de învățare a limbii elene (numai în anul 1999-2000 au absolvit aceste cursuri peste 2000 de persoane), iar în trei oraşe (Bucureşti, Brăila şi Constanța), începând din 1999, funcționează clase mixte cu predare în limba elenă (patru ore pe săptămână), în cadrul sistemului de învățământ românesc.

UER organizează anual manifestări culturale variate, dintre care amintim sărbătorirea zilelor naționale ale Greciei şi României, a zilei de 28 octombrie (când în 1940 poporul elen a respins invazia fascismului italian), a sărbătorilor religioase de Paşte şi de Crăciun, dar şi festivaluri de mu-zică populară elenă, de dansuri sau de poezie. Uniunea Elenă din România editează, începând din 1993, revista bilingvă "Speranța" şi, din 1999, ziarul lunar "Dialog". Din acest an este difuzat, lunar un buletin in-formativ în format electronic, care poate fi găsit şi pe site-ul www.eer.ro.

Uniunea a fost preocupată şi de editarea unor studii privind istoria elenismului din România: "Comunitățile greceşti din România in secolul al XIX-lea", de Cornelia Papacostea-Danielopolu şi "Presa de limba

greacă din România în veacul al XIX-lea" de Olga Cicanci. UER a reuşit, dupa 1990, sa redobândească mai multe dintre proprietăţile confiscate de regimul comunist, dintre care amintim Teatrul "Elpis" din Constanţa sau Cinematograful Elen şi Restaurantul "Olimp" din Galaţi.

Figura 2.5. Biserica Grecească din Galaţi la începutul secolului XX

2.3.2. Italienii

Nu exista date statistice referitoare la italienii din România, deoarece această minoritate a fost încadrată în categoria "alte minorităţi" cu ocazia ultimului recensământ. Comunitatea italiană din România estimează o cifra de aproximativ 9.000 de italieni.

Istoricul prezenţei italienilor în România

Pe actualul teritoriu al României, italienii au venit mai întâi cu probleme comerciale, mai cu seama în porturi - Galaţi, Brăila, Constanţa sau invitaţi de domnitorii romani ca medici, profesori de arme, profesori de muzică. Începând din secolul al XVIII-lea, italienii au început să vină masiv în România, îndeosebi specialişti în domeniul construcţiilor, pictori, sculptori, decoratori, zidari. Influenţa lor a fost una consistentă, ţinând cont doar de faptul ca elemente arhitecturale decorative de influenţă italiană se regăsesc în stilul brâncovenesc, spre exemplu. Alţi italieni, veniţi din zone mai sărace precum Friuli şi Veneto au ajuns în România în căutarea unui loc de muncă. O bună parte dintre ei nu s-au mai întors în ţara de origine şi şi-au întemeiat aici familii.

Pe teritoriul românesc, italienii s-au stabilit peste tot, însă există regiuni unde numărul lor este semnificativ: Haţeg, unde comunele Clopotiva, Râu de Mori, Sântămaria-Orlea au populaţie preponderent italiană. Aceştia au venit pe la 1850 pentru a lucra in domeniul forestier. Greci, comuna din judeţul Tulcea şi alte câteva sate din împrejurimi, unde s-au stabilit italieni specialişti în lucrări în piatră şi care printre altele au contribuit la construcţia podurilor de pe Dunăre. Craiova, dar îndeosebi în satele din jur unde se găseşte un număr mare de italieni lucrători în piatră. Etnicii italieni au fost şi sunt extrem de prezenţi în viaţa publică din România, din rândul acestei comunităţi ridicându-se unele personalităţi precum doctorul Pesamosca, criticul literar Adrian Marino, actorii Ileana Stana Ionescu şi Mişu Fotino, regizorul Sorana Coroamă-

Stanca, pictorul Angela Tomaselli, compozitorul Horia Moculescu sau comentatorul sportiv Cristian Țopescu.

Situația comunității italiene astăzi

După 1990, marea majoritate a italienilor din România fac parte din Comunitatea Italiană din România, înființată la Iaşi, în 1990. Organizația are drept principal scop menținerea identității naționale. Principalele acțiuni organizate de Comunitatea Italiană sunt: sărbătorirea zilei Italiei (2 iunie), festivalul minorității italiene, editarea publicației lunare bilingve "Columna" şi a altor volume etc. Dintre cărțile editate până cum amintim "Vicenzo Puschiasis - sculptor în piatră" de Giovana şi Gheorghe Munteanu (Piatra Neamț), "Vademecum sentimental - istoricul italienilor din zona Hațeg" de Eugenio di Gaspero, "Relații culturale italo-române de-a lungul secolelor" de Gloria Gabriela Radu (Târgovişte) sau "Povestiri cu italieni" de Gina Modesto Ferrarini (Bucureşti).

Test de autoevaluare 2.1.

2.1.1. Menționați trei etape ale emancipării comunității evreieşti din România. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………

2.1.2. Enumerați circumstanțele istorice şi principalele aspecte ale Holocaustului pe teritoriul României. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………

Răspunsul poate fi consultat la pagina 48

2.4. Maghiarii

Figura 2.6. Festival folcloric al maghiarilor din România

Un trecut istoric româno-maghiar în Transilvania

Maghiarii sunt probabil poporul cu care românii au avut cele mai numeroase şi complexe contacte de-a lungul întregii lor istorii.

Ungurii sau maghiarii au intrat în istoria Europei în jurul anilor 900 ai erei creştine ca unul din popoarele migratoare pe care marile migrații le-au împins dinspre stepele asiatice spre vestul Europei. Aparținând familiei de popoare de origine fino-ugrică, ei trăiau într-un vast areal cuprins de munții Urali, Siberia apuseană până la râul Kama, de unde au emigrat spre vest sub presiunea altor populații asiatice. Presați de huni se aşează între râurile Kama şi Volga, de unde în jurul anului 750, să se deplaseze între Don şi Marea Azov, iar un secol mai târziu în întâlnim în Etelkuz, „ținutul dintre râuri”, între Nistru şi Nipru. În anii 895-896 ei se deplasează spre vest trecând Carpații şi „descălecând” în Panonia. Obişnuiți de secole cu creşterea animalelor, au preferat şesul panonic pentru modul lor de viață. La verinrea în Panonia erau organizați în triburi, având un mod de viață specific populațiilor de păstori migratori. La aşezarea în Panonia ungurii au găsit aici populații diverse, resturi de populație romanizată, slavi, bulgari şi germanici.

Sosirea maghiarilor în Transilvania

În cursul secolului X, începe un proces lent de sedentarizare şi de transformare a unui mod de viață războinic şi păstoresc. În anul 1000 se vor creştina în rit occidental, sub unul dintre conducătorii lor numit Vajk, care devine astfel primul rege creştin, Stefan, devenit mai târziu prin canonizare, sf. Stefan.

Organizarea regatului maghiar şi expansiunea teritorială spre est îi pune pe unguri în contact direct cu românii, care trăiau în ducate/voivodate româno-slave în zona Bihorului sau Banatului de mai târziu. Avansul spre răsărit i-a făcut să treacă Carpații apuseni, pătrunzând în podişul Transilvaniei, care devine astfel Tara de peste pădure, Ultrasilvana, Transilvania, Ardeal. Cucerirea tertoriului intracarpatic se realizează lent pe etape succesive în secolele XI-XIII. Intr-o primă fază, sub regele Stefan cel Sfânt, este cucerit teritoriul dintre Tisa Dunăre şi Mureş, Crişana, Sătmarul. În secolul XII, cucerirea continuă, iar teritoriul intracarpatic este transformat într-un principat, apoi într-un voivodat, formă tradițională româno-slavă, după modelul instituției româneşti. Spre a consolida stăpânirea noului teritoriu, regalitatea mahiară se sprijină pe

populații precum secuii şi pecenegii. Secuii sunt folosiți mereu ca avangardă a înaintării spre est, unde au şi fost instalați spre a apăra trecătorile Carpaților orientali de ultimii migratori. Regii maghiari au adus şi alte populații, saşii şi cavalerii teutoni, pe care i-a aşezat în sudul Transilvaniei şi în Tara Bârsei.

Coexistența maghiarilor şi a românilor în spațiul transilvan

Aceste colonizări de populații n-au dizlocat nicidecum, decât în parte populația românească, răspândită peste tot în spațiul intracarpatic ca şi în câmpia de vest şi Banat. Aşa se face că în urma evoluției situației din primele secole ale evului mediu, Transilvania a devenit leagănul unei civilizații specifice, în care conviețuiau, într-o relație complexă, uneori paşnică, alteori dificilă, grupuri etnice diverse, români, maghiari, germanici, secui, etc. S-a constituit de-a lungul evului mediu o societate transilvană de stări şi de ordine, în care componenta etnică a jucat un rol important, bucurându-se de un statut politic şi social diferit, dar care de voie de nevoie a fost obligată să conviețuiască. Această conviețuire a avut şi raporturi dificile.

Situația maghiarilor în secolele XVI-XVIII

În ce priveşte proporțiile cantitative, dimensiunea demografică a fiecărui grup etnic, lucrurile au rămas mereu relative, datorită lipsei datelor concret măsurabile. Sursele medievale şi premoderne oferă totuşi o ordine de mărime cu privire la raportul demografic dintre comunitățile care conlocuiau în Transilvania. Astfel, Anton Verancics oferă în secolul al XVI-lea următoarea situație. Românii formând o majoritate relativă, locuind peste tot, reprezentând în jur de două treimi, în timp ce ungurii, saşii, secuii formau cealaltă treime.

Dacă la începuturile evului mediu, românii au intrat şi ei în structurile politice a voivodatului, în timp se produce un fenomen de marginalizare a acestora, iar în urma răscoalei de la 1514, nobilimea, preponderent maghiară, saşii şi secuii, realizează bazele unei societăți tripartite care exclud pe români, ca şi componentă etnică din sistemul juridic al voivodatului transilvan.

Urmare a înfrângerii de la Mohacs la 1526, regatul Ungariei este cucerit de turci şi transformat în paşalâc, Transilvania se transformă în principat autonom sub suzerantitate otomană. Deja în secolul al XVI-lea, ca urmare a reformei, cea mai mare parte a maghiarilor transilvani va adopta calvinismul care religie, în timp ce saşii vor adopta luteranismul. Principatul se va organiza la rându-i ca un stat bazat pe uniunea a trei națiuni şi a patru religii recepte, care-i excludea pe români ca națiune de la viața publică. Aceştia, deşi formau majoritatea aveau un statut de tolerați şi constituiau o majoritate marginală în cadrul statului.

Epoca principatului calvin al Transilvaniei (1541-1689), a reprezentat o perioadă de înflorire a culturii maghiare în Transilvania.

La sfârşitul secolului al XVII-lea, după înfrângerea turcilor sub zidurile Vienei, Transilvania intră în sfera de interes a Habsburgilor, şi este cucerită, devenind provincie în cadrul imperiului.

Urmează o perioadă de peste un secol şi jumătate din istoria Transilvaniei 1689-1867, când în cadrul imperiului Hansburgic, maghiarii din Transilvania şi-au conservat un statut privilegiat. Prin măsurile lor Habsburgii au căutat însă să ofere mai multe şanse şi celorlalte populații

care conlocuiau în Transilvania, jucând oarecum rolul de arbitri între interesele deseori opuse ale națiunilor care conlocuiau pe acest teritoriu. Evoluția demografică a popoarelor care locuiau în Transilvania păstrează relativ aceiaşi proporție. Astfel conscripția realizată la 1773 de înaltul comandament al Transilvaniei sub feldmareşalul J.Fr. Preiss, românii reprezentau 63,5%, iar maghiarii, saşii şi secuii cealaltă treime.

După realizarea monarhiei dualiste, lucrurile iau o turnură dificilă pentru naționalitățile nemaghiare din Ungaria. Recensământul din 1880 atestă o prezență de 25,2% de maghiari, 12% germani şi 54,9% români. Ultimele decenii ale secolului XIX, sunt caracterizate de o importantă dezvoltare economică şi culturală a Transilvaniei în cadrul Ungariei, dar şi printr-o politică de maghiarizare a nemaghiarilor. La 1910, recensămintele maghiare constată un număr sporit de maghiari, 31,6%, față de un număr scăzut de germani, 10,7%, şi un număr relativ stabil de români, 53,7%.

Figura 2.7. Scenă din Clujul la început de secol XX

Fig. 2.8. Scenă din centrul Clujului în perioada interbelică

Maghiarii din România în perioada interbelică

Sfârşitul primului război mondial aduce destrămarea monarhiei austro-ungare. Românii din fosta monarhie pe baza dreptului popoarelor la autodeterminare îşi proclamă la 1 decembrie 1918, hotărârea de unire cu România. Conferința de pace de la Paris din 1919-1920 şi tratatul semnat la Trianon, la 4 iunie 1920, au consacrat din punct de vedere al dreptului internațional unirea Transilvaniei cu România.

Maghiarii au devenit aşadar, o minoritate în noul stat român, creat

după disoluția monarhiei austro-ungare şi după hotărârea spre autodeterminare a popoarelor din monarhie. Conform recensământului din 1930 existau în România mare un procent de 24,4% maghiari. În cifre absolute 1.353.276 de persoane. Din punct de vedere a repartiției geografice populația maghiară era majoritară în județele din centrul țări Harghita, Covasna, şi aveau procente semnificative în județe precum Mureş, Satu Mare, Bihor, Sălaj, Cluj, Arad, Maramureş, Braşov, Timiş.

Evident, era dificil pentru maghiari să se obişnuiască cu statutul de minoritate. Aceasta a făcut că o parte a maghiarilor din România a plecat în Ungaria, sau o altă parte a emigrat în America. Problema statutului maghiarilor ca minoritari şi apoi statutul minorităților în România interbelică a reprezentat o importantă problemă dintre cele două state, România şi Ungaria, la Societatea Națiunilor. Marea majoritate a maghiarilor din România s-a adaptat însă la noul statut, continuând să-şi ducă viața economică, culturală şi politică în cadrul noii patrii. Politic, maghiarii au constituit partide şi grupări politice care să le apere interesele. În ianuarie 1921 s-a constituit Uniunea Maghiară, organizație care urmărea să apere interesele maghiarilor ca urmare a exproprierilor impuse de reforma agrară. O serie de elemente radicale au organizat Partidul popular Maghiar, dar cele două organizații au fuzionat din nou sub denumirea de Uniunea Maghiară. La 28 decembrie 1922 s-a constituit Partidul Maghiar, ce reclama prin programul său autonomia teritori-ală, şi autonomie administrativă cât mai largă. În anul 1934, s-a organizat Madosz-ul, o grupare politică de inspirație comunistă.

În România interbelică maghiarii din România dezvoltă o largă rețea de instituții culturale, şcoli, teatre, societăți de lectură, şi un important număr de publicații, ziare şi reviste culturale. Se dezvoltă acum o literatură maghiară transilvană. Al doilea război mondial tulbură din nou lucrurile şi politica revizionistă a Germaniei şi Ungariei face ca partea de nord a Transilvaniei să fie cedată Ungariei în urma arbitrajului de la Viena, 1940.

Figura 2.9. Scenă din Covasna interbelică

Maghiarii din România în epoca comunistă

După al doilea război mondial, Transilvania de nord, răpită României prin dictatul de la Viena, 1940, a revenit României. Dar în scurt timp se instaurează în România ca şi în Ungaria regimul comunist. În regimul comunist, datorită unei importante prezențe a maghiarilor în rândurile partidului comunist din România, maghiarii beneficiază de o serie de

facilități. Astfel se crează Regiunea Mureş Autonomă Maghiară. Din punct de vedere cultural funcționau în această epocă un Institut medico-farmaceutic la Tg. Mureş şi Universitatea Bolyai la Cluj (1951-1959). Reforma administrativă din 1968 a condus la desființarea regiunii autonome, dar instituțiile şcolare şi culturale ale maghiarilor din România au continuat să se dezvolte. Comunismul a redus în mod semnificativ posibilitățile de exprimare a maghiarilor, ca şi a populației majoritare de altfel. Comunitatea maghiară a căutat să-şi conserve identitate, față de politica de „omogenizare" socialistă dusă de partidul comunist, cu deosebire în ultimele două decenii ale comunismului. Prin anii 1980 se dezvoltă un proces de emigrare a maghiarilor din România, spre Ungaria sau spre țări din lumea liberă. Cu toate aceste persecuții, maghiarii din România beneficiază de o reprezentare proporțională în instituțiile statului comunist, şi îşi conservă, chiar sub control ideologic instituții culturale şi instituții şcolare importante.

Maghiarii din România după 1989

Revoluția din 1989 a pus capăt regimului comunist din România, aducând speranță şi libertate şi pentru minoritatea maghiară. După revoluție maghiarii au căutat să se adapteze, nu fără greutate la o nouă viață în cadrul unei Românii democratice. N-au lipsit situațiile dificile între minoritatea maghiară şi români, datorită escaladării conflictelor interetnice, 1991 Tg. Mureş, dar din aproape în aproape situația a redevenit calmă. Din punct de vedere constituțional, a fost redefinit cadrul juridic al existenței minorităților în noul regim democratic. Articolul 4 din noua constituție defineşte „România patrie comună şi indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă, naționalitate, de origine etnică, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere sau de origine socială." Prin aceiaşi constituție statul român recunoaşte şi garantează persoane-lor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, dezvoltarea şi exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice şi religioase. România a creat la 6 aprilie 1993 Consiliul pentru Minoritățile Naționale.

Din punct de vedre politic maghiarii din România s-au organizat în cadrul Uniunii Democratice a Maghiarilor din România UDMR, organizație reprezentativă, care a participat la toate alegerile, obținând o importantă reprezentare parlamentară. 27 mandate de deputat şi 12 mandate de senator. Pe lângă această reprezentare a nivel național consiliile locale şi județene consacră o importantă reprezentare proporțională a maghiarilor în forurile administrative locale şi regionale. Astfel în urma alegerilor din 1992 populația maghiară dispunea de 184 primari de comune, oraşe municipii, 173 de viceprimari, şi de 2950 de consilieri locali, municipali, județeni.

Maghiarii din România şi-au dezvoltat şi creat după 1989 o importantă rețea de instituții culturale, de învățământ şi de informare. Statul român este implicat în finanțarea teatrelor, reviste, muzee, biblioteci, în edituri, emisiuni radio şi TV în limba maghiară. Maghiarii dispun de şapte teatre dramatice profesioniste, teatre lirice, teatre de păpuşi, ansambluri artistice. Sunt editate astăzi în România un important număr de ziare şi reviste de informare sau de cultură, la fel cum există un important număr de edituri ce editează carte în limba maghiară, iar un important număr

de muzee şi case memoriale contribuie la conservarea patrimoniului cultural al maghiarimii din România. Învăţământul în limba maghiară cunoaşte de asemenea o largă reţea de grădiniţe, şcoli, licee cu predare exclusiv în limba maghiară sau secţii şi clase în licee româneşti. Învăţământul preuniversitar cuprinde un număr de 2 395 de unităţi şi sec-ţii. În învăţământul superior un important număr de specializări în limba maghiară se dezvoltă la Universitatea Babeş-Bolyai” din Cluj, la Universitatea de Medicină şi Farmacie din Tg. Mureş, Academia de Artă Teatrală din Tg. Mureş, ca şi la numeroase universităţi şi colegii private din Cluj, Tg. Mureş, Oradea, Gheorgheni, Miercurea Ciuc.

2.5. Ucrainienii şi ruşii lipoveni

2.5.1. Ucrainienii

Numărul estimat al ucrainienilor din România este de 66.483, ceea ce reprezintă 0,29% din populaţia ţării. Cei mai mulţi trăiesc în judeţul Maramureş, dar şi în Suceava, Timiş, Caraş-Severin, Tulcea, Satu Mare etc.

Comunităţile et-nice ucrainiene

Ucrainenii din Maramureş şi Bucovina – huţulii

Aşezările ucrainene din nordul Moldovei şi Maramureş, situate în zonele vecine cu masivul etnolingvistic ucrainean şi în prelungirea acestuia, sunt cele mai vechi din ţară. Mărturii arheologice şi lingvistice arată ca o populaţie slavă de răsărit s-a aşezat pe aceste meleaguri încă din secolul al VI-lea, trăind alături de populaţia autohtonă romanească, în timp ce cea mai mare parte a satelor locuite astăzi de ucraineni sunt menţionate în vechile acte istorice (slavone în Moldova şi latino-maghiare în Maramureş) din secolele al XIV-lea şi al XV-lea. În anul 1998, de pildă, satul Ruscova din Maramureş a sărbătorit 625 de ani de la prima atestare documentară. Identitatea lingvistică, culturală şi spirituală a ucrainenilor din Maramureş şi din nordul Moldovei a fost asigurată şi menţinută de un adaos etnic continuu din Transcarpatia, Galiţia, Pocuţia şi nordul Bucovinei.

Huţulii (numiţi huţani de către romani) sunt cei care locuiesc în zona muntoasă a Bucovinei, pe văile superioare ale râurilor Suceava, Moldova, Moldoviţa şi Bistriţa Aurie. Veniţi aici încă din secolul al XVII-lea au găsit condiţii favorabile pentru a practica ocupaţiile lor tradiţionale: păstoritul, creşterea animalelor, munci forestiere, plutărit, întemeind un număr însemnat de sate şi cătune pe care le locuiesc şi astăzi. În vechile hrisoave bucovinene ei sunt numiţi "ruşi". Graiul huţul este înrudit cu graiurile ucrainene carpatice şi cu cel bucovinean care, la rândul lor, sunt parte integrantă a limbii ucrainene comune. Renumiţi crescători de cai (ei au impus chiar o rasă de cai), huţulii sunt totodată maeştri în confecţionarea şi ornarea obiectelor din lemn, piele, corn, în ţesut şi în broderie. Încondeierea ouălelor de Paşti (obicei cultivat îndeosebi în satele Ulma, Brodina, Breaza, Moldoviţa) le-a adus o faimă internaţională.

Ucrainienii din Dobrogea

Haholii

Aşezarea ucrainenilor în Dobrogea (Delta Dunării şi în zonele limitrofe) este legată de unele din cele mai tragice momente din istoria Ucrainei: distrugerea şi lichidarea, în anul 1775, de către ţarina Rusiei, Ecaterina a II-a, a Sicei Zaporojene, leagănul secular al năzuintelor de independenţă şi libertate a poporului ucrainean. Pentru a se salva de represalii, circa 8.000 de cazaci zaporojeni se stabilesc, cu încuvinţarea Inaltei Porti, în zona Deltei Dunării. Aici, la Dunavăţul de Sus, ei organizează în anul 1813, tabara militara "Zadunaiska Sici", care a functionat 15 ani, când a fost desfiinţată de către turci. Spre acest tărâm al salvării, populat la început de cazaci, se îndreapta până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, grupuri de ţărani din regiunile de sud ale Ucrainei, pentru a scăpa de iobăgie şi de recrutarea în armata ţaristă. Ei întemeiază localităţi, construiesc biserici şi se ocupă indeosebi cu agricultura, pescuitul, vânătoarea şi creşterea animalelor. Pentru a-i deosebi de vecinii lor ruşi lipoveni, localnicii îi numesc haholi.

Ucrainienii din Banat

Comunitatea ucraineană din Banat, aşezată în câteva sate din zona Lugojului, a Caransebeşului şi Aradului, s-a constituit îndeosebi între anii 1908-1918 prin colonizarea unor domenii latifundiare, scoase la vânzare de către proprietarii lor nemţi şi unguri, situate în partea de sud a Imperiului Austro-Ungar de atunci. Coloniştii ucraineni care şi-au cumpărat loturi de pământ proveneau din zonele muntoase şi sărace ale Transcarpatiei, din localităţile situate în dreapta Tisei, iar alţii, în număr mai mic, din zona huţulă a Bucovinei. Exodul lor a continuat şi după 1918. După anul 1970 numeroşi etnici ucraineni din satele maramureşene şi bucovinene cumpără gospodăriile nemţilor emigraţi, populând numeroase localităţi care devin majoritar ucrainene (Pogăneşti, Dragomireşti, Stiuca, Remetea Mică, Bârsana etc).

Religie, educaţie, reprezentare politică

Cea mai mare parte a etnicilor ucraineni din România sunt creştini de confesiune ortodoxă. În anul 1950 a fost înfiinţat Vicariatul Ortodox Ucrainean, cu sediul la Sighetu Marmaţiei, care a fost organizat 40 de ani mai târziu. Aceasta este o instituţie bisericească autonomă din punct de vedere administrativ, aflată sub jurisdicţia canonică a Bisericii Ortodoxe Române şi are în componenţa sa două protopopiate (Sighet şi Lugoj) cu un numar de 36 de parohii deservite de preoţi de etnie ucraineană. După reactivarea bisericii greco-catolice, în anul 1990, a fost înfiinţat Vicariatul general greco-catolic ucrainean, cu sediul tot la Sighetu Marmaţiei. El este subordonat canonic Diecezei Române Unite cu Roma şi are în componenţa sa câteva parohii din judeţele Suceava (Radăuţi, Siret, Cacica) şi Maramureş (Sighet).

În ce priveşte învăţământul în limba ucraineană, ca urmare a reformei învăţământului public din 1948, în anii ce au urmat, s-a introdus învăţământ general obligatoriu în limba maternă şi în zonele unde ucrainenii constituiau majoritatea populaţiei. S-au deschis, de asemenea, şcoli medii la Siret, Sighet, Tulcea şi în 1954 la Suceava. Au luat fiinţă două şcoli pedagogice de 4 ani la Siret şi Sighet, precum şi secţia de limbă şi literatură ucraineană la Facultatea de Filologie din Bucureşti. În anul 1956 învăţau în limba ucraineană circa 8 825 de elevi.

După numai un deceniu şi jumătate de funcționare, şcolile ucrainene se transformă în şcoli de predare în limba română, doar în câteva şcoli ucraineana fiind predată ca materie facultativă. Dupa 1990, învățământul în limba ucraineană începe să se revigoreze. În câteva şcoli din Maramureş se înființează clase şi grupe cu predare în limba maternă, în 1997 se reînființează liceul bilingv "Taras Sevcenko" din Sighetu Marmației. De asemenea, la Liceul Pedagogic "Mihai Eminescu" din Suceava funcționează clase speciale în care sunt pregătiți viitorii învățători pentru şcolile din localitățile ucrainene.

În România apar mai multe publicații ale comunități ucrainene: "Curierul Ucrainean" (în limba română), "Ukrainkyi Visnyk" ("Curierul ucrainean", "Vilne Slovo" (Cuvântul liber), "Nas Holos" (Glasul nostru) - revistă a scriitorilor ucraineni şi "Obrii" (Orizonturi) - anuar de cultură, literatură şi filologie ucraineană. Interesele politice, dar şi tradițiile culturale şi istorice ale comunității ucrainene din țara noastră sunt reprezentate de Uniunea Ucrainenilor din România (UUR). UUR are cinci filiale de ținuturi şi 45 de organizații comunale şi orăşeneşti. Ucrainenii sunt reprezentați in Parlament de catre deputatul Stefan Tcaciuc, iar la alegerile locale din iunie 2000, din partea UUR au fost aleşi 3 primari, un viceprimar şi 26 de consilieri comunali.

2.5.2. Ruşii lipoveni

Numărul estimat al lipovenilor din România este de 29. 774, iar cel al ruşilor de 8. 914, ceea ce reprezintă 0,17% din populația țării. Cei mai mulți trăiesc în județul Tulcea, dar şi în Constanța, Iaşi, Suceava, Brăila etc.

Perspective istorice

Etnie de sorginte slavă orientală, ruşii lipoveni apar pe actualul teritoriu al României, îndeosebi în Dobrogea, începând de la mijlocul secolului al XVII-lea, după schisma bisericii ortodoxe ruse. Imediat după sinodul din 1654 în care Patriarhul Nikon a reformat biserica rusă, au început o serie de măsuri restrictive din partea autorităților laice şi religioase ruse, care vor culmina cu venirea la putere a lui Petru I cel Mare (1682-1725) şi introducerea de către acesta a unor măsuri de europenizare. Refuzul unor credincioşi de a accepta înnoirea a făcut ca aceştia să fie supuşi unor măsuri administrative foarte restrictive şi obligați să poarte o vestimentație specifică. Nemaiputând să suporte toate aceste restricții, staroverii (credincioşii de rit vechi) vor lua calea pribegiei, răspândindu-se în întreaga lume (Polonia, Canada, Alaska, Japonia), inclusiv la gurile Dunării, în Dobrogea. Această din urmă destinație a fost preferată pentru că, la origine fiind pescari din zona râurilor Don şi Nipru, ei au putut relua practicarea acestei meserii.

Figura 2.10. Biserica lipovenească din Galaţi

Rusii lipoveni în România

După un popas în Basarabia sudică, în pădurile de tei, staroverii s-au aşezat în spaţiul românesc, în mod deosebit în Dobrogea şi Bucovina, în două mari valuri: primul, după răscoala lui Bulavin, pe vremea lui Petru cel Mare, al doilea, în timpul ţarinei Ecaterina a II-a (1762-1796), când politica de exterminare a căzăcimii a fost contrabalansată de "umplerea" teritoriilor lăsate libere cu ruso-lipoveni. Prima atestare documentară a stavorenilor este din 1762, când este amintită prezenţa lor la Sarichioi. Cunoscuţi sub denumirea de lipoveni (lipatei), aceştia şi-au păstrat limba, obiceiurile şi credinţa, fiind divizaţi atât pe criterii religioase (în 1690 s-au împărţit în popovţi - popişti şi bezpopovţi - nepopişti), cât şi etnice (rusii mari-moscoviţi, rascolnicii propriu-zişi, cazaci zaporojeni, haholi, necrasovţi, ucraineni).

În cele peste cinci secole în care Dobrogea a aparţinut Imperiului Otoman, ruşilor lipoveni le-a fost recunoscută oficial biserica şi nici nu au fost supuşi politicilor de islamizare. De altfel, staroverii fuseseră foarte bine plătiţi de Poarta Otomana, fiind consideraţi "musafiri", Sadik Paşa încercând chiar să organizeze o armată regulată din "necrasovţi", pentru a lupta cu mai mult succes contra Rusiei. Incercarea a eşuat însă, în 1828. În schimbul sprijinului acordat Porţii, aceştia primeau o largă şi deplină autonomie, concesiunea pescăriilor şi a unor întinse teritorii, lucru care i-a făcut să intre în conflict deschis cu rascolnicii propriu-zişi, determinând autorităţile otomane să strămute unele grupuri pe Dunare sau chiar în partea asiatică a imperiului, în zona oraşului Bursa.

Rascolnicii de rând s-au răspândit în platoul dobrogean şi i-au atras de partea lor pe "necrasovţi", reinviind şi/sau întemeind satele Carcaliu (Kamena sau Komenka), lângă Măcin, Tatariţa (lângă Siliştea) şi Ghindăreşti (Guizdar), lângă Hârşova. Lipovenii necrasovţi s-au stabilit cu învoirea turcilor în zona dintre Tulcea şi Babadag, mai puţin în Constanţa şi Năvodari, reconstituind satele Sarichioi (Seriacovo) pe ţărmul lacurilor Razelm şi Jurilovca, care vor fi cele mai bogate sate de pescari din Dobrogea. La sud-est de Babadag, în regiunea muntoasă, se află un al treilea sat - Slava Rusa, populaţia acestuia ocupându-se cu agricultura, la fel ca şi populaţia din satul vecin, Slava Cercheza. În număr mai mare se găsesc în oraşul Tulcea dar şi în Chilia Veche, Mahmudia, Ieroplava, Sfistovca, Letea.

Situaţia minorităţii ruşilor lipoveni după 1878

După revenirea Dobrogei la România, în urma Tratatului de la Berlin (1878), a existat o politică de încurajare a stabilirii în zonă a românilor din regat, tocmai pentru a compensa unele goluri demografice ce s-au creat prin plecarea îndeosebi a neamurilor turcice.

Un rol hotărâtor în păstrarea identității proprii a ruşilor lipoveni l-a avut biserica. Slujbele religioase se țin şi astăzi în limba slavonă, scrierea se face cu caractere slavone, se foloseşte calendarul iulian (13 zile după calendarul gregorian). Păstrarea limbii ruse vechi, în care au pătruns unele cuvinte ucrainene şi româneşti, dar şi a obiceiurilor şi tradițiilor străvechi, constituie un specific al acestei populații slave.

Situația după 1989

Dacă până în 1989 existența comunității ruşilor lipoveni nu a fost recunoscută oficial, acum conform datelor oficiale ale ultimului recensământ, numărul estimat al lipovenilor din România este de circa 29.700, iar cel al ruşilor de 8. 900, ceea ce reprezintă 1,7 la sută din populația țării. Marea majoritate a acestora, peste 20 de mii, trăieşte în județul Tulcea, dar şi în Constanța, Iaşi, Suceava, Brăila, Bucureşti etc. La 14 ianuarie 1990 se înființează ca persoană juridică Comunitatea Ruşilor Lipoveni din România (CRLR), organizație care are ca scop păstrarea identității etnice.

Din noiembrie 1990 este editat ziarul bilingv "Zorile". Din septembrie 1998, la Iaşi, apare revista de cultură lunară, de asemenea bilingvă Kitej-Grad. CRLR organizează anual olimpiade de limba rusă, festivaluri naționale ale cântecului şi dansului rusesc, seminarii privind credința de rit vechi etc.

Test de autoevaluare 2.2.

2.2.1. Enumerați etapele venirii şi instaurării autorității maghiarilor în Transilvania. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………

2.2.2. Care sunt principalele deosebiri între colonizarea maghiarilor şi venirea ruşilor lipoveni? Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………

2.2.3. Realizați un referat cu tema Statutul maghiarilor din Transilvania pe parcursul evului mediu, pe care să-l înmânați tutorelui odată cu lucrarea de verificare.

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 48

2.6. Răspunsuri la temele de autoevaluare

2.1.1. Instaurarea dualismului austro-ungar, decretele legi din 1919, Constituția din 1923.
2.1.2. Ascensiunea extremei drepte în România şi în Europa, existența unei atitudini ostile față de evrei în societatea românească, limitele instituțiilor politice şi sociale din România interbelică, concurența economică. Principalele aspecte ale Holocaustului ca atitudine a statului român față de cetățenii de etnie evreiască au fost: legile de românizare, obligativitatea purtării semnelor distinctive (steaua lui David galbenă), lipsa protecției față de atacurile poliției legionare, pogromuri, deportări.
Notă: ***În cazul în care nu ați răspuns corect la întrebările ultimului test, re-studiați capitolul 2.2. şi bibliografia indicată.***

2.2.1. Colonizarea Panoniei şi prima venire a lor în Transilvania (sec. X), începutul afirmării autorității maghiare şi organizarea statului medieval (secolele XI-XIII), structurarea societății transilvănene în conformitate cu structurile regatului maghiar şi cu modelul occidental de societate (secolele XIV-XVI).

2.7. Lucrare de verificare 2

Pe baza textului de mai sus şi al bibliografiei, alcătuiți un eseu structurat în care să comparați evoluțiile din epoca modernă ale minorităților etnice din România (prezentate în această unitate de învățare). Punctele de atins sunt următoarele: cauzele şi contextul general al venirii acestor populații pe teritoriul actual al României, compararea procesului de emancipare, soluțile şi problemele acestor minorități în cadrul României Mari.

Instrucțiuni privind testul de evaluare:

a. dacă este posibil, tehnoredactat, Arial 12, 1,5 rânduri, max. 5 pagini

b. se trimite prin poştă tutorelui.

c. se foloseşte în primul rând cursul dar pentru obținerea unui punctaj ridicat este necesară parcurgerea bibliografiei indicate.

Criteriile de evaluare sunt:
- claritatea exprimării şi absența formulărilor nesigure,
- şirul logic al argumentelor,
- identificarea elementelor de conținut solicitate,
- utilizarea bibliografiei precizate în această unitate.

2.8. Bibliografie

Aşezările evreieşti din România. Memento statistic, Bucureşti, 1974.
Lya Benjamin, Definiția rasială a calității de evreu în legislația din România (1938-1944), în Anuarul Institutului de istorie Cluj, XXXIV, 1995, p.125-135.
Moshe Carmilly-Weinberger, Istotia evreilor din Transilvania (1623-1944), Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994.
Victor Frunză, Istoria stalinismului în România, Bucureşti, Humanitas, 1990.
Ladislau Gyemant, Evreii din România - destin istoric, în Anuarul Institutului de istorie Cluj, XXXIV, 1995, p. 73-87.
Carol Iancu, Evreii din România 1866-1919. De la excludere la emancipare, Bucureşti, 1998.
Carol Iancu, Emanciparea evreilor din România, 1913-1919, Bucureşti, 1998.
Gheorghe Platon, Pentru o metodologie a analizei "problemei evreieşti" în secolul al XIX-lea, SAHIR, 1997, 2, p. 28-47.
Cătălin Turliuc, Naturalizarea evreilor în România, 1918-1924, în Anuarul Institutului de istorie Cluj, XXXIV, 1995, p.89-97.
Studia Judaica, Cluj-Napoca, Institutul de Studii Iudaice şi Istorie Evreiască „Moshe Carmilly", vol. I-XI, 1990-2003.
Dim. G. Ionescu, Relațiile țărilor noastre cu patriarhia din Alexandria, Bucureşti, 1935.
Gh. Ionescu-Gion, Patriarhi, mitropoliți şi episcopi greci la Bucureşti, Bucureşti, 1897.
N. Iorga, Domnii români Vasile Lupu, Serban Cantacuzino şi Constantin Brâncoveanu în legătură cu patriarhii Alexandriei, Bucureşti, 1932.
Nicolae Iorga, Două pagini din istoria fanarioților, în Analele Academiei Române-
Nicolae Iorga, Bizanț după Bizanț, Editura enciclopedică română, Bucureşti, 1972.
Nicolae Edroiu, Vasile Puşcaş, Maghiarii din România, Cluj-Napoca, Centrul de studii Transilvane, 1995,
Aurel Răduțiu, Concepte şi terminologie, Unele considerații privind majoritate, minoritate-elite şi marginali de-a lungul istoriei, în AIICN, 1993, 32, p. 13-17.
A.L. Ivan, La Roumanie et ses minorités entre les deux guerres, în "Studii de istorie a Transilvaniei,"1999, p. 139-143, RB, 1999, 12-13, p. 139-143.
Tradiție şi actualitate în problema minorităților naționale, în "Studii istorice. Omagiu prof. C. Mureşan, 1998, p. 557-572.
A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre şi mare*, Bucureşti, 1979.

Unitatea de învățare Nr. 3

POLONEZII, RROMII, TĂTARII ŞI TURCII, SÂRBII DIN ROMÂNIA

Cuprins

3.1. Obiective

- Descoperirea reperelor istorice proprii istoriei specifice minorităților respective.
- Identificarea principalelor evoluții în plan social, economic şi cultural.
- Analizarea particularităților comunităților respective.
- Familiarizarea cu bagajul conceptual specific istoriei minorităților.
- Utilizarea şi interpretarea surselor istorice.

3.2. Polonezii

Numărul estimat al polonezilor din România este de 4. 247, ceea ce reprezintă 0,02% din populația țării. Dintre aceştia 2.778 trăiesc în județul Suceava, 355 în Bucureşti, 248 în Hunedoara, 107 în Timiş.

Polonezii în spa-țiul român de-a lungul istoriei

Relațiile românilor cu polonezii au o istorie de secole, deoarece cele două popoare au fost prin evoluția istoriei multă vreme vecine. Relațiile istorice şi contactele culturale au contribuit la importante schimburi reciproce. Polonezii reprezintă astăzi în România una din cele 17 minorități recunoscute de statul român. Destinele polonezilor de pe teritoriul României reflectă cu fidelitate istoria popoarelor român şi polonez, ca şi raporturile stabilite între ele de-a lungul timpului.

Cu mai bine de 600 de ani în urmă, regele Cazimir cel Mare împinsese granițele Poloniei până la fruntariile Moldovei, inaugurând o lungă perioadă de concurență cu Ungaria, pentru a-şi asigura suveranitatea asupra teritoriilor româneşti şi a celor de la Marea Neagră. Miza o constituia controlul asupra principalei căi comerciale ce traversa Europa de la nord la sud şi lega Marea Baltică cu Marea Neagră şi, mai departe, de Marea Mediterană. În felul acesta, cerealele şi postavurile poloneze ajungeau la Brusa, Constantinopol sau Pera. În acelaşi timp, această cale comercială se întretăia la Lvov cu un alt drum comercial important, care lega estul de vestul Europei. Semnificative pentru strângerea relațiilor cu Polonia sunt şi căsătoriile din rațiuni de stat. Astfel,

Alexandru cel Bun fusese căsătorit cu Ryngalla, sora marelui duce al Lituaniei, Witold, iar fiul lui, Iliaş, cu Maria Holszanka, cumnata regelui Wladzslaw Jagiello. Ieremia Movilă şi- a căsătorit toate fetele cu mari magnați polonezi, toți oameni cu mare influență în țara vecină. La fel cum mulți boieri moldoveni s-au bucurat de- a lungul timplui de calitatea de nobil polonez, posedând privilegii de indigenat în Polonia, precum Miron Barnovschi, şi au făcut cariere militare importante, precum Constantin Cantemir, viitor domn în Moldova.

Constituirea comunităților poloneze în Moldova

Despre o comunitate polonă închegată pe teritoriul românesc putem vorbi, după anul 1774, odată cu schimbarea statutului Moldovei de nord, cunoscută şi sub numele de Bucovina. O statistică a acestei provincii datând din 1772/ 1773 atestă un număr de 460 de polonezi, reprezentând 0,54% din populația provinciei.

Emigrația politică poloneză spre teritoriile româneşti a stat sub semnul dramatismului unor momente din istoria Poloniei. Ea nu s-a constituit în comunități compacte pe teritoriul României, dar prin dinamismul şi personalitățile ei, a amplificat ecourile prezenței polonezilor într-un spațiu care le-a fost ospitalier. După înfrângerea insurecției lui Tadeusz Kosciusko (1794), urmată de cea de-a treia împărțire a Poloniei (1795), mulți polonezi au trecut în Moldova şi în Tara Românească, urmând chemarea "Cine-şi iubeşte patria să meargă în Valahia".

După unele izvoare, în Principate s-au refugiat atunci 1 840 de soldați şi 50 de ofițeri şi subofițeri. Pentru organizarea lor a fost trimis, în 1796, de la Paris, generalul Ksawery Dabrowski, care a înființat la Bucureşti prima organizație a polonezilor din Principatele Romane, denumită "Confederația Generală a Republicii", menită să relanseze lupta de eliberare na-țională. Părăsiți de marile puteri, polonezii au fost însă înfrânți la 11 iulie 1797 lângă Cernăuți. Un nou val de imigranți s-a produs după înăbuşirea insurecției naționale poloneze din noiembrie 1830. Atunci, 2-3000 de soldați din trupele de cavalerie ale generalului Jozef Dwernicki au ajuns în Transilvania şi în Moldova. Cu toate intervențiile şi persecuțiile austriece, mulți boieri moldoveni i-au adăpostit pe polonezi, organizându-şi cu ei străji înarmate. În urma arestărilor făcute de autoritățile austriece în rândul revoluționarilor galițieni, unul dintre funcționarii acestora, Adolf Dawid, a fost transferat în Transilvania ca inspector de mine, unde a înființat o societate româno-polonă, însuşindu-şi dezideratele românilor transilvăneni.

Cea mai puternică emigrație politică poloneză era însa concentrată în Moldova, unde veniseră şi mulți fruntaşi ai mişcării galițiene, printre care Teofil Wisniowski, colaborator al lui Adolf Dawid şi Faustyn Filanowicz. Ultimul a organizat chiar un detaşament militar, "Legiunea Polonă de sud", pe care l-a pus sub comanda lui Ioan Loga (Radziszewki), stabilit la Buda Mică. În 1846, sub comanda lui Teofil Wisniowski, "Legiunea Polona de sud" a participat la luptele din Galiția. În toamna anului 1851, revine în Moldova Zygmunt Milkowski cunoscut în literatură sub pseudonimul T.T. Jez, cu misiunea de a restabili legăturile cu teritoriile ocupate de Austria în vederea susținerii unei noi insurecții naționale. Când a-ceasta izbucneşte (ianuarie 1863), mulți polonezi pun iar mâna

pe arme, Zygmunt Milkowski organizând chiar un detaşament cu care încearcă să forțeze trecerea prin Moldova (iulie 1863), pentru a provoca un conflict între marile puteri europene, cu eventuale beneficii în folosul insurgen-ților. Ca în atâtea rânduri, şi această ultimă ridicare a poporului polonez a fost înfrântă şi un nou val de emigranți a pornit spre România, socotită "teritoriul cel mai prietenos şi favorabil".

Printre susținătorii polonezilor se număra principele Al. I. Cuza, care semna cu plăcere ordinele de numire a lor în funcții importante. Medicul lui curant era doctorul cracovian, Feliks Gluck, iar aghiotant un polonez naturalizat, Nicolai Pisotki. La rândul lor, polonezii şi-au exprimat în numeroase ocazii simpatia pentru domnitor şi loialitatea față de poporul care le-a oferit ospitalitate. Emigrația poloneză din Bucureşti, deşi numeroasă (în jur de 3 000 de persoane), era şi cea mai instabilă. Mulți emigranți "pasageri", după un timp petrecut în capitală, plecau în Apus sau în oraşele de provincie, unde găseau mai uşor o ocupație. De aceea şi primele organizații (comunele) înființate în 1867, sau sala de lectură a Bibliotecii polone s-au dizolvat foarte repede.

Secolul al XIX-lea

Până în primele decenii ale secolului XIX situația polonezilor din Moldova nu se modifică radical, nu există valuri importante de emigrare sau de colonizare. Dispariția statului polonez ca urmare a împărțirilor succesive a adus şi în spațiul românesc un număr relativ important de polonezi. O seamă de soldații polonezi se retrag în Moldova, iar în Bucovina sunt colonizați alături de slovaci din zona Teschen şi Galiția în Bucovina la sfârşitul secolului XVIII. După înfrângerea revoluției polone-ze din 1831, au urmat prezența altor refugiați în Bucovina şi în Moldova şi Transilvania, numărul lor ridicându-se la circa 6-7000 de oameni.

Comunitatea polonezilor din țările române era relativ redusă numeric, ei exercitau diverse meşteşuguri sau profesiuni liberale, atunci când nu erau refugiați politici sau militari.

A doua jumătate a secolului al XIX-lea

O etapă distinctă în evoluția comunității poloneze din România începe în momentul 1863-1864 după înfrângerea noii revoluții poloneze. Sute de refugiați polonezii sunt atestați în diverse localități din Moldova şi Dobrogea. În Bucovina, pe de altă parte se constată după 1848 o emigrație poloneză care creşte în intensitate în deceniile de la sfârşitul secolului XIX. La 1870 sunt atestați în provincie 2 475 de polonezi, caracterizați printr-o educație ridicată şi grad înalt de alfabetizare. Acest nivel ridicat de instrucție şi alfabetizare a făcut să apară numeroase societăți culturale, de lectură, care aveau menirea de a cultiva şi conserva valorile culturale şi identitare, limba, credințele religioase, istoria națională. *Societatea polonă de lectură* din Cernăuți, *Societatea academică polonă Ognisko* din Cernăuți, *Societatea de sport şi gimnastică Sokol* din Cernăuți (1892), *Corporația Academică Lechia*, *Clubul sportiv Wavel*, *Societatea de lectură* din Suceava.

După 1880 în mediile poloneze debutează gazetăria polonă bucovineană. Gazete umoristice, săptămânale, precum *Gazeta Polska*, cu rol de informare dar şi de a educa în spiritul valorilor naționale, presa poloneză a consacrat talente poetice precum poetul Aleksander

Morgenbesser. Deja pe tot parcursul secolului XIX polonezii din Cernăuţi iniţiază trupe de teatru, şi teatre. La 1910 comunitatea poloneză din Bucovina număra 36.210 persoane care se revendică drept polonezi.

Polonezii din România în perioada interbelică

Începutul primului război mondial a trezit din nou speranţele polonezilor, privind constituirea unui stat naţional. În cele din urmă, Polonia şi-a redobândit independenţa. Sfârşitul primului război mondial conduce la destrămarea celor două imperii, austro-ungar şi ţarist şi realizarea statelor naţionale pentru români şi polonezi deopotrivă. La şedinţa consiliului naţional din 15/17 noiembrie 1918 polonezii bucovineni au fost singurii dintre reprezentanţii minorităţilor din Bucovina care au votat fără rezerve unirea Bucovinei cu România.

Organizaţii politice ale polonezilor

Deşi după renaşterea statului polonez, mulţi emigranţi, mai ales intelectuali, s-au repatriat, semnarea convenţiei româno-polonă în 1921 a avut darul de a revigora activitatea polonezilor din întreaga Românie. Astfel, Consiliul Naţional Polonez din Bucovina, înfiinţat în 1918 în locul Cercului Polonez, şi-a extins influenţa transformându-se în Consiliul Naţional din România Mare (1925), iar din 1926 în Uniunea polonezilor din România. Dintre numeroasele organizaţii poloneze, care atestau o anumită dezbinare în rândurile acestei populaţii, Uniunea poloneză a şcolilor s-a remarcat prin înfiinţarea unei întregi reţele de învăţământ particular, menite să permanentizeze tradiţiile naţionale, mai ales că apăruseră agitatori care vânturau ideea originii slovace a muntenilor polonezi. O amplă acţiune, cu centrul în Poiana Micului, a fost însă întreruptă de izbucnirea celui de-al doilea război mondial.

Date statistice

În România întregită trăiau un număr de 48 310 persoane poloneze. Date publicate de comunitatea însăşi oferă cifre mult mai mari, numărul fiind aproape dublu, circa 72 500 - 82 500. În afară de Bucovina, în celelalte provincii istorice româneşti comunităţile de polonezi erau puţin numeroase. Circa 2.000 în Transilvania-Banat, peste 8 000 în Basarabia, circa 1.300-1.600 la Bucureşti. Se cuvine remarcat faptul că în perioada interbelică România şi Polonia au avut o frontieră comună de circa 366 km, fapt ce a facilitat bunele relaţii şi schimburile comerciale.

În anii douăzeci ai secolului trecut s-a constituit în Valea Jiului, întâi la Petrila, apoi la Lupeni, cea mai numeroasă colonie poloneză de pe teritoriul României. Aceasta s-a format din mineri veniţi din Silezia dar şi din împrejurimile Tarnow-ului. În 1928, comunitatea poloneză număra în jur de 1 000 de familii, dispunea de biserica romano-catolică, şcoală proprie, bibliotecă. Deşi alcătuiau o colectivitate foarte unită, polonezii s-au integrat în toate sferele vieţii politice şi sociale romaneşti, trei dintre ei plătind cu viaţa participarea la grevele minerilor din 1929. Politic, polonezii nu au coagulat grupări puternice, ei au dat 2 parlamentari în perioada interbelică, iar o seamă de grupări precum cea a dr. Gregorz Szymonowicz întemeiată în 1927, era apropiată de partidul lui Iuliu Maniu.

În România interbelică apăreau 4 publicaţii în limba polonă. Cel mai important organ de presă polonez din România era *Kurjer Polki w Rumunlji*, ce apărea la Cernăuţi între 1933 şi 1939 şi la Bucureşti între 1939-1940, şi *Gazeta Polski*. Alte ziare şi publicaţii au apărut la Cernăuţi

şi la Suceava. Polonezii din România au susținut în perioada interbelică complexe relații culturale cu Polonia şi cu mediile politice şi culturale poloneze. La Cernăuți funcționau un teatru polonez, bănci, restaurante, croitorii.

Comunitatea poloneză din România a avut o bogată activitate asociativă. Asociații culturale, sportive, societăți de lectură, etc. Activitățile şcolare au cunoscut o dezvoltare intensă. După unire exista chiar un liceu polon la Cernăuți şi importante şcoli de stat şi private. În România polonezii au înființat 32 de şcoli de diferite grade, cu 3.126 de elevi (coordonate de Uniunea poloneză a şcolilor), au editat numeroase publicații, au început să-şi tipărească, în limba polonă, operele clasicilor, atât de necesare şcolilor poloneze, dar şi opere care surprindeau tragedia proaspăt dezlănțuită. Aşa a apărut, în 1940, la Tîrgu Jiu, volumul de versuri "Vînt prin România" de Boguslaw Leskiewicz, dar şi versiunea românească a romanului "Panica vine din văzduh" (Pobojowisko) de Boguslaw Kuczinski. Polonezilor imigrați în România în septembrie 1939 li se adaugă alții, din Bucovina şi Basarabia, refugiați în urma ultimatumului sovietic din iunie 1940 şi reocupării acestor teritorii în anul 1944. După 1947 nu s-au mai produs modificări semnificative în structura minorității poloneze din România. "Societatea de lectură", înființată la Suceava în 1903 şi care reprezenta comunitatea poloneza va fi desființată în 1950.

Contribuții culturale poloneze

Cultura românească a mai beneficiat şi de talentul pictorului Tadeusz Ajduckiewicz, al caricaturistului H. Debicki sau de condeiul ziaristului şi editorului unor reviste ca "România literară", "Generația viitoare", Edward Adamski. De altfel, polonezii trebuie să fi deținut un loc important în viața capitalei de vreme ce au dat şi numele unor străzi, iar la aniversările marilor evenimente din istoria lor participau, cu regularitate, şi oficialitățile române. În 1894, când se împlineau 100 de ani de la insurecția lui Tadeusz Kosciuszko, la Bucureşti apărea bisăptămânalul în limba polonă *"Wiarus" (Veteranul).* Această publicație se alătura altora apărute în Bucovina ocupată de Austria *("Ogniwo", "Przedswit", "Gazeta Polska"),* menite să realizeze unitatea emigrației poloneze din România.

Lucrurile se precipită şi în 1939 Polonia este invadată de Germania hitleristă şi de Uniunea Sovietică. Un important număr de polonezi refugiați trec în România în exilul lor spre occident, dar o parte a acestora se instalează temporar în România. După unele surse, cifra refugiaților se ridică la 60 - 80.000 de persoane, după altele la 100.000. Cert este ca au trecut pe aici oficialitățile poloneze în frunte cu preşedintele țării Ignacy Moscicki, 2.500 de militari (după alții 60.000) şi foarte mulți civili. Se naşte acum o solidaritate extraordinară între români, polonezii români şi refugiați. Statul român pune la dispoziția refugiaților mijloace importante, iar polonezii români se solidarizează spre a rezolva problemele presante ale refugiaților. Presa, şcolile, alte mijloace sunt puse la îndemâna acestei populații care trăia drama refugiului.

Al doilea război mondial a debutat cu ocuparea Poloniei şi cu cel mai mare val al emigraţiei poloneze în România. Populaţia, ca şi autorităţile au avut o atitudine mai mult decât prietenoasă faţă de refugiaţii polonezi. S-a înfiinţat astfel Comitetul central polonez pentru ajutorarea refugiaţilor, cu sediul în Bucureşti, care în câteva luni organizează 54 de comitete locale. Iau fiinţă şi numeroase asociaţii profesionale, reunite în Uniunea Asociaţiilor Polonezilor din România, ce la 19 decembrie 1939 se transformă în Uniunea polonezilor din România, avându-l ca preşedinte pe senatorul Tytus Czerkawski. La începutul anului 1940 se organizează Cercul polonez pentru conciliere în România cu scopul de a realiza apropierea dintre polonezii stabiliţi de mai demult în România şi cei proaspăt refugiaţi.

Comunitatea poloneză din România după 1990

Astăzi, conform datelor Comisiei Naţionale pentru Statistică (1992), în România trăiesc 4.247 de polonezi (reprezentând 0,02% din populaţie), răspândiţi pe tot teritoriul ţării. Cei mai mulţi locuiesc în judeţul Suceava (2.778), în localităţi ca Soloneţul Nou, Cacica, Poiana Micului, Pleşa, Bulai, dar şi în Bucureşti (355), judeţul Hunedoara (248) sau Timiş (107). Conducerea Uniunii Polonezilor din România "Dom Polski" declara că numărul etnicilor polonezi este mai mare, circa 10.000 de persoane, dar din diferite motive, unii dintre ei se declară de naţionalitate română. Uniunea "Dom Polski", care are sediul central la Suceava şi filiale în Bucureşti, Constanţa, Iaşi etc, editează din 1991 revista lunară bilingvă "Polonus" care pe lângă informaţii din viata comunităţilor oferă date despre cultura şi istoria polonezilor. "Dom Polski" organizează anual, în luna septembrie, "Zilele culturii poloneze" care cuprind simpozioane ştiinţifice, expoziţii artistice, spectacole folclorice. De două ori pe an, în mai şi noiembrie, sunt organizate concursuri naţionale de recitare, la care participă zeci de copii şi tineri.

3.3. Romii

Ţiganii – o origine disputată

În ciuda a numeroase preocupări, originea ţiganilor rămâne una dintre problemele cărora ştiinţa nu le-a dat un răspuns definitiv. Ce se poate spune cu certitudine este faptul că ţiganii sunt originari de pe subcontinentul indian, de unde s-au răspândit într-o migraţie îndelungată pretutindeni în lume, cu deosebire în Europa.

Se acceptă că migraţia ţiganilor spre Europa s-a desfăşurat în câteva valuri succesive pe parcursul mai multor secole cuprinse între anii 800 şi 1300. Numele de ţigani se pare că l-au primit în imperiul bizantin. În Europa au ajuns undeva în secolul al XIV-lea prin Tracia.

Ţiganii în ţările române – aspecte istorice

Anumite incertitudini persistă şi în legătură cu prezenţa ţiganilor pe teritoriul României. Istorici precum Nicolae Iorga şi alţii după el au emis ipoteza că prezenţa ţiganilor pe teritoriul românesc ar fi legată de invazia tătaro-mongolă din anii1241-1242. Ţiganii ar fi fost antrenaţi ca robi de către tătari, iar la retragerea acestora ţiganii ar fi rămas ca robi, în Moldova şi Tara Românească. Ipoteza este plauzibilă, dar cercetări mai noi au nuanţat-o şi abandonat-o în parte.

Ce se poate spune cu certitudine este că primele documente îi atestă pe ţigani cu ceva mai târziu în spaţiul românesc. În Tara Românească primul document îi aminteşte la 1385, în Transilvania la 1400, iar în Moldova la 1428. Astăzi a câştigat teren ipoteza provenienţei sud-dunărene a ţiganilor din spaţiul românesc. Românii i-au numit mereu cu numele de origine grecească *aţigani*, pentru ca mai târziu termenul consacrat pentru denumirea lor să devină cel de *ţigani.*

Cel mai probabil trecerea ţiganilor la nord de Dunăre, în Tara Românească s-a petrecut în timpul domniei lui Vladislav I,, la începutul deceniului opt al secolului XIV, ca urmare a tulburărilor politice şi a evoluţiilor militare din Balcani, când îi întâlnim în documente ca robi ai mănăstirilor Vodiţa şi Tismana. Venirea lor la nord de Dunăre a urmat apoi mai multe valuri succesive, mai ales datorită caracterului nomad al acestei etnii, fapt ce predispunea deci migraţia şi deplasarea. În Moldova, ţiganii ajung prin Tara Românească. Aproape toate mănăstirile dispuneau de familii de ţigani cu statut de robi, ca şi marile familii boiereşti. Dimitrie Cantemir constată în Descrierea Moldovei că ţiganii „erau răspândiţi prin toată ţara” şi că „aproape că nu există boier care să nu aibă mai multe familii de ţigani în stăpânirea sa.” Din punct de vedere demografic, numărul lor este semnificativ, dar în lipsa datelor statistice este dificil de estimat cifra exactă a populaţiei de ţigani.

În Transilvania şi Ungaria medievală ţiganii au trecut din Ţara Românească, primele atestări documentare atestându-i în jurul anilor 1400. Aici ţiganii s-au bucurat de un statut mai bun, uneori beneficiind de privilegii regale, şi nefiind asimilaţi condiţiei de robi.

Statutul juridic al ţiganilor în ţările române. Robia

De la primele atestări documentare ţiganii aveau statutul de robi, unul dintre cele mai degradante din lumea medievală. Acest statut s-a perpetuat până în secolele moderne, XVIII, XIX, când societatea românească aboleşte robia ţiganilor şi când prin măsuri succesive ei sunt eliberaţi şi emancipaţi.

Instituţia robiei a fost o caracteristică a întregului spaţiu al Europei orientale în primele secole după anul 1000. Mai ales membri ai populaţiilor necreştine luaţi prizonieri în lupte, tătari, turci, ţigani, erau făcuţi robi, la fel cum uneori turcii şi tătarii transformau în robi şi vindeau creştini luaţi prizonieri în raidurile de pradă şi campaniile militare duse în teritoriul ghiaurilor. Istoricii susţin ipoteza că la venirea în ţările române ţiganii erau deja robi, deoarece în Imperiul Bizantin sclavia a reprezentat până târziu o realitate. Existau mai multe categorii. Robi ai domniei, ai mănăstirilor sau ai marilor proprietari. Ei nu constituiau deloc o populaţie omogenă.

Ei formau grupuri distincte în funcţie de îndeletniciri, dar şi datorită unor trăsături culturale şi etnografice, unii erau sedentari în timp ce alţii aveau un mod de viaţă nomad. Mihail Kogălniceanu în secolul XIX îi împarte în ţigani rudari sau aurari,, ursari, lingurari şi lăieşi. Statutul de rob implica nu numai lipsa libertăţii personale, ci şi faptul că nu aveau personalitate juridică. Robul era proprietatea stăpânului care dispunea de el după bunul său plac. El putea fi moştenit, cumpărat, vândut, amanetat.

Bunurile robului erau în egală măsură bunurile stăpânului. Exista un drept al robilor în sensul obligațiilor pe care le aveau robii față de stăpân şi de stat, cu privire la pedepsele de care erau pasibili, precum şi la instanțele care trebuiau să-i judece. Robii se puteau căsătorii doar cu accepțiunea stăpânului.

Situația rromilor în Transilvania

În Transilvania medievală doar puțini țigani aveau statul de robi, mai ales cei din ținuturile care au stat sub diferite titluri sub domnii Tării Româneşti şi ai Moldovei. Cei mai mulți țigani au avut statut de iobagi regali, în sensul că depindeau direct de regele Ungariei şi apoi de principele Transilvaniei. Ei aveau obligații doar față de coroană. Aşezarea lor pe moşiile particularilor, fie ei şi nobili se făcea cu aprobare regală. Ei beneficiau de un soi de autonomie etnică, în sensul că erau guvernați de conducătorii lor, numiți de obicei voievozi. Ei aduceau coroanei venituri deloc neglijabile. O bună parte erau nomazi, dar se realizează şi în Transilvania un proces de sedentarizare.

Țiganii în economia românească medievală

Țiganii erau meşteşugari, care au contribuit în mare măsură la dezvoltarea economică a societății româneşti. Unul dintre meşteşugurile preferate era fierăria. Aceasta devine în tot evul mediu o ocupație țigănească. Confecționarea uneltelor de fier, potcoave, cuie, arme, armuri, a reprezentat ocupația de căpetenie a lăieților. Alții confecționau unelte casnice mărunte, cuțite, securi, topoare, broaşte, etc. Alte meserii practicate erau sităria, pietrăria, fabricarea lingurilor sau a şeilor, dar şi ciubotele, cărămizi, în timp ce țigăncile erau slujnice, bucătărese. Ei exercitau de regulă şi meseriile sau ocupațiile degradante, precum cea de călău, hingher, gropari, etc. Îndeletnicirile agricole erau destul de rare în rândul ți- ganilor.

Un grup aparte era constituit de cei care se ocupau cu culesul aurului din aluviunile râurilor precum şi cu prelucrarea lui. Statul, mănăstirile şi particularii obțineau venituri însemnate de pe urma țiganilor robi. Astfel la 1810 statul obținea de pe urma celor 3 427 de familii de țigani 700 000 de taleri, 3000 de dramuri de aur. În Moldova statul deținea la aceiaşi dată 1 878 de familii, ce aduceau un venit de 25.000 lei.

Mod de viață, nomadism, semi-nomadism, sedentarizare

Dincolo de statutul social diferit, aflat pe cea mai joasă treaptă a condiției sociale, țiganii se deosebeau de celelalte stări şi categorii prin modul de viață cu preponderență nomad şi prin habitatul specific. Ei trăiau cu predilecție în corturi, locuință specifică popoarelor nomade. Ocupațiile specifice predispuneau la un mod de viață nomad.

Dar acest nomadism era unul limitat şi controlat într-un anume sens. El era reglementat de autoritatea publică şi supravegheat de aceasta. Nomadismul ca mod de viață şi condiția socială de robi îi predispuneau aşadar la o condiție marginală, şi la disprețul sau indiferența celorlalte categorii sociale.

Cu toate acestea se produce un proces lent de aşezare stabilă şi sedentarizare. Anumite ocupații agricole şi domestice i-au făcut pe mulți să se sedentarizeze cu timpul, ca şi măsuri luate de statul modern în Transilvania sau principate în secolul al XVIII-lea accentuează procesul

sedentarizării. În principatul Transilvaniei împărăteasa Maria Tereza dă nu mai puțin de 4 decrete ce reglementează statutul țiganilor în special sedentarizarea şi asimilarea lor, iar Iosif II un număr de regulamente dintre care *De regulatione Zingarorum şi Hauptregulatio*, care-i obligă la sedentarizare, educația copiilor, practicarea agriculturii, adoptarea unui mod de viață comun zonei de sedentarizare, eliminarea corturilor ca locuință, interzicerea limbii țigăneşti, etc. În Ungaria, Transilvania şi Banat ei sunt numiți *neo-rustici*, *neubauer*, sau *unguri noi*. Evident că un asemenea proces întâmpină o rezistență tăcută, iar rezultatele se lasă anevoie aşteptate.

Procesul de sedentarizare se desfăşoară anevoie şi în principate, dar în secolele XVIII-XIX, marea majoritate a țiganilor este de-acum sedentarizată, fapt ce face ca în momentul dezrobirii, doar grupuri reduse numeric să păstreze modul de viață sedentar.

Țiganii în secolul XIX. Dezrobirea şi emanciparea țiganilor

Secolul al XIX-lea, aduce odată cu modernizarea instituțională şi mentală a societății româneşti şi importante schimbări în statutul țiganilor. Din aproape în aproape îşi face loc în dezbaterile publice, ideea emancipării şi dezrobirii robilor țigani. Robia este condamnată ca o degradantă pentru condiția umană şi tot mai multe voci din societatea românească o condamnă vehement şi cer emanciparea țiganilor.

Dezrobirea țiganilor din principate a fost un proces desfăşurat de- a lungul a două decenii, prin măsuri legislative şi reglementări succesive. Regulamentele organice acordă interes țiganilor sub două aspecte, regimul fiscal şi sedentarizarea. Pe parcursul perioadei regulamentare dezrobirea revine o problemă la ordinea zilei. Legi succesive îmbunătățesc statutul țiganilor sau ameliorează condițiile lor de viață sau obligațiile față de stat. În primul rând se bucură de atenție țiganii proprietatea statului, care sunt asimilați celorlalți plătitori de taxe, urmează apoi țiganii mănăstireşti şi la sfârşit cei ai particularilor.

Începutul emancipării rromilor

Prima lege care eliberează o parte a țiganilor este dată în Tara Românească la 1843. În Moldova, Mihail Sturza la 31 ianuarie 1844, face să se adopte „legea pentru regularisirea țiganilor mitropoliei, a episcopieiilor şi mănăstirilor de obşte”, prin care țiganii aparținând bisericii şi aşezămintelor monastice deveneau liberi. La 14 februarie 1844, țiganii statului deveneau şi ei liberi, dobândind aceleaşi drepturi ca ceilalți locuitori ai țării. În 1847, Gheorghe Bibescu propune Adunării o lege de eliberare a țiganilor bisericilor şi mănăstirilor, ca şi a oricărui aşezământ public.

Ultima categorie de robi țigani eliberați a fost cea a țiganilor proprietate a particularilor. Cel care va împlini această măsură a fost domnitorul Barbu Ştirbei, care la 8/20 februarie 1856 votează *Legea pentru emanciparea tuturor țiganilor din Principatul Tării Româneşti*. De notat pentru proprietarii care nu doreau să-i elibereze de bună voie statul oferea o despăgubire de 10 galbeni de cap, plătiți eşalonat timp de mai mulți ani. În Moldova Grigore Alexandru Ghica făcu să se voteze deja o lege similară la 10/ 22decembrie 1855, *Legiurea pentru desființarea sclaviei*, regularea despăgubirei şi trecerea emancipaților la dare. Țiganii proprietarilor particulari erau declarați liberi, iar proprietarii urmai să încaseze o despăgubire.

Chiar înainte de votarea celor două legi unii particulari şi-au eliberat benevol robii ţigani, fără nici o despăgubire. Prin legislaţia de emancipare o populaţie de circa 250 000 de oameni şi-au dobândit calitatea juridică de om liber. O revoluţie mentală se petrecuse în societatea românească la mijlocul secolului al XIX-lea.

Limitele legilor de emancipare

Legile de emancipare a robilor ţigani au asigurat acestora un statut juridic nou, acela de oameni liberi. Dar aceste legi nu s-au preocupat decât vag de problemele sociale şi economice a acestor comunităţi şi persoane. Legile nu obligă nici statul, nici pe vechii proprietari (mănăstiri sau proprietari) să pună la dispoziţia celor emancipaţi un lot de pământ, unelte sau animale spre a le asigura mijloacele necesare unei existenţe civilizate. Interesul principal al acestor lege era sedentarizarea. Ele doreau fixarea la sate, ca fierari sau mici meşteşugari a ţiganilor eliberaţi.

Au urmat în ambele principate reglementări privind aşezarea în cadrul comunelor rurale, eliminarea „vagabondajului”, etc. Într-o oarecare măsură politică dusă faţă de ţiganii emancipaţi a fost lipsită de consecvenţă. Nici legea rurală dată de Cuza nu oferă prea mari şanse acestei populaţii. Prin această lege doar o parte a ţiganilor eliberaţi au devenit mici proprietari de pământ. A fost mai ales cazul vătraşilor, deoarece aceştia erau deja deprinşi cu munca pământului, dar şi a altor categorii de ţigani. Timp de câteva decenii, după emancipare, în ciuda reuşitei parţiale a sedentarizării, ţiganii dezrobiţi au constituit o problemă pentru autorităţi, pentru organele de poliţie şi pentru populaţie, datorită vaga- bondajului, furturilor şi crimelor comise. Printr-un proces de durată, 10-20 de ani se ajunge ca fiecare localitate din România să aibă în componenţa sa şi câteva familii de ţigani. Ei aveau însă o poziţie marginală, şi uneori formau o stradă sau chiar un cartier distinct.

Evoluţia situaţiei rromilor în a doua jumătate a se-colului al XIX-lea

În Transilvania şi Ungaria, cea ai mare parte a ţiganilor s-a sedentarizat în secolul XIX. Ei s-au aşezat la sate şi oraşe, coabitând cu românii, maghiarii, saşii şi secuii. Autorităţile habsburgice au urmărit cu multă asiduitate această politică de sedentarizare şi de trecere la un mod de viaţă civilizat. Autorităţile din epoca dualismului au luat un şir important de măsuri administrative şi poliţieneşti precum combaterea vagabondajului, îngrădirea circulaţiei şatrelor ţigăneşti, interzicerea cerşitului, etc.

Dar legile de emancipare de la mijlocul secolului al XIX-lea au fost la originea unei noi mari mişcări de populaţie. Istoricii vorbesc de a doua mare migraţie a ţiganilor. Imediat după eliberare o mare parte de ţigani a intrat într- o mişcare de migraţie care depăşea pendulările unei vieţi noma-de. În a doua jumătate a secolului XIX şi în primele decenii din secolul XX grupuri succesive de ţigani migrează spre Europa centrală şi de vest. Noii veniţi se deosebeau de cei care se aşezaseră deja în evul mediu. Ei se numesc Rom, iar dialectele vorbite au o componentă lingvistică din-spre limba română. Această a doua migraţie i-au condus spre ţigani în-spre toate ţările Europei, în cele două Americi, Australia, Africa de sud. Migraţia s-a desfăşurat în etape, grupurile de ţigani urmând trasee diferite. Cei mai activi au fost căldăraşii care au ajuns în

Europa vestică în căruțe primitive. Ei veneau din România, Polonia, Ungaria, Rusia, răspândindu-se peste tot.

Țiganii în istoria românească a secolului XX (inte- grare şi asimilare, emancipare şi conştiință de sine)

România modernă realizată după primul război mondial cuprindea între granițele sale o importantă populație țigănească. Recensământul din 1930 identifică un număr de 262 501 persoane care s-au declarat de neam țigănesc, reprezentând 1, 5% din populația totală. 84,5% trăiau în mediul rural, 15,5% în mediul urban. Dar ei erau răspândiți inegal pe suprafața țării. Un important număr de țigani trăia în Transilvania, Muntenia, Moldova. În județe precum Ilfov, Mureş, Dolj, Cluj, Târnava mică, Prahova, Ialomița.

Dar cu siguranță numărul țiganilor era cu mult mai mare. Oricum, în România interbelică ei reprezentau a şasea etnie a țării după români, unguri, germani, evrei, ucrainieni şi ruşi. În perioada interbelică populația țigănească suferă un proces de transformări importante. Unele grupuri îşi conservă ocupațiile tradiționale. Astfel fierăria trece apanajul țiganilor prin excelență, la fel fabricarea cărămizilor ca şi lăutăria. În paralel are loc şi un proces complex de asimilare lingvistică şi culturală, mai ales după marea reformă agrară şi după marile prefaceri din România interbelică. O bună parte a celor sedentarizați se românizează, în comunitățile rurale, rămânând „țigani” doar cei aşezați recent în comunitate. Evoluția spre modernizare este atestată şi de apariția unei conştiințe de sine şi a unor organizații şi asociații ale țiganilor. Apare acum în cadrul comunităților de țigani o elită de tip nou, o elită alfabetizată şi emancipată cultural şi social, intelectuali, artişti, comercianți, etc.

În deceniile trei şi patru țiganii organizează primele asociații socio-profesionale. Lăutarii organizează la Bucureşti societatea „Junimea Muzicală”, unul dintre fruntaşi fiind cunoscutul Grigoraş Dinicu. La Calbor în județul Făgăraş, țăranul Lazăr Naftanailă înființează în 1926 societatea „Înfrățirea Neorustică”. În 1934-1935 a scos un ziar numit „Neamul Țigănesc”. Țiganii din Sercaia aveau o societate similară iar la Făgăraş țiganii aveau o societate de înmormântare.

Se naşte repede ideea organizării unei societăți cu caracter etnic. Promotorul ei este arhimandritul Calinic I. Popp- Şerboianu. De origine țigănească, licențiat în teologie autorul unor cărți despre țigani, Calinic Popp- Şerboianu organizează la 1933 la Bucureşti Asociația Generală a Țiganilor din România. Asociația avea un program cultural şi social care urmărea alfabetizarea, un muzeu „național” țigănesc, cărți privind istoria țiganilor, culegeri de cântece şi dansuri țigăneşti, ateliere, construirea de case salubre şi condiții de trai civilizate, sedentarizarea țiganilor nomazi, organizarea pe bresle a meşteşugarilor, etc. La rându-i G.A. Lăzăreanu-Lăzurică scriitor şi gazetar a pus bazele Uniunii Generale a Romilor din România. Şi aceasta îşi propunea drept scop „emanciparea şi redeşteptarea neamului rom”. Realizarea unei conştiințe de sine pozitive, emanciparea economică şi socială. UGRR a editat ziare precum „O Rom”, la Craiova şi „Glasul Romilor” la Bucureşti. Au existat şi organizații regionale a țiganilor ca cele din Oltenia. Oricum putem constata o trezire la o conştiință de sine dezvoltată a unor categorii însemnate din cadrul țiganilor.

„Problema ţiganilor” şi deportarea în Transnistria în timpul regimului Antonescu (1942-1944)

Se poate constata că naţionalismul românesc din deceniile interbelice nu a avut deloc accente antiţigăneşti. Teoriile naţionaliste şi exclusiviste nu s-au referit deloc la ţigani. Poate părea paradoxal dar legionarii nu au dezvoltat un discurs antiţigănesc. Nici legislaţia de „românizare” a guvernului Goga - Cuza şi apoi dictatura regală nu i-a vizat deloc pe ţigani. Se poate spune că în România până în 1940 nu a existat o „problemă ţigănească” aşa cum a existat o „problemă evreiască”.

Dar odată cu preocupările de biopolitică, eugenie şi cu dezvoltarea unor orientări rasiste în mediile savante apar şi reflexele unei „probleme ţigăneşti”. Treptat se introduc în dezbaterile „ştiinţifice” teorii rasiste şi concepte precum puritate etnică, etnii inferioare, etc. Ţiganii şi evreii ajung să fie considerate „minorităţi balast” sau minorităţi de origine extraeuropeană. Este începutul unei teorii rasiste, care-i are ca obiect, printre alţii şi pe ţigani. Se semnalează „pericolul” ţigănesc, ca ar consta în numărul exagerat de mare de ţigani (se estimau a fi circa 600.000 de ţigani – evident exagerat), şi se semnala o natalitate mai ridicată decât a românilor. Pericolul ar fi constat în asimilarea ţiganilor care ar fi condus la „înstrăinarea şi pauperizarea însuşirilor noastre etnice”. Se propunea izolarea lor în lagăre de muncă forţată şi chiar sterilizarea spre a diminua masiv numărul lor. Rămase o vreme la nivelul dezbaterilor, aceste idei au fost preluate de politicieni odată cu instalarea regimului Antonescu.

Politica faţă de ţigani a fost creaţia lui Ion Antonescu. O primă măsură a fost scoaterea din Bucureşti a tuturor ţiganilor, iar deportarea lor în Transnistria i-a aparţinut de asemenea. Cea mai importantă măsură împotriva ţiganilor a fost deportarea lor în Transnistria. Ea se desfăşoară în vara şi începutul toamnei anului 1942. Măsura are ca suport probleme de ordin social precum eradicarea infracţionalităţii, vagabondajului, cerşetoriei, prostituţiei. Ea a privit circa 25 000 de ţigani, cei mai mulţi nomazi şi o parte dintre cei sedentari. În viziunea autorităţilor era vorba de ţiganii „periculoşi”, ţiganii problemă, de cei indezirabili. Trierea era făcută în funcţie de modul de viaţă nomad şi de condamnările suferite pentru diverse delicte. Aceste categorii de ţigani au fost recenzate şi s-a început deportarea celor nomazi.

Într-o primă fază au fost deportate în Transnistria 11.441 de persoane din care 2.352 bărbaţi, 2.375 femei şi 6.714 copii. În septembrie 1942 a urmat un al doilea val de deportări, a-cum numărul celor deportaţi fiind de 13.176 ţigani, care făceau parte din categoria celor sedentari. Deportarea s-a făcut cu trenul, şi s-a răspândit zvonul că la destinaţie urmau să fie împroprietăriţi cu pământ. Pe parcursul deportării s-au comis tot felul de abuzuri, au fost deportaţi familiile unor ţigani mobilizaţi pe front, au fost ridicaţi apoi ţărani cu avere şi gospodării, sau din Dobrogea au fost deportaţi ţărani români şi turci. Au fost deportaţi un total de 25 000 de ţigani, la gurile Bugului, în judeţele Golta, Oceajov, Balta şi Berezovka. Aici ţiganii au fost instalaţi în casele unor locuitori ucrainieni evacuaţi sau în bordeie de pământ. Printre problemele care cauzează grave dificultăţi se numără condiţiile de viaţă şi igienă, alimentaţia deficitară, ceea ce a provocat moartea un număr important dintre ei. Foametea şi frigul ca şi lipsurile de tot felul au contribuit la o

rată ridicată a mortalităţii printre cei deportaţi. Istoricii estimează că aproape jumătate din cei deportaţi au căzut victime acestor condiţii dure de domiciliu forţat din zonele de deportare. Colonizarea ţiganilor în Transnistria a reprezentat o mare tragedie şi în acelaşi timp un eşec răsunător al administraţiei civile româneşti din această regiune. Supravieţuitorii, în cea mai mare parte s-au retras în 1944 odată cu armata română şi cu autorităţile civile, o minoritate a rămas sau s-a răspândit în Uniunea Sovietică.

Ţiganii şi experienţa comunistă

După instalarea comunismului în România, situaţia ţiganilor intră într-un fel de anonimat. Comunismul nu s-a ocupat explicit de ţigani. În anii 1960 când pentru alte minorităţi s-au instituit forme de reprezentare, (consilii naţionale ale maghiarilor, germanilor,) pentru ţigani nu a apărut o asemenea instituţie. Nu-i mai puţin adevărat că la începuturile regimului comunist un important număr de ţigani au fost încadraţi în aparatul de partid, în poliţie, armată şi chiar organele de securitate. A fost o componentă nu etnică ci socială a comuniştilor de a încadra şi promova categoriile sărace ale populaţiei în aparatul de partid şi de stat.

Pe parcursul epocii comuniste, ţiganii suferă importante procese sociale şi demografice. În anii ’60, se iau măsuri de sedentarizare a ţiganilor nomazi. Au fost desfiinţate vechile cartiere ţigăneşti insalubre şi mizere şi o bună parte a ţiganilor, a fost mutată în blocuri, dislocându-se comunităţile ţigăneşti tradiţionale. Ei devin o minoritate, trăind însă dispersaţi printre ceilalţi locuitori. Apoi, transformările economice petrecute în România postbelică au dizlocat meseriile tradiţionale şi ocupaţiile specifice ale ţiganilor. Unii dintre ei s-au adaptat la exigenţele modului de viaţă modern, lucrând în industria grea, construcţii, la salubrizare, sau ca muncitori agricoli în CAP- urile nou înfiinţate. O bună parte au rămas totuşi în condiţia de marginali, economic şi social, exercitând munci sezoniere, necalificate, prost plătite. În anul 1977 Comitetul Central al PCR analizează şi propune măsuri privind politica faţă de ţigani, dar acestea sunt relativ puţin cunoscute, deoarece n-au fost făcute publice.
Numărul ţiganilor cunoaşte o creştere importantă în anii de după război, deşi cifrele trebuiesc luate cu precauţie, de la circa 300.000 în perioada interbelică, la 540.000 în 1983, la o populaţie de minim 819.446 şi maxim 1.010.646 persoane la 1992, reprezentând între 3,6% şi 4,6% din totalul populaţiei României.

Spre o identitate romă modernă. Rromii din România azi

După revoluţia din 1989 a început o nouă etapă şi în viaţa ţiganilor (romilor) din România. Aceştia au devenit astfel vizibili şi existenţa lor recunoscută ca atare în paralel cu identificare marilor probleme, economice, sociale, identitare, cu care se confruntă populaţia acestei etnii.

Studiile realizate în ultimii ani atestă o gravă situaţie a ţiganilor. Din punct de vedere socio-profesional, populaţia de romi care nu deţine nici o profesie este extrem de mare, circa 78%. Doar 16% din populaţia romă are calificare într-o profesie modernă. Lipsa de ocupaţie şi şomajul este foarte ridicat în rândul romilor, iar cu privire la standardele de viaţă a romilor faţă de români, diferenţele sunt enorme. Puţine familii de romi

au venituri regulate, cele mai multe au doar venituri ocazionale. Nivelul de trai, locuința, îmbrăcămintea, alte bunuri demonstrează un nivel de trai mult mai scăzut decât media populației majoritare. Şcolarizarea tinerilor rromi este una deosebit de precară, 27,3% sunt analfabeți, 3,9% au studii liceale şi doar 0,7% studii universitare şi post-liceale.

În rândul populației rome se manifestă grave carențe în domeniul sănătății. Romii au cea mai scăzută durată medie a vieții, şi un procent de mortalitate infantilă de 63,1 la mie. Infracționalitatea este de asemenea foarte ridicată în cadrul romilor.

Problemele comunităților rrome

Ultimii ani evidențiază şi fenomene economico-politice şi sociale noi în ce-i priveşte pe romi. Un număr important şi-au reluat vechile meserii sau s-au lansat în afaceri, ca mici întreprinzători, afaceri familiale, etc. Au apărut în ultimii ani o categorie a romilor bogați, prin afaceri legale sau ilicite, care-şi etalează ostentativ averea şi bunăstare (spre exemplu fenomenul „palatelor țigăneşti”). Dar există un contrast flagrant între reuşita unei minorități şi statutul economic pauper a marii mase o romilor.

Din punct de vedere al identității şi al constituirii unei conştiințe de sine puternice, fenomenele petrecute în cadrul etniei romilor după 1989 sunt deosebit de relevante. Sub numele generic de „romi” sau „țigani” (al doilea având pentru unii dintre ei puternice conotații peiorative, există o diversitate de grupuri, numite neamuri, în număr de câteva zeci. Căldărari, rudari, ursari, țigani de mătase, cocalari, gabori etc., fiecare cu particularitățile sale lingvistice, profesionale, mod de viață specific. Se constată un proces de dezenclavizare şi de omogenizare relativă în cadrul acestor neamuri, deşi continuă să persiste prejudecăți multiple. După expresia lingvistică avem romani, români, maghiari, turci, iar după confesiune unii sunt ortodocşi, catolici, reformați, neoprotestanți, musulmani.

Cu privire la numărul real al romilor din România de astăzi datele avansate sunt diverse şi greu de verificat. Recensământul din 1992 dă cifra de 401.087 romi, anumiți cercetători ai fenomenului dau pentru aceiaşi dată circa 1 milion, iar cercetări sociologice avansează cifre cuprinse între 1.180.000 şi 1.500.000 de romi. Unii lideri ai romilor avansează chiar cifre de 2-3 milioane de romi în timp ce organizațiile internaționale operează curent cu cifra de 2.500.000 de romi pentru România.

Definirea unei identități țigăneşti este deosebit de dificilă, deoarece spre deosebire de alte minorități, în cazul romilor limba nu este neapărat un element esențial. Mai degrabă, originea şi modul de viață este cel care conferă identitate etnică.

După revoluția din 1989 în condițiile democratizării regimului politic se manifestă tendința coagulării unor structuri politice, care să reprezinte în viața publică nevoile specifice ele acestei etnii. Unul din câştigurile realizate în România contemporană este recunoaşterea prin lege a statutului de minoritate națională de către statul român şi tratarea lor nediscriminatorie alături de celelalte minorități ale statului. Ca atare romii din România sunt într-un proces de transformare într-o minoritate națională modernă. Prin constituția României romii sunt reprezentați de

drept în parlament, iar în cadrul Departamentului pentru protecția minorităților naționale din cadrul guvernului român şi a Oficiului pentru Romi există o preocupate expresă. Dar în paralel cu această evoluție modernă datorat preocupărilor unor intelectuali din rândul romilor, asistăm şi la revigorarea formelor de organizare tradițională a acestei populații. Anumiți lideri regionali se proclamă uneori cu uşurință, regi, împărați sau voievozi ai țiganilor din România.

Cu siguranță că procesul de agregare a unei noi identități rome este la început, şi este de bănuit că anumiți factori vor conduce în timp la o nouă formulă identitară pentru populația romă. Dar nu-i mai puțin adevărat că rămâne deschisă şi cealaltă opțiune, spre integrare şi asimilare. Aceşti factori fac ca în momentul prezent, viitorul acestei populații să rămână deschis spre opțiuni multiple.

Test de autoevaluare 3.1.

3.1.1. Enumerați trei momente de solidaritate româno-poloneză. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

3.1.2. Enumerați principalele teorii privind originea țiganilor din România. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

3.1.3. Enumerați principalele momente ale emancipării robilor rromi şi posibilele cauze ale acesteia. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

Răspunsul poate fi consultat la pagina 73.

3.4. Tătarii şi turcii

3.4.1.Tătarii

Numărul estimat al tătarilor din România este de 24.649, ceea ce reprezintă 0,11% din populația țării. Aceştia trăiesc în județele Constanța, Tulcea şi în municipiul Bucureşti.

Figura 3.1. Cartierul tătăresc din Constanța în perioada interbelică

Originea istorică

Tătarii sau mongolii sunt originari din Asia central-estică şi sunt înrudiți cu turcii. În contextul marilor campanii de cucerire din timpul lui Ginghis han, nepotul său Batu, obține o mare victorie împotriva ruşilor în anul 1223, ceea ce va deschide drumul cuceririi litoralului nordic al Mării Negre. Hanatul întemeiat de el, Hoarda de Aur, îşi va extinde autoritatea şi asupra Dobrogei.

Una din primele mențiuni ale prezenței tătare în Dobrogea o găsim într-un document din timpul sultanului otoman Mahomed II şi se referă la epoca lui Genghis (m. 1229), când şefului tătar Ebruzata i-a fost dăruit un domeniu în zonă. De numele lui Berke, urmaşul lui Batu, sunt legate două evenimente importante: colonizarea în Dobrogea a câtorva mii de turci selgiucizi între 1262 - 1263, ceea ce arată că prezența tătară nu era numeroasă, şi islamizarea Hoardei de Aur la confesiunea sunnită. Consolidarea prezenței tătare în nordul Dobrogei, în apropierea centrului crimeean al stăpânirii tătare, este o realitate la sfârşitul secolului XIII sau începutul secolului XIV. Din această perioadă datează un tezaur numismatic cu peste 23 000 de monede de argint emise de trei hani, descoperit în 1962 lângă Mihai Kogălniceanu (Tulcea).

Este perioada când cronicile musulmane înregistrează aşezarea urmaşilor vestitului prinț Nogai într-o zonă cu centrul la Isaccea. Celebrul călător musulman Ibn Batuta, care a trecut prin Dobrogea pe la 1330-1331, completează în mod sugestiv imaginea de ansamblu a aşezării şi a prezenței tătarilor în Dobrogea secolelor XIII-XIV: "oraşul Baba Saltîk este cel din urmă pe care-l stăpânesc tătarii. Intre el şi începutul Împărăției greceşti (bizantine) sunt 18 zile de mers într-un pustiu lipsit în întregime de oameni". La mijlocul secolului XIV sub presiunea poloneză, maghiară, munteană şi moldoveană, Hoarda de Aur pierde controlul asupra Dobrogei. De situație vor profita însă otomanii, care vor cuceri

regiunea la sfârşitul secolu-lui XIV-lea. Din acest moment, pentru cinci secole Dobrogea va deveni un teritoriu în care se vor împleti destinele celor două populații înrudite. După ce Hanatul Crimeii, un rest al Hoardei de Aur, a fost anexat de Rusia în 1783, mulți tătari au migrat în valuri succesive în Imperiul Otoman. Aici, în Dobrogea, ei au conferit o nouă dimensiune civilizației de stepă care le era specifică.

Figura 3.2. Cartierul tătăresc din Constanța

Tătarii în cadrul statului român

O primă evaluare a numărului tătarilor din Dobrogea imediat după războiul de independență a fost făcută de Ubicini. Rezultatul său, din anul 1879, este imprecis deoarece tătarii erau incluşi împreună cu turcii în grupa musulmanilor. Oricum, în acel moment existau în Dobrogea românească 134.000 de musulmani. Prima evaluare precisă a numărului tătarilor dobrogeni datează din 1911, când sunt înregistrați 25.086, respectiv 7,3% din populația provinciei. După unirea Dobrogei cu România în 1878, a început o nouă epocă pentru tătari, creându-se instituții de instrucție publică, de cultură națională şi de cult islamic. Între acestea, Seminarul Musulman a funcționat inițial la Babadag şi a fost transferat, în 1901, la Medgidia. De asemenea, Revista "Emel" ("Idealul") a însemnat, pentru perioada interbelică, o veritabilă şcoala renascentistă, răspândind în rândul tătarilor ideile generoase ale marelui umanist tătar crimeean Ismail Gasprinski şi ale poetului național Tatar Mehmet Niyazi.

Tătarii dobrogeni au creat o cultură proprie inspirată din istorie şi tradiții. Între altele, sărbătorile naționale - "Nawrez" şi "Kidirlez", precum şi cele religioase - "Kurban Bayrami" şi "Ramazan Bayrami", cu largă răspândire în lumea turco-tătara, se aflǎ printre temele de primă însemnătate. Legătura de suflet cu patria de obârşie - Crimeea -, nu a încetat, în anii celui de-al doilea război mondial mulți tătari crimeeni refugiindu-se în România. Represaliile staliniste împotriva tătarilor din Crimeea au avut impact şi asupra tătarilor dobrogeni, unii devenind victime ale regimului comunist. Pe de alta parte, cu timpul, unii dintre tătarii dobrogeni, puțini la număr este drept, se vor muta în alte zone de pe teritoriul României (Bucureşti, Braşov).

Situația tătarilor din România după 1990

În prezent, în România, conform datelor oficiale ale ultimului recensământ, trăiesc 24.469 de tătari, însa organizațiile acestora estimează un număr aproape dublu, de circa 55.000 de persoane.

Evoluții politice recente

Imediat după Revoluția din decembrie 1989, ia ființă Uniunea Democratică Turcă Musulmană din România, care se dorea "organizație etno-confesională a populației turco-tătare din România". Dar la scurt timp, UDTMR se divizează în Uniunea Democratică Turcă din România şi Uniunea Democrată a Tătarilor Turco- Musulmani din România. În 1995 apare şi Federația Turcă şi Tătară. UDTTMR este o organizație etno-confesională care şi- a propus să militeze pentru "propăşirea neamului tătăresc prin renaşterea spiritualității specifice" reluând legăturile cu tătarii din Crimeea şi din alte țări. UDTTMR dispune de 22 filiale, în cele mai importante localități cu populație tătărească: Constanța, Medgidia, Mangalia, Valu lui Traian, Bucureşti, Techirghiol, Basarabi, Ovidiu, Braşov, Tulcea şi altele.

S-a organizat o rețea de grupe de elevi care urmează cursuri de limba turcă şi de religie islamică. Recent, a fost inițiat un program de pregătire a cadrelor didactice care vor preda cursuri de limba tătara. În ultimii ani, comisia pentru învățământ a Uniunii s-a preocupat de elaborarea unei strategii vizând impulsionarea culturii şi tradițiilor etniei tătare. Un loc important în activitatea Uniunii îl ocupă organizarea de simpozioane consacrate unor personalități tătare. În 2001 au fost organizate manifestări consacrate lui Hamdi Giraybay, Ismail Gasprinski, centenarului Seminarului Musulman din Medgidia, precum şi comemorării a "70 de ani de la moartea poetului național Tatar Mehmet Niyazi".

Acțiuni culturale

Uniunea Tătară editează cărți ale autorilor clasici şi contemporani, precum şi două periodice lunare: "Karadeniz" ("Marea Neagra") şi "Cas" (Tânărul"). În dorința de a se continua tradiția folclorului tătar au luat ființă ansambluri artistice la Valu lui Traian, Constanța, Medgidia, Mangalia, Mihail Kogălniceanu, iar "Festivalul Portului, Dansului şi Cântecului Turco-Tătar" a ajuns la ediția a VII- a. În activitatea UDTTMR un rol important îl joacă dr. Yusuf Timurlenk, cadru didactic la Universitatea Ovidius din Constanța şi fost deputat, şi Sali Negeat, preşedinte al Uniunii şi deputat. Filialele locale ale UDTTMR s-au implicat în construirea unor geamii în Constanța şi Eforie Nord în anii '90.

Din punct de vedere religios, credincioşii tătari se află sub oblăduirea Muftiului Osman Negeal. În 1998, pentru serviciul religios musulman existau 80 de lăcaşuri sfinte, între care o moschee. În 1995, în urma unui protocol între statul român şi cel turc, seminarul musulman din Medgidia se transformă în Liceul Teologic Musulman "Kemal Ataturk", sponsorizat de guvernul de la Ankara. În domeniul lingvistic, un reper important l-a constituit apariția în 1996 a "Dicționarului tătar - turc - român" cu 10 500 cuvinte, realizat de Kerim Altay. De asemenea, limba tătarilor a fost subiectul unei teme de licență la Facultatea de Litere Constanța, susținuta de Omer Ozgean.

3.4.2.Turcii

Numărul estimat al turcilor din România este de 29. 080, ceea ce reprezintă 0,13% din populația țării. Aceştia trăiesc în județul Constanța (majoritatea), dar şi în Tulcea, Bucureşti, Călăraşi, Brăila.

Figura 3.3. Moscheea din Constanța la începutul secolului XX

Repere istorice

Prima consemnare documentară a prezenței stabile a unor etnici turci pe actualul teritoriu al României este din anul 1264 când, în urma luptelor interne de tip feudal din Imperiul Anatolian selgiucid, un grup de 12 mii de ostaşi conduşi de împăratul Izeyddin Keykavuz s-a aşezat în Dobrogea. Aceştia erau trimişi de împăratul bizantin Mihail Paleologul pentru a apăra Imperiul Bizantin de invaziile străine. Aşezarea dobrogeană a fost numită de turcii preotomani Babadag, ceea ce înseamnă "Tatăl munților". Mulți ani, localitatea a fost o garnizoană militară dar şi un centru cultural. Un nou val de etnici turci soseşte după cucerirea oraşului Varna în 1484, dar şi în anii următori, odată cu sporirea relațiilor economice dintre România şi Imperiul Otoman.

Cea mai impresionantă figură din zona Dobrogei a fost liderul spiritual Sari Saltuk Dede care a avut o atât de mare influență asupra etnicilor turci încât la 1641 când Petru Bogdan Bagsik vizitează Babadagul, menționează că în acest oraş turcii cinstesc în mod deosebit mormântul acestuia care este înconjurat de candele, iar creştinii ajung chiar să îl confunde cu Sfântul Nicolae. Deoarece în secolul al XVII-lea mai toate satele, târgurile şi oraşele din Dobrogea aveau nume turceşti se poate spune că turcii ajunseseră să fie într-un număr foarte mare în Dobrogea. Pe de altă parte, educația şi instrucția aveau mai mult un caracter religios, şcolile găsindu-se pe lângă lăcaşurile de cult (geamii). Dacă în anul 1900 în Dobrogea se aflau 238 de geamii, astăzi în toata România se găsesc doar 72, dintre care 7 au nevoie de restaurare, fapt pentru care sunt închise, iar 3 sunt în construcție.

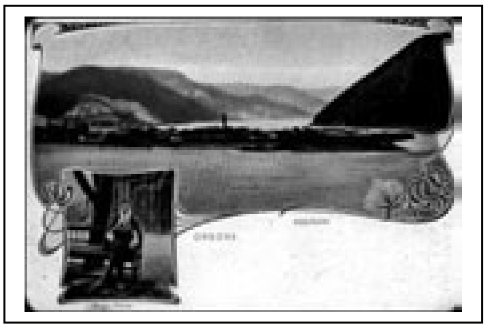
De-a lungul timpului, pe lângă şcolile primare, apar şi şcoli speciale, care pregătesc dascăli şi hogi la Babadag. Astfel, la 9 noiembrie 1891 se înființează la Medgidia un nou centru de pregătire a dascălilor şi hogilor. În perioada interbelică se poate vorbi şi despre o dezvoltare a intelectualității turceşti. Apar reviste şi ziare, la început numai în limba turcă osmană, apoi bilingve. Dacă până în 1923 elevii purtau uniforme caracteristice perioadei otomane, odată cu instaurarea Republicii Turce şi

sub influenţa reformei kemaliste, uniformele capătă o alură europeană. Totodată, alături de limba turcă cu caractere latine se introduce şi limba română. Trebuie menţionată şi existenţa vakifurilor, a fundaţiilor care au contribuit foarte mult la dezvoltarea şi păstrarea identităţii culturale şi spirituale a minorităţii turce din România. Perioada 1945-1990 a fost o perioadă în care intelectualitatea turcă a migrat în Turcia, iar şcoala în limba turcă a funcţionat până în 1954 după care s-a suspendat.

Turcii din România după 1990

După anul 1990, turcii s-au organizat formând Uniunea Democrată Turcă din România (UDTR), al cărei principal obiectiv este să revigoreze şi să transmită valorile culturale şi tradiţionale ale etnicilor turci. UDTR - filiala Galaţi a organizat un festival interetnic euroregional "Dunărea de jos" şi coordonează activitatea editurii Elvan. UDTR editează ziarul Hakses şi numai în anul 2000 a publicat patru volume. Conform recensământului din (1992), numărul estimat al turcilor din România este de 29. 080, adică 0,13% din populaţia României. Dintre aceştia 24.295 trăiesc în judeţul Constanţa, 3 390 în Tulcea şi restul în Bucureşti, Călăraşi şi Brăila.

Figura 3.4. , Figura3.5. Imagini ale unei comunităţi dispărute – comunitatea turcă din Ada-Kaleh

3.5. Sârbii

Numărul estimat al sârbilor din România este de 31. 855 (dintre care 2.775 caraşoveni), ceea ce reprezintă 0,14% din populaţia ţării. Dintre aceştia cei mai mulţi trăiesc în judeţele Timiş, Caraş-Severin, Arad, Mehedinţi, Bucureşti, Dâmboviţa, Hunedoara.

Scurt istoric al prezenţei sârbilor în România

Slavii, strămoşii sârbilor, încep să se stabilească pe actualul teritoriu al României în Evul Mediu timpuriu. Sârbii de la nord de Sava şi Dunăre, ca şi cei care au trecut în Peninsula Balcanică în secolul al VII-lea, se creştinează în a doua jumătate a secolului al IX-lea. În crearea unităţii spirituale a poporului sârb din nordul şi din sudul râurilor Sava şi Dunăre, un rol deosebit l-a avut activitatea arhiepiscopului Sava Nemanici, în urma proclamării bisericii ortodoxe autocefale sârbe în anul 1219. Atunci, cu acordul curţii ungare, s-a realizat dominaţia asupra populaţiei sârbe din Câmpia Panonică.

Aceasta s-a reflectat, printre altele, şi în zidirea primelor mănăstiri ortodoxe sârbe în defileul Banatului, în Baziaş şi Zlatiţa. Migraţiile sârbilor în ţinuturile României de astăzi au avut loc după tragedia poporului sârb de la Câmpia Mierlei, din anul 1389, şi după prăbuşirea

regatului medieval sârb (Despoția), în 1459. Răspunzând invitației regelui maghiar de a forma un zid de apărare împotriva pătrunderii otomanilor, nobilimea şi poporul sârb au trecut pe teritoriul Ungariei, stabilindu-se acolo în masă (peste 200 de mii de persoane, conform izvoarelor documentare maghiare). Multe familii aristocratice sârbe au primit mari posesiuni pe teritoriul României de astăzi.

Secolele XIV-XVI

Începând cu cea de a doua jumătate a secolului al XIV-lea până la începutul secolului al XVI-lea, pe teritoriile Tarii Româneşti şi Moldovei sosesc numeroşi oameni de cultură sârbi. Printre ei s-au remarcat Nicodim Grcici, întemeietorul primelor mănăstiri româneşti, Macarie, întemeietorul primei tipografii, mitropolitul Maxim Brancovici, ctitorul mitropoliei româneşti.

În timpul prăbuşirii Regatului Ungar, în urma bătăliei de la Mohaci din anul 1526, sârbii din regiunea Lipovei au pornit o mişcare de eliberare sub conducerea țarului Iovan Nenada, care a înființat primul stat sârb în regiunea panonică. Migrațiile sârbilor continuă în Banat şi Crişana şi după cuceririle otomane, astfel încât sârbii ajung să constituie majoritatea locuitorilor de aici. Contemporanii numesc aceasta regiune Raşca. Patriarhia de la Peci, refăcută în anul 1557, a fost centrul spiritual al populației sârbe din Peninsula Balcanică şi din Câmpia Panonică. Multe eparhii sârbeşti de pe teritoriul României de astăzi se aflau pe atunci în componența mitropoliei de la Belgrad. Împotrivindu-se robiei otomane, poporul sârb s-a răsculat în numeroase rânduri. Cea mai cunoscută răscoală a fost cea din 1594, condusă de episcopul Teodor Tivodarevici, care însă a fost înăbuşită în sânge. Fugind de răzbunarea turcilor, sârbii trec în Ardeal, unde încă în prima jumătate a secolului al XV-lea trăia o numeroasă populație sârbă.

Secolul XVIII

După războiul austro-turc (1683- 699) granița dintre cele două imperii a fost deplasată pe Tisa şi Mureş, Banatul rămânând în cadrul imperiului Otoman, iar Crişana aparținând Austriei. În această regiune, în 1701, a fost formată granița Mureşului, care a devenit o parte a zonei de apărare din frontiera militară. În timpul răscoalei lui Rakoczy (1703-1701) sârbii au suferit aici cele mai mari pierderi demografice din istoria lor.

Odată cu eliberarea Banatului de sub dominația turcilor, în anul 1718, toate popoarele ortodoxe (sârb, român, aromân, grec), au intrat în componența mitropoliei din Karlovit bucurându- se de privilegiile obținute de sârbi în urma marii migrații. Românii şi sârbii au avut o biserică comună până în anul 1864.

Desființarea graniței Mureşului a dus la noi migrații ale sârbilor, de data aceasta în Rusia. O parte a populației s-a îndreptat spre Dunăre, unde a fost creată noua graniță militară, în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În deceniul şapte al sec. al XVIII-lea prin demersurile lui Teodor Jankovici Marievski, în regiunea Timiş-Banat a fost efectuată o reformă în şcolile elementare sârbeşti şi româneşti în spiritul pedagogiei europene din perioada raționalismului. În zona Banatului trăia o nobilime sârbă înstărită şi o burghezie puternică şi bine organizată. Datorită puterii lor economice, acestea au exercitat o influență covârşitoare

asupra întregii strategii politice a poporului sârb din monarhia habsburgică. Acest fapt s-a evidențiat mai ales în anul 1790, la adunarea de la Timişoara, unde a fost trasat programul național sârb pe termen lung privind revendicările pe plan politic, religios, de învățământ şi cultural.

Secolul XIX

Sârbii din Banat şi Crişana au avut un rol deosebit în formarea şi activitatea celei mai mari instituții naționale, Matita Srpska. De aici au provenit cei mai cunoscuți fondatori, în primul rând Sava Tekelia, preşedintele pe viață şi întemeietorul Tekelianum- ului, apoi Iovan Nako, Iovan Palik - Ucevni şi Pavle Iovanovici. În anul 1827, Dimitrie Tirol a editat "Almanahul bănățean", iar în 1828 a înființat Societatea de amatori a literaturii sârbe. Cea de a doua jumătate a secolului XVIII precum şi secolul al XIX-lea, au marcat o ascensiune a culturii sârbe, mai ales în ținuturile României de astăzi, unde s-au manifestat pictorii Stefan Tenetki, Arsa Teodorovici, Constantin Danil, Nikola Aleksici, marele istoric Iovan Raici, naturalistul Pavle Kenghelaț şi prima scriitoare Eustachia Arsici. În Țara Românească şi Moldova pot fi amintiți Dositei Obradovici, Vuk Karagici, Ioakim Vuici.

Un rol important în revoluția de la 1848 l-au avut şi sârbii de pe actualul teritoriu al României, care au luptat pentru eliberare națională împreună cu conaționalii lor, voluntari din Serbia. În timpul existenței Voivodatului Serbiei şi a Banatului de Timiş (1849-1860), sediul administrativ se afla la Timişoara. După încheierea acordului austro-ungar şi formarea Austro- Ungariei dualiste, în anul 1867, se cristalizează programul Partidului național liber-cugetător sârb. Pe baza lui a fost inițiată colaborarea cu Partidul național român, îndeosebi în regiunea Banat şi Crişana, unde sârbii şi românii trăiau împreună. Sârbii din România au participat activ şi la marile adunări de însemnătate deosebită pentru istoria sârbească, cum a fost adunarea de ziua Bunei vestiri (1861), formarea Tineretului unit sârb (1866), formarea partidelor Radical şi Liberal (1887). În afară de aceasta, sârbii din teritoriile României de astăzi s-au încadrat în mişcarea muncitorească organizată la sfârşitul anilor 1860, apoi în urma fondării Partidului social-democrat al Ungariei din 1890, au acționat în cadrul comitetului sârb de agitație.

Secolul XX

Aducându-şi contribuția la eliberarea țărilor slavilor sudici (iugoslave), în componența armatei sârbeşti, în primul război mondial, sârbii din ținuturile României de azi şi-au desemnat proprii delegații care au participat la Marea adunare populară, ce la 25 noiembrie 1918 a proclamat, la NoviSad, alipirea regiunii Banat, Bacica şi Baranie la Regatul Serbiei. Toate aceste teritorii au intrat în componenta Regatului sârbilor, croaților şi slovenilor constituit la 1 decembrie 1918. Delimitarea teritorială dintre Regatul sârbilor, croaților şi slovenilor şi Regatul României s-a făcut în baza hotărârii Conferinței de pace de la Paris din august 1919, când cea mai mare parte din Banat a revenit României. Pe teritoriul României trăiau atunci în jur de 50.000 de sârbi, în peste şaizeci de localități. Prin acordurile internaționale încheiate între cele două războaie mondiale a fost reglementată situația minorităților naționale de ambele părți ale frontierei celor două țări, aflate în cea mai mare parte a istoriei lor în relații de prietenie.

Situația sârbilor din România după 1990

La 29 decembrie 1989, un grup de intelectuali din Timişoara fondează Frontul Democratic al Sârbilor şi Croaților din România, al cărui principal obiectiv a fost pregătirea unei organizații naționale. Câteva luni mai târziu, la 19 februarie 1990, este constituită Uniunea Democratică a Sârbilor din România (UDSR) care îşi propunea revigorarea activităților culturale şi a tradițiilor minorității sârbe, promovarea învățământului şi literaturii în limba sârbă, păstrarea şi sărbătorirea principalelor evenimente din viața comunității (Vidovdanul - 28 iunie, reunirea caraşovenilor - 15 august, sărbători religioase etc).

La începutul anului 1992, ca o consecință a evenimentelor ce au dus la destrămarea Iugoslaviei, etnicii croați se retrag din UDSR. La 29 martie 1992, organizația îşi schimbă numele în Uniunea Sârbilor şi Caraşovenilor din România (USCR). USCR organizează anual un "maraton" al dansului şi cântului popular sârbesc (în aprilie), un festival coral (în mai), editează săptămânalul "Nasa reci" (Cuvântul nostru) şi un trimestrial literar "Knjizevni Zivot" (Viața literară), acordă asistență autorităților locale pentru funcționarea şcolilor în limba sârbă (îndeosebi Liceului "Dositei Obradovici" din Timişoara). Uniunea Sârbilor şi Caraşovenilor din România are aproximativ 30 de filiale locale şi aproximativ 5.500 de membri activi. Conform datelor ultimului recensământ, în România trăiesc aproximativ 31.855 etnici sârbi (dintre care 2.775 de caraşoveni), ceea ce reprezintă 0,14 la sută din populația țării. Cei mai mulți sârbi trăiesc în județul Timiş - 17.144, în Caraş-Severin - 10. 494 (dintre care circa 2.600 caraşoveni), Arad, Mehedinți etc.

✍Test de autoevaluare 3.2.

3.2.1. Realizați un referat cu privire la modul cum au fost văzute relațiile româno-turce de-a lungul istoriei medievale. Referatul îl veți preda tutorelui odată cu lucrarea de verificare.

3.2.2. Enumerați două contribuții ale sârbilor la cultura românească şi trei oameni de cultură sârbi care şi-au desfăşurat activitatea în România. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
Răspunsul poate fi consultat la pagina 73.

3.6. Răspunsuri la testele de autoevaluare şi lucrare de verificare 3

3.1.1. Înfrângerea revoltei lui T. Kosciusko şi a treia împărţire a Poloniei, înfrângerea revoluţiei poloneze din 1863- 1864, atacul Germaniei naziste asupra Poloniei (1939).
3.1.2. O primă teorie îi consideră foşti robi ai tătarilor, o alta îi consideră veniţi direct din India sau din Egipt, o alta – cea mai probabilă – îi consideră veniţi din sudul Dunării.
3.1.3. 1843-1844, 1845, 1855-1856
Notă: ***În cazul în care nu aţi răspuns corect la ultimele două dintre întrebările acestui test, studiaţi capitolul 3.3. şi bibliografia indicată.***

3.2.1. Începuturile monahismului la nordul Dunării, apariţia primelor tiparniţe. Pictorul Stefan Tenetki, istoricul Iovan Raici, naturalistul Pavle Kenghelaţ şi prima scriitoare Eustachia Arsici, Dositei Obradovici, Vuk Karagici, Ioakim Vuici.

3.7. Lucrare de verificare 3

Pe baza textului de mai sus şi al bibliografiei, alcătuiţi un eseu liber în care să prezentaţi politica statului român faţă de minorităţile etnice în perioada interbelică.

Instrucţiuni privind testul de evaluare:

a. dacă este posibil, tehnoredactat, Arial 12, 1,5 rânduri, max. 5 pagini

b. se trimite prin poştă tutorelui.

c. se foloseşte în primul rând cursul dar pentru obţinerea unui punctaj ridicat este necesară parcurgerea bibliografiei indicate.

Criteriile de evaluare sunt:
- claritatea exprimării şi absenţa formulărilor nesigure,
- şirul logic al argumentelor,
- identificarea elementelor de conţinut solicitate,

utilizarea bibliografiei precizate

3.8. Bibliografie

Florin Anghel, Studiu preliminar al evoluției minorității poloneze din România mare, 1918-1940, în „Revista Istorică”, tom VIII, 1997, nr. 1-2, p. 25-51.
Florin Anghel, Câteva date despre polonezii din România. Minoritatea polonă şi refugiații, 1939-1940, în „Revista Istorică”, tom VIII, nr. 7-8, 1997, p. 533-538.
George Potra, *Contribuțiuni la istoria țiganilor din România*, Bucureşti, 1939.
Ion Chelcea, *Țiganii din România. Monografie etnografică*, Bucureşti, 1944.
Viorel Achim, *Țiganii în istoria României*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998.
Țiganii între ignorare şi îngrijorare, coordonatori Elena Zamfir şi Cătălin Zamfir, Bucureşti, 1993, Editura Alternative, 1993, 254p.
A. Golopenția, D. C. Georgescu, *Populația Republicii Populare Române la 25 ianuarie 1948, Rezultatele provizorii ale recensământului*, în Probleme economice, 1948, nr. 2.
Recensământul populației şi al locuințelor din 7 ianuarie 1992, I, Populație- Structura demografică, Bucureşti, 1994.
Ekrem, Mehmed Ali, *Din istoria turcilor dobrogeni*, Bucureşti, 1994
Mehmed Mustafa Ali, *Istoria turcilor*, Bucureşti, 1978.
A. Rădulescu, I. Bitoleanu, Dobrogea*. Istoria românilor dintre Dunăre şi mare*, Bucureşti, 1979.
Gheorghe Iancu, Informații privind problema minorităților din România în documentele Societății Națiunilor, 1923-1926, în Transilvanian Revue 1992, 1, nr. 2, p. 60-86.
Nicolae Bocşan, Stelian Mândruț, Istoria şi cultura sârbilor din România, în *Tribuna*, 1991, 3, nr. 20, p. 12.
Gheorghe Iancu, Informații privind problema minorităților din România în documentele Societății Națiunilor, 1923-1926, în *Transilvanian Revue* 1992, 1, nr. 2, p. 60-86.
Nicolae Bocşan, Stelian Mândruț, Istoria şi cultura sârbilor din România, în *Tribuna,* 1991, 3, nr. 20, p. 12.

Anexe

TEXTE ŞI STATISTICI

Texte constituționale

Constitutiunea din 1866

CAROL I
Din gratia lui Dumnedeu si prin vointa notionala Domn al Romanilor;
La toti de facia si viitori sanetate:
Adunarea generala a Rominii a adoptat in unanimitate si Noi sanctionam ce urmeaza:
Art.7.
Insusirea de Român se dobandesce, se conservă şi se perde potrivit regulilor statornicite prin legile civile. Numai streinii de rituri crestine pot dobândi împămentenirea.
Art.8.
Impamentenirea se da de puterea legislativa. Numai impamentenirea asemena pe strein cu Romanul pentru esercitarea drepturilor politice.

CAROL AL II-LEA,
Prin gratia lui Dumnezeu si vointa nationala,
REGE AL ROMANIEI,
La toti de fata si viitori, sanatate:
Poporul Roman dandu-si invoirea, Noi decretam urmatoarea

CONSTITUTIUNE
TITLUL II
Despre datoriile si drepturile Romanilor

Capitolul 1
Despre datoriile Romanilor
Art. 4.
Toti Romanii, fara deosebire de origine etnica si credinta religioasa, sunt datori: a socoti Patria drept cel mai de seama temei al rostului lor in viata, a se jertfi pentru apararea integritatii, independentei si demnitatii ei; a contribui prin munca lor la inaltarea ei morala si propasirea ei economica; a indeplini cu credinta sarcinile obstesti ce li se impun prin legi si a contribui de buna voie la implinirea sarcinilor publice, fara de care fiinta Statului nu poate vietui.
Art. 5.
Toti cetatenii romani, fara deosebire de origine etnica si credinta religioasa, sunt egali inaintea legii, datorandu-i respect si supunere. Nimeni nu se poate socoti dezlegat de indatoririle sale civile ori militare, publice ori particulare, pe temeiul credintei sale religioase sau de orice altfel.
Nationalitatea romana pierduta in conditiunile aici aratate nu se poate redobandi decat prin naturalizare.

Capitolul 2
Despre drepturile Romanilor
Art. 10.
Romanii se bucura de libertatea constiintei, de libertatea muncii, de libertatea invatamantului, de libertatea presei, de libertatea intrunirilor, de libertatea de asociatie si de toate libertatile din care decurg drepturi in conditiunile statornicite prin legi.
Art. 11.
Nationalitatea romana se dobandeste prin casatorie, prin filiatiune, prin recunoastere si prin naturalizare. Naturalizarea se acorda prin lege in mod individual; ea nu are efect retroactiv. Sotia profita de naturalizarea sotului si copiii minori de aceea a parintilor.

Constitutia Republicii Populare Romane 1948

TITLUL III
Drepturile si indatoririle fundamentale ale cetatenilor
Art. 16.
Toti cetatenii Republicii Populare Romane, fara deosebire de sex, nationalitate, rasa, religie sau grad de cultura, sunt egali in fata legii.
Art. 17.
Orice propovaduire sau manifestare a urei de rasa sau de nationalitate se pedepseste de lege.
Art. 18.
Toti cetatenii, fara deosebire de sex, nationalitate, rasa, religie, grad de cultura, profesiune, inclusiv militarii, magistratii si functionarii publici, au dreptul sa aleaga si sa fie alesi in toate organele Statului. Dreptul de a alege il au toti cetatenii care au implinit varsta de 18 ani, iar dreptul de a fi alesi, cei care au implinit varsta de 23 ani. Nu se bucura de dreptul de vot persoanele interzise, lipsite de drepturi civile si politice si nedemne, declarate ca atare de organele in drept, conform legii.
Art. 24.
În Republica Populara Romana se asigura nationalitatilor conlocuitoare dreptul de folosire a limbii materne si organizarea invatamantului de toate gradele in limba materna. Administratia si justitia, in circumscriptiile locuite si de populatii de alta nationalitate decat cea romana, vor folosi oral si scris si limba nationalitatii respective si vor face numiri de functionari din sanul nationalitatii respective sau din alta nationalitate, care cunosc limba populatiei locale. Predarea limbii si literaturii romane este obligatorie in scolile de orice grad.

Constitutia Republicii Socialiste Romania 1965

TITLUL II
DREPTURILE SI INDATORIRILE FUNDAMENTALE
ALE CETATENILOR
Art. 17.
Cetatenii Republicii Socialiste Romania, fara deosebire de nationalitate, rasa, sex sau religie, sint egali in drepturi in toate domeniile vietii economice, politice, juridice, sociale si culturale. Statul garanteaza egalitatea in drepturi a cetatenilor. Nici o ingradire a acestor drepturi si nici o deosebire in exercitarea lor pe temeiul nationalitatii, rasei, sexului sau religiei nu sint ingaduite. Orice manifestare avind ca scop stabilirea unor asemenea ingradiri, propaganda nationalist-sovina, atitarea urii de rasa sau nationale, sint pedepsite prin lege.

Constitutia Romaniei 1991

PARLAMENTUL ROMANIEI

TITLUL I
PRINCIPII GENERALE

Art. 4 - Unitatea poporului si egalitatea intre cetateni
(2) Romania este patria comuna si indivizibila a tuturor cetatenilor sai, fara deosebire de rasa, de nationalitate, de origine etnica,de limba, de religie, de sex, de opinie, de apartenenta politica, de avere sau de origine sociala.
Art. 5 - Cetatenia
(1) Cetatenia romana se dobandeste, se pastreaza sau se pierde in conditiile prevazute de legea organica.
(2) Cetatenia romana nu poate fi retrasa aceluia care a dobandit-o prin nastere.

Art. 6 - Dreptul la identitate
(1) Statul recunoaste si garanteaza persoanelor apartinand minoritatilor nationale dreptul la pastrarea, la dezvoltarea si la exprimarea identitatii lor etnice, culturale, lingvistice si religioase.
(2) Masurile de protectie luate de stat pentru pastrarea, dezvoltarea si exprimarea persoanelor apartinand minoritatilor nationale trebuie sa fie conforme cu principiile de egalitate si de nediscriminare in raport cu ceilalti cetateni romani.

Art. 7 - Romanii din strainatate
Statul sprijina intarirea legaturilor cu romanii din afara frontierelor tarii si actioneaza pentru pastrarea, dezvoltarea si exprimarea identitatii lor etnice, culturale, lingvistice si religioase, cu respectarea legilor statului ai carui cetateni sunt.

Constitutia Romaniei 2003

TITLUL I
Principii generale
ARTICOLUL 1 - Statul roman

ARTICOLUL 4 - Unitatea poporului si egalitatea intre cetateni
(1) Statul are ca fundament unitatea poporului roman si solidaritatea cetatenilor sai.
(2) Romania este patria comuna si indivizibila a tuturor cetatenilor sai, fara deosebire de rasa, de nationalitate, de origine etnica, de limba, de religie, de sex, de opinie, de apartenenta politica, de avere sau de origine sociala.

ARTICOLUL 5 - Cetatenia
(1) Cetatenia romana se dobandeste, se pastreaza sau se pierde in conditiile prevazute de legea organica.
(2) Cetatenia romana nu poate fi retrasa aceluia care a dobandit-o prin nastere.

ARTICOLUL 6 - Dreptul la identitate
(1) Statul recunoaste si garanteaza persoanelor apartinand minoritatilor nationale dreptul la pastrarea, la dezvoltarea si la exprimarea identitatii lor etnice, culturale, lingvistice si religioase.
(2) Masurile de protectie luate de stat pentru pastrarea, dezvoltarea si exprimarea identitatii persoanelor apartinand minoritatilor nationale trebuie sa fie conforme cu principiile de egalitate si de nediscriminare in raport cu ceilalti cetateni romani.

Tratatele internationale privind drepturile omului

ARTICOLUL 20 - Tratatele internationale privind drepturile omului
(1) Dispozitiile constitutionale privind drepturile si libertatile cetatenilor vor fi interpretate si aplicate in concordanta cu Declaratia Universala a Drepturilor Omului, cu pactele si cu celelalte tratate la care Romania este parte.
(2) Daca exista neconcordante intre pactele si tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care Romania este parte, si legile interne, ***au prioritate reglementarile internationale***, cu exceptia cazului in care Constitutia sau legile interne contin dispozitii mai favorabile.

• Declaratia Universala a Drepturilor Omului:
Declaratia Universala a Drepturilor Omului, adoptata de Adunarea Generala a Organizatiei Natiunilor Unite la 10 septembrie 1948

• Conventia pentru Apararea Drepturilor Omului si a Libertatilor Fundamentale:
Conventia pentru Apararea Drepturilor Omului si a Libertatilor Fundamentale, adoptata de guvernele membre ale Consiliului Europei la 4 noiembrie 1950

• Conventia ONU cu privire la Drepturile Copilului:
Conventia cu privire la Drepturile Copilului, adoptata de Adunarea Generala a Organizatiei Natiunilor Unite la 20 noiembrie 1989

• Conventia de la Aarhus:
Conventiei de la Aarhus privind accesul la informatie, participarea publicului la luarea deciziei si accesul la justitie in probleme de mediu, semnata la 25 iunie 1998

• Carta Europeana a Autonomiei Locale:
Carta Europeana a Autonomiei Locale, adoptata la

Principiul egalitatii in drepturi si a egalitatii sanselor

ARTICOLUL 16 - Egalitatea in drepturi
(1) Cetatenii sunt egali in fata legii si a autoritatilor publice, fara privilegii si fara discriminari.
(2) Nimeni nu este mai presus de lege.
(3) Functiile si demnitatile publice, civile sau militare, pot fi ocupate, in conditiile legii, de persoanele care au cetatenia romana si domiciliul in tara. Statul roman garanteaza egalitatea de sanse intre femei si barbati pentru ocuparea acestor functii si demnitati.

• Legislatie romaneasca antidiscriminare:
Legea nr. 48/2002 privind prevenirea si sanctionarea tuturor formelor de discriminare + Modificare
• Egalitatea de sanse intre femei si barbati:
Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de sanse intre femei si barbati

• Combaterea violentei domestice:
Legea nr. 217/2003 pentru prevenirea si combaterea violentei in familie

• Declaratia Principiilor Tolerantei:
Declaratia Principiilor Tolerantei proclamata si semnata la 16 noiembrie 1995

MINORITĂȚILE ETNICE DIN ROMÂNIA
(conform recensământului din 1992)

Conform recensământului din ianuarie 1992, structura populației este urmatoarea: români (89.4%), maghiari (7.13%), țigani (1.80%), germani (0.52%), ucraineni (0.29%), ruşi-lipoveni (0.17%), sârbi (0.14%), turci (0.13%), tătari (0.11%), slovaci (0.09%), alte nationalități bulgari, evrei, croați, cehi, polonezi, greci, armeni ş.a. (0.3%).

Minoritățile etnice au reprezentat întotdeauna un procent semnificativ din populația României. În anul 1930, populația României Mari era puțin peste 18 milioane de locuitori. Românii reprezentau 73% după limba maternă şi 71,9% după etnie, din populația țării. Peste şase decenii, conform ultimului recensământ, procentul minorităților din totalul populației României (de circa 22 milioane de locuitori) reprezintă circa 12%.

Minoritățile etnice cele mai importante au fost - şi sunt şi acum - cele reprezentate de maghiari, țigani, germani, ucraineni, ruşi-lipoveni, evrei, turci, tătari, armeni, bulgari, sârbi, croați, slovaci, cehi, polonezi, greci, albanezi, italieni. La ora actuală în România sunt recunoscute oficial 18 minorități etnice, fiecare dintre acestea (cu excepția celei maghiare) fiind reprezentate automat în Parlamentul României. Lor li se mai adaugă organizații deja constituite ale slavilor macedoneni (de asemenea, cu un reprezentant în Camera Deputaților), ale rutenilor etc.

Maghiari	1.619.368	7,13%
Țigani	409.723	1,80%
Germani	111.301	0,52%
Ucraineni	66.483	0,29%
Ruşi-lipoveni	38.688	0,17%
Sârbi	31.855	0,14%
Turci	29.080	0,13%
Tătari	24.649	0,11%
Slovaci	20.672	0,09%
Albanezi	10.000	0,04%
Bulgari	9.935	0,04%
Evrei	9.103	0,04%
Italieni	9.000	0,04%
Cehi	5.800	0,03%
Croați	4.810	0,02%
Polonezi	4.247	0,02%
Greci	3.897	0,02%
Armeni	2.023	0,01%